

Publikatieblad

van de Europese Gemeenschappen

ISSN 0378-7079

C 182

37e jaargang

2 juli 1994

Uitgave
in de Nederlandse taal

Mededelingen en bekendmakingen

Nummer

Inhoud

Bladzijde

I *Mededelingen*

Commissie

94/C 182/01

Verslag over de verlening van macro-financiële bijstand aan derde landen. Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement 1

I

(Mededelingen)

COMMISSIE

VERSLAG OVER DE VERLENING VAN MACRO-FINANCIËLE BIJSTAND
AAN DERDE LANDENMEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN DE RAAD EN
HET EUROPEES PARLEMENT

(94/C 182/01)

INHOUD

	Bladzijde
I. OVERZICHT	3
1. Inleiding	3
2. Uitvoering van de bijstandspakketten voor 1991 ten gunste van MOEL	3
3. Andere macro-financiële bijstandspakketten in 1991	4
4. Macro-financiële bijstand van de Gemeenschap in 1992—1993	4
5. Conclusies	7
II. HONGARIJE	21
1. Inleiding	21
2. Recente macro-economische ontwikkelingen	22
3. Overzicht van het structurele hervormingsprogramma	24
4. Evaluatie en vooruitzichten	25
III. DE TSJECHISCHE REPUBLIEK EN DE SLOWAAKSE REPUBLIEK	26
1. Inleiding	26
2. De economische ontwikkelingen in de TSFR in 1992	26
3. De verdeling van de EG-lening uit 1991	28
4. De economische gevolgen van de ontbinding van de TSFR	28
5. De economische ontwikkelingen in 1993	29
6. Beoordeling en vooruitzichten	32

IV.	BULGARIJE	33
1.	Inleiding	33
2.	De macro-economische ontwikkeling en het macro-economische beleid in 1991—1993	34
3.	Het proces van structurele hervormingen in 1992—1993	36
4.	Macro-financiële bijstand van de Gemeenschap in 1992—1993 en vooruitzichten	37
V.	ROEMENIË	37
1.	Inleiding	37
2.	De macro-economische ontwikkeling in 1992	38
3.	Structurele hervormingen in 1992	39
4.	Beoordeling van de „performance criteria” die verbonden waren aan de financiële bijstand van de Gemeenschap	39
5.	Ontwikkelingen in 1993 en vooruitzichten	40
VI.	ALBANIË	41
1.	Inleiding	41
2.	De macro-economische ontwikkeling in 1992—1993	41
3.	Structurele hervormingen	42
4.	Beoordeling van de „performance criteria” die zijn verbonden aan de financiële bijstand van de Gemeenschap	44
5.	Beoordeling en vooruitzichten	44
VII.	DE BALTISCHE STATEN	45
1.	Inleiding	45
2.	Estland	45
3.	Letland	50
4.	Litouwen	54
VIII.	ALGERIJE	58
1.	Inleiding	58
2.	Economische ontwikkelingen in 1992—1993	58
3.	Stand van het hervormingsproces	60
4.	Macro-economische ontwikkeling en structurele hervormingscriteria	61
5.	Beoordeling en vooruitzichten	62
IX.	ISRAËL	63
1.	Inleiding	63
2.	Recente economische ontwikkelingen	63
3.	Stand van het hervormingsproces	66
4.	Beoordeling	67

I. OVERZICHT

1. Inleiding

De macro-financiële bijstand van de Gemeenschap was oorspronkelijk bedoeld ter ondersteuning van de betalingsbalans van Lid-Staten, maar wordt sinds 1990 ook verleend aan derde landen, vooral in Midden- en Oost-Europa, ter ondersteuning van politieke en economische hervormingen.

De eerste macro-financiële operatie van de Gemeenschap ten gunste van een derde land gaat terug tot februari 1990, toen de Raad op voorstel van de Commissie besloot aan Hongarije een lening van 870 miljoen ecu over vijf jaar toe te kennen om dit land te steunen in zijn streven structurele aanpassingsmoeilijkheden te overwinnen.

Naar aanleiding van de politieke stimulans die door de Europese Raad in zijn vergadering van december 1990 was gegeven, legde de Commissie in 1991 aan de Raad een reeks communautaire initiatieven ten gunste van Midden- en Oosteuropese landen (MOEL) voor naar het voorbeeld van de lening aan Hongarije. De Raad hechtte zijn goedkeuring aan vier besluiten voor de verlening van financiële bijstand gedurende zes of zeven jaar ten bedrage van 375 miljoen ecu aan Tsjechoslowakije, 290 miljoen ecu aan Bulgarije, 375 miljoen ecu aan Roemenië en nog eens 180 miljoen ecu aan Hongarije.

Al deze initiatieven werden genomen in de context van algemene, door de G-24 gecoördineerde financieringspakketten. In totaal beliepen de aanvragen in 1991 ongeveer 2,4 miljard ecu, waarvan ongeveer 50 % door de Commissie werd toegezegd.

De macro-financiële bijstandsverlening beantwoordde steeds aan de volgende beginselen, die onlangs door de Raad werden bevestigd:

- uitzonderlijk karakter: de bijstand is uitzonderlijk van aard. Alle operaties worden strikt van geval tot geval ondernomen. De operaties moeten worden gestaakt wanneer het ontvangende land volledig kan overschakelen op financiering uit de IFI's en particuliere kapitaalbronnen.
- politieke voorwaarden: de bijstand wordt verstrekt aan derde landen waarmee de Gemeenschap nauwe politieke en economische banden onderhoudt en die geografisch nabij gelegen zijn, mits zij zich volledig houden aan effectieve democratische mechanismen.
- aanvullend karakter: het basisvereiste voor de verlening van de bijstand is het bestaan van een significant resterend extern financieringstekort, boven de door het IMF en andere multilaterale instellingen verstrekte middelen en ondanks de uitvoering van ingrijpende programma's voor economische stabilisatie en hervorming;
- voorwaardelijk karakter: de leningen worden gewoonlijk vrijgegeven in achtereenvolgende tranches, en elke tranche wordt slechts uitgekeerd op voorwaarde dat wordt voldaan aan criteria ter zake van macro-economische resultaten en structurele aanpassing welke normaliter zijn gebaseerd op de in overleg met het IMF vastgestelde economische programma's van de begunstigde landen.

De communautaire macro-financiële bijstand vormt een aanvulling op en dient ter ondersteuning van andere communautaire instrumenten voor bijstandsverlening, waaronder met name technische bijstand ten gunste van MOEL (Phare), projectfinanciering (EIB) en EG-overeenkomsten met MOEL (handels- en samenwerkingsovereenkomsten en Europa-overeenkomsten). Naar de mogelijkheid voor de Gemeenschap om in uitzonderlijke omstandigheden macro-financiële bijstand te verlenen, wordt verwezen in het hoofdstuk betreffende financiële samenwerking in het kader van de onlangs met de MOEL gesloten Europa-overeenkomsten.

2. Uitvoering van de bijstandspakketten voor 1991 ten gunste van MOEL

Zoals vermeld in de mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement van 16 september 1992.⁽¹⁾, vertoonden de stabilisatie- en hervormingsprogramma's waarvoor door de Gemeenschap en de G-24 betalingsbalanssteun werd toegekend, gemeenschappelijke kenmerken. Hoewel hun uitgangssituatie verschilde, begonnen Hongarije, Tsjechoslowakije, Bulgarije en Roemenië in 1991 alle met veelomvattende programma's

⁽¹⁾ Verslag over de tenuitvoerlegging van financiële bijstand op middellange termijn aan de betalingsbalansen van de landen in Midden- en Oost-Europa (doc. COM(92) 400 def.).

voor de overschakeling van een sterk gecentraliseerde planeconomie op een markteconomie, in combinatie met beleidsmaatregelen om hun financiële positie te stabiliseren. Het streven hun economische structuren aan te passen met het oog op integratie in de wereldeconomie, omvatte verregaande hervormingen om snel over te gaan op de gewenste marktgerichte produktiestructuur, waaronder: liberalisatie van de buitenlandse handel; vrijgave van de prijzen en verregaande afschaffing van de prijssubsidies; privatisering en herstructurering van staatsbedrijven; eenmaking van de wisselkoers en invoering van convertibiliteit voor de lopende rekening; hervorming van de financiële sector. Hongarije en Tsjechoslowakije kozen voor koppeling van de wisselkoers bij wijze van nominale verankering; Bulgarije en Roemenië lieten bij gebrek aan deviezenreserves de wisselkoers zweven.

De programma's werden uitgevoerd tegen de achtergrond van veel moeilijker externe omstandigheden dan aanvankelijk verwacht, met name door de onvoorzien grote achteruitgang van de handel met de voormalige Comecon-landen, vooral de Sowjetunie, en in een situatie waarin de structurele hervormingen nog niet hadden geleid tot een adequate respons van de aanbodzijde. Onder die omstandigheden bleek de produktiedaling groter dan verwacht en hield de inflatie in de meeste economieën aan. Bovendien werden aan Bulgarije en Roemenië onvoldoende middelen toegezegd door niet tot de Gemeenschap behorende G-24-landen en werden toegezegde middelen met vertraging uitgekeerd.

Niettemin voerden de landen die steun kregen van de Gemeenschap en de G-24, vastberaden de programmamaatregelen uit, waaronder liberalisatie van de prijzen en de handel, een voorzichtig financieel en inkomensbeleid, budgettaire en financiële hervormingen en liberalisatie van het wisselkoersstelsel. Daarnaast voerden de autoriteiten een reeks belangrijke structurele maatregelen in om het privé-initiatief te bevorderen, staatsbezit te privatiseren en het juridische en institutionele kader op te bouwen dat nodig is voor de doeltreffende werking van een markteconomie. Bij toetsing aan de kwantitatieve resultatencriteria en de criteria voor structurele aanpassing bleek dat in alle landen was voldaan aan de aan de communautaire leningen verbonden voorwaarden en de bijstand van de Gemeenschap voor 1991 werd volledig uitgekeerd.

Alle landen behaalden significante resultaten, maar er waren wel grote onderlinge verschillen, deels ten gevolge van de uiteenlopende uitgangssituatie bij het begin van het hervormingsproces in de diverse landen. Dientengevolge verliep het proces van terugkeer tot externe levensvatbaarheid zeer verschillend van land tot land. Zo kregen Hongarije en Tsjechoslowakije snel toegang tot de internationale kapitaalmarkten, terwijl zoals verwacht slechts op bescheiden schaal externe particuliere financiering ter beschikking werd gesteld aan Bulgarije (dat gebukt ging onder een excessieve buitenlandse schuld) en Roemenië, die in sterke mate afhankelijk waren van kredietverlening uit openbare bronnen om hun externe tekort op korte termijn te financieren.

Daardoor was in 1992 geen aanvullende buitenlandse financiering vereist voor Hongarije en Tsjechoslowakije, terwijl wel aanvullende macro-financiële bijstand van de Gemeenschap en de G-24 nodig was om de stabiliserings- en hervormingsinspanning in Bulgarije en Roemenië te steunen.

3. Andere macro-financiële bijstandspakketten in 1991

De Raad besloot in 1991 tot nog twee communautaire leningen ten gunste van landen buiten Midden- en Oost-Europa. In het kader van de verlening van communautaire steun aan landen in het Midden-Oosten en het Middellandse-Zeegebied die te lijden hadden van de Golfoorlog, kende de Raad in juli 1991 aan *Israël* een lening van 160 miljoen ecu toe, die in één tranche ter beschikking werd gesteld voor een periode van zes jaar. De lening, waarop een rentesubsidie van in totaal 27,5 miljoen ecu ten laste van de algemene begroting van de Gemeenschap werd toegekend, werd in januari 1992 vrijgegeven.

In september 1991 werd nog een lening op middellange termijn ten bedrage van 400 miljoen ecu aan *Algerije* toegekend om het land te helpen de lopende politieke en economische hervormingen door te zetten. De bijstand van de Gemeenschap speelde ook een grote rol bij de sluiting van een belangrijke herfinancieringsovereenkomst op vrijwillige basis tussen Algerije en de handelsbanken waaraan het land schulden had. De eerste tranche van de lening werd in januari 1992 vrijgegeven. Wegens een latere verslapping van de stabilisatie- en hervormingsinspanning kon de tweede tranche echter niet worden uitgekeerd.

4. Macro-financiële bijstand van de Gemeenschap in 1992—1993

Eind 1992 hechtte de Raad zijn goedkeuring aan een tweede reeks communautaire leningen voor MOEL, bestaande uit nog eens 110 miljoen ecu voor Bulgarije, nog eens 80 miljoen ecu in één enkele tranche voor Roemenië en een totaalbedrag van 220 miljoen ecu voor de Baltische Staten (40 miljoen voor Estland, 80 miljoen

voor Letland en 100 miljoen voor Litouwen, in twee tranches uit te keren). Ook Albanië werd macro-financiële steun toegekend (70 miljoen ecu, eveneens in twee tranches), maar in de vorm van een schenking wegens het lage ontwikkelingsniveau en het gebrek aan kredietwaardigheid van dit land.

Al deze initiatieven werden genomen in het kader van G-24-financieringspakketten die bedoeld waren als aanvulling op de door de multilaterale financiële instellingen verschaftte middelen. De aanvragen om buitengewone financiële bijstand van de G-24 beliepen in totaal 1185 miljoen dollar, waarvan de Gemeenschap ongeveer de helft bijdroeg.

Toen deze nieuwe bijstandspakketten werden toegekend, verkeerden de begunstigde landen uiteraard in verschillende stadia van overgang naar een markteconomie. Roemenië en Bulgarije waren reeds begonnen met de totstandbrenging van het vereiste wettelijke kader en met de uitvoering van belangrijke structurele hervormingen, ook in de sleutelsectoren van liberalisatie van de buitenlandse handel, invoering van convertibiliteit en prijsliberalisatie. Beide landen hadden echter minder succes geboekt bij de macro-economische stabilisatie dan andere MOEL (hoofdzakelijk ten gevolge van een moeilijker uitgangspositie en zwaardere externe omstandigheden). In Albanië en de Baltische Staten verkeerde de hervorming nog in een vroeger stadium.

In *Roemenië* en *Bulgarije* hadden de nieuwe economische programma's ten doel het stabilisatie- en hervormingsproces op gang te houden. Naast de consolidatie van de belangrijkste verworvenheden van 1991 — met name de liberalisatie van de prijzen, de handel en de wisselkoers, alsmede de privatisering — was een krap monetair en begrotingsbeleid een essentieel middel om de inflatie te verminderen en de noodzakelijke voorwaarden voor duurzame groei en externe levensvatbaarheid te scheppen.

In *Roemenië* handhaafde de regering het voorzichtige monetaire en begrotingsbeleid gedurende het grootste deel van 1992. Alle kwantitatieve macro-economische resultatencriteria voor eind juni en eind september werden gehaald, en het IMF kon zijn onderzoek van het programma in november afsluiten. Er werden belangrijke vorderingen gemaakt bij de uitvoering van de structurele hervormingsmaatregelen: vooral de consumptieprijzen werden veel verder geliberaliseerd en de etapsgewijze afschaffing van de consumptiesubsidies verliep volgens schema. Gezien deze vorderingen en de belofte van de autoriteiten iets te doen aan wat er mis was gegaan op het gebied van de wisselkoers en het privatiseringsproces, werd de communautaire lening uitgekeerd.

Ondanks deze vooruitgang wezen de macro-economische ontwikkelingen in 1992 uit dat de resultaten van het economische programma gemengd waren. De bedrijvigheid bleef sterk teruglopen en na een aanvankelijk succes bij de inflatiebestrijding trad aan het einde van het jaar weer een prijsstijging op onder invloed van een versoepeling van het monetaire beleid. Tevens werd het streefcijfer voor de betalingsbalans voor eind 1992 niet gehaald ten gevolge van vertragingen in de uitkering van de buitenlandse hulp (de toezeggingen van met name de G-24 beliepen slechts 111 miljoen dollar, waarvan 80 miljoen ecu van de Gemeenschap bij een vastgesteld financieringstekort van 180 miljoen dollar) en van het onjuiste wisselkoersbeleid aan het einde van het jaar. Aangezien in 1993 niet vastberaden werd opgetreden om de aanhoudende moeilijkheden bij het stabiliseren van de economie te overwinnen, liet de inflatie niet af, bleef de premie op de parallelmarkt aanzienlijk, en waren de officiële reserves eind 1993 uitgeput. Voorts bleef het tempo van de hervormingen in staatsbedrijven laag.

Ten gevolge van tekortkomingen in het beleid was Roemenië niet in staat de laatste tranche van de stand-by lening van het IMF op te nemen voordat het stand-by arrangement eind maart 1993 afliep, en de onderhandelingen over een nieuw stand-by arrangement sleepten zich gedurende het grootste deel van 1993 voort.

In *Bulgarije* bleven de autoriteiten in de eerste helft van 1992 een strak macro-economisch beleid voeren, dat het land dichterbij een stabilisatie bracht. Zij ontwikkelden ook het wettelijk kader voor de herstructurering en privatisering van bedrijven, en gingen door met de hervorming van de financiële sector.

Vanaf medio 1992 versoepelden de autoriteiten echter in een context van groeiende politieke en sociale spanning de koers van hun beleid. De resultaten van de staatsbedrijven werden slechter. Ten gevolge van de hoge uitgaven werd het begrotingstekort groter. De inflatie steeg eind 1992 weer tot 5—6 % per maand en de overeenkomst met het IMF ontspoorde. In 1993 bleven de beleidsresultaten mager en pogingen van de autoriteiten om de stabiliteit van de munt te bewaren door middel van centrale-bankinterventie leidden tot een sterke daling van de officiële reserves tegen eind 1993. Onder deze omstandigheden konden de onderhandelingen met het IMF over een nieuwe overeenkomst niet worden afgerond en werd de communautaire bijstand niet uitgekeerd.

Ondanks onomkeerbare vorderingen bij de overgang op een markteconomie in zowel Roemenië als Bulgarije, hebben vertragingen bij de uitvoering van de vereiste hervormingen geleid tot nieuwe prijsstijgingen. Ook voortgang op de weg naar externe levensvatbaarheid was eind 1993 nog steeds ver te zoeken. Uiteraard had de buitenlandse handel te lijden onder het handelsembargo tegen Servië-Montenegro en in het geval Bulgarije onder het uitblijven van een overeenkomst met de handelsbanken over een vermindering van de schuld die onder het vorige regime werd aangegaan. Het effect van de externe factoren werd nog verergerd door een onjuist beleid ten aanzien van de vraag en overgewaardeerde wisselkoersen. Deze tekortkomingen in het beleid hebben op hun beurt een beroep op buitenlandse officiële financiële bijstand onmogelijk gemaakt.

De overeenkomst met het IMF die in december 1993 in principe werd gesloten over een nieuw programma in beide landen, en over een uitgebreide schuldverminderingsregeling met de handelsbanken in het geval van Bulgarije, zou een belangrijke stap voorwaarts op de weg naar stabilisatie, hervormingen en externe levensvatbaarheid moeten zijn. Hiertoe zal verdere bijstand van de Gemeenschap/G-24 in 1994 in overweging moeten worden genomen.

In *Albanië* begon de regering midden 1992 met een omvangrijk economisch hervormingsprogramma, toen het land werd geconfronteerd met ernstige economische, sociale en bestuurlijke ontwrichting en met budgettaire en externe onevenwichtigheden die veel erger waren dan in andere landen in de regio aan het begin van hun hervormingsproces. De onmiddellijke prioriteit van het programma was het stabiliseren van de economie en het op gang brengen van ingrijpende structurele veranderingen in de richting van een open markteconomie.

Medio 1993 werd de eerste fase van economische stabilisatie en hervormingen met succes afgesloten. Er was een ommekeer in de tendens tot afglijden naar hyperinflatie, aan de neerwaartse spiraal in de productieontwikkeling was een einde gekomen en aan de staatsbedrijven was financiële discipline opgelegd. De hervorming van de prijzen was snel verlopen en de buitenlandse handel was geliberaliseerd. De privatisering van grond had de groei van de landbouwproductie weer op gang gebracht, waardoor de massale voedselhulp die de internationale gemeenschap en vooral de Gemeenschap sinds 1991 had verstrekt, in snel tempo kon worden afgebouwd. Dank zij macro-financiële bijstand van de Gemeenschap (70 miljoen ecu, uitgekeerd in twee tranches in december 1992 en augustus 1993) en van andere G-24 landen werd de reservepositie van het land versterkt en werden de autoriteiten in staat gesteld een vrij vastgestelde wisselkoers snel te stabiliseren. De bereikte mate van stabilisatie blijft echter broos en onzeker, en op korte termijn zal *Albanië* sterk afhankelijk blijven van buitenlandse hulp. De uitvoer dekt slechts een fractie van de invoerbehoeften, en de externe vooruitzichten worden overschaduwed door de hoge buitenlandse schuld van *Albanië*.

De Albanese autoriteiten zijn nu overgestapt van een voornamelijk korte-termijnvisie, ingegeven door de crisissituatie, op een samenhangende aanpak voor de middellange termijn, belichaamd in een omvangrijk economisch programma voor 1993—1996, dat in november 1993 aan de bijeenkomst van de G-24 op hoog niveau werd voorgelegd. De G-24 erkende de noodzaak van verdere macro-financiële bijstand (als aanvulling op de in juli 1993 overeengekomen ESAF-regeling). In het kader van dit programma zal *Albanië* streven naar een spoedige normalisatie van de betrekkingen met de handelsbanken waaraan het land schulden heeft.

Tegen een achtergrond van ernstige verstoringen in de handels-, betalings- en monetaire regelingen met de overige landen van de voormalige Sowjetunie begonnen de *Baltische Staten* midden 1992 met omvangrijke programma's voor de overschakeling op een markteconomie. Onder die omstandigheden vormde de herinvoering van hun eigen valuta's in een vroeg stadium van het aanpassingsproces, om hun economie af te sluiten voor inflatoire impulsen uit de andere Staten van de voormalige Sowjetunie, een belangrijk en origineel kenmerk van de programma's voor stabilisatie en economische hervorming. Deze programma's omvatten ook een snelle liberalisatie van de prijzen en de buitenlandse handel om de binnenlandse prijzen aan te passen aan de wereldmarktprijzen, alsmede een krachtig beleid gericht op begrotings- en monetaire stabilisatie, gesteund door een inkomensbeleid dat ten doel had de reële lonen aan te passen aan de ingrijpende ruilvermutaties die het gevolg waren van de overgang van Rusland op wereldmarktprijzen voor zijn aardolie- en grondstoffenexport. Ter ondersteuning van deze programma's werd een beroep gedaan op belangrijke financiële bijstand van de internationale gemeenschap. De bijstand van de Gemeenschap/G-24 beliep 87,2 % van het vastgestelde financieringsstekort.

De *Baltische Staten* hebben ondanks deze slechte uitgangssituatie succes gehad bij het stabiliseren van hun economie; de samenhang tussen het beleid van de achtereenvolgende regeringen heeft veel bijgedragen tot dit succes. In Estland droeg bovendien het currency board system, dat een stevige verankering voor het prijzenstelsel bood, van het begin af aan in sterke mate bij tot het vertrouwen. Ondanks het gunstige verloop van de hervormingen heeft de herstructurering van de banksector aanzienlijke vertraging opgelopen. In alle drie de landen ging het stabilisatieproces gepaard met grote productieverliezen; eind 1993 was het dieptepunt echter

voorbij. De eerste tranches van de communautaire bijstand werden in 1993 uitgekeerd, en naar verwachting zullen de tweede tranches begin 1994 worden uitgekeerd, als het desbetreffende onderzoek wordt afgesloten. De Baltische Staten hebben geen verdere buitengewone macro-financiële bijstand aangevraagd.

5. Conclusies

In totaal heeft de Gemeenschap tot dusverre 3,1 miljard ecu aan macro-financiële bijstand voor derde landen toegezegd (tabel 1). Dit omvat met name de steun aan MOEL die sinds 1991 volledig werd verstrekt in het kader van het G-24-coördinatieproces, waarbij een totaalbedrag van 3,5 miljard dollar werd toegezegd, waarvan de niet-EG-landen ongeveer 40% verstrekten (tabel 2). Van deze landen was Japan verreweg de belangrijkste kapitaalverstrekker (ongeveer 20% van de totale bijstand), gevolgd door de EVA-landen (te zamen 17%). Uiteraard kon dank zij deze gecoördineerde inspanning omvangrijke ongebonden steun bijeengebracht worden die in een zuiver bilaterale context waarschijnlijk niet zou zijn verstrekt.

Deze buitengewone bijstand heeft bijgedragen tot de liberalisatie van de buitenlandse handel en de invoering van externe convertibiliteit in de ontvangende landen in een vroeg stadium van het hervormingsproces. Meer in het algemeen heeft de bijstand geleid tot een betere dosering van aanpassing en financiering en aldus bijgedragen tot het stabiliseren van de economie en tot het in stand houden van de dynamiek van de hervorming. Deze snel uitgekeerde communautaire steun was ook bevorderlijk voor de totstandbrenging in de MOEL van het vereiste wettelijke kader en van sectoriële hervormingen, waardoor projectgebonden, communautaire bijstand (Phare, EIB) en particuliere investeringen uit EG-Lid-Staten gemakkelijker konden worden geabsorbeerd. Over het geheel genomen heeft de macro-financiële bijstand van de Gemeenschap (en de G-24) een belangrijke rol vervuld bij het ondersteunen van de hervormingen en aldus bij het versterken van het democratische proces, zoals thans duidelijk wordt erkend. Als de regeringen niet in staat waren een adequaat stabilisatie- en hervormingsbeleid te voeren, werd de bijstand echter opgeschort totdat de tekortkomingen in het beleid waren verholpen en de samenwerking kon worden hersteld. (De indicatoren van de macro-economische resultaten en de stand van de economische hervormingen zijn beknopt weergegeven in de tabellen 3 en 4.)

Aanvullende financiering van de Gemeenschap (en de G-24) was niet nodig voor Hongarije en de Tsjechische Republiek (die weer toegang tot de internationale kapitaalmarkten kregen) en evenmin voor de Baltische Staten (die een relatief sterke externe reservepositie wisten op te bouwen). De Gemeenschap (en de G-24) moet dit jaar echter wel ingaan op verdere verzoeken van Bulgarije, Roemenië, Albanië en mogelijk nog andere landen (de Slowaakse Republiek, Algerije, enz.) om hun stabilisatie- en hervormingsinspanning te steunen.

* *
*

In dit verslag, dat wordt ingediend overeenkomstig de besluiten van de Raad betreffende macro-financiële bijstand van de Gemeenschap aan Hongarije (90/83/EEG en 91/310/EEG), de Tsjechische en Slowaakse Federatieve Republiek (91/106/EEG), Bulgarije (91/311/EEG en 92/511/EEG), Roemenië (91/384/EEG en 92/551/EEG), Albanië (92/482/EEG), de Baltische Staten (92/542/EEG), Israël (91/408/EEG) en Algerije (91/510/EEG), worden de economische situatie en vooruitzichten van elk land alsmede de voortgang van de economische hervormingen beoordeeld, met bijzondere aandacht voor de vraag of de aan de bijstand verbonden voorwaarden zijn vervuld.

TABEL 1

MACRO-FINANCIËLE BIJSTAND VAN DE GEMEENSCHAP AAN DERDE LANDEN

Stand van de effectieve uitkeringen op 31. 1. 1994 (× 1 miljoen ecu)

Land	Toegestaan maximumbedrag (bij Besluit van de Raad)	Uitgekeerd	Niet uitgekeerd
Hongarije I (structurele aanpassingslening)	870 (22. 2. 1990)	610 (350 — april 1990) (260 — februari 1991)	260
Tsjechische en Slowaakse Federatieve Republiek (BB-lening)	375 (25. 2. 1991)	375 (185 — augustus 1991) (190 — februari 1992)	—
Hongarije II (BB-lening)	180 (24. 6. 1991)	180 (100 — augustus 1991) (80 — januari 1993)	—
Bulgarije (BB-lening)	290 (24. 6. 1991)	290 (150 — augustus 1991) (140 — maart 1992)	—
Roemenië (BB-lening)	375 (22. 7. 1991)	375 (190 — januari 1992) (185 — april 1992)	—
Israël (zachte lening voor structurele aanpassing)	160 (22. 7. 1991)	160 (maart 1992)	—
Algerije (BB-lening)	400 (23. 9. 1991)	250 (januari 1992)	150
Albanië (BB-lening)	70 (28. 9. 1992)	70 (35 — december 1992) (35 — augustus 1993)	—
Bulgarije II (BB-lening)	110 (19. 10. 1992)	—	110
Baltische Staten (BB-leningen)	220 (23. 11. 1992)	110	110
waarvan:			
Estland	40	20 (maart 1993)	20
Letland	80	40 (maart 1993)	40
Litouwen	100	50 (juli 1993)	50
Roemenië II (BB-lening)	80 (27. 11. 1992)	80 (februari 1993)	—
Totaal	3 130	2 500	630

TABEL 2

MACRO-FINANCIËLE BIJSTAND VAN DE GEMEENSCHAP/G-24 AAN MIDDEN- EN OOST-EUROPA SEDERT 1991
(totaalbedragen)

Land (vastgesteld tekort)	Albanie (165 miljoen dollar)				Baltische Staten (600 miljoen dollar)				Bulgarije ⁽¹⁾ (800 miljoen dollar)			
	Verplichtingen			Uitgekeerd	Verplichtingen			Uitgekeerd	Verplichtingen			Uitgekeerd
	Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen		Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen		Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen	Miljoen dollar
Gemeen- schap	82,5	50,0	71,8	82,5	300,0	50,0	57,4	150,0	400,0	50,0	65,2	400,0
EVA	12,4	7,5	10,8	4,2	123,1	20,5	23,5	31,5	95,0	11,9	15,5	32,0
Verenigde Staten									10,0	1,3	1,6	10,0
Japan	20,0	12,1	17,4		100,0	16,7	19,1		100,0	12,5	16,3	
Overige	0,0								8,7	1,1	1,4	
Totaal	114,9	69,6	100,0	86,7	523,1	87,2	100,0	181,5	613,7	76,8	100,0	442,0

(¹) Verplichtingen voor 1992/1993 zijn niet in aanmerking genomen, aangezien de operatie niet is uitgevoerd.

Bron: Commissie van de EG.

Land (vastgesteld tekort)	FRTS (1 000 miljoen dollar)				Hongarije (500 miljoen dollar)				Roemenië (1 180 miljoen dollar)			
	Verplichtingen			Uitgekeerd	Verplichtingen			Uitgekeerd	Verplichtingen			Uitgekeerd
	Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen		Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen		Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen	Miljoen dollar
Gemeen- schap	500,0	50,0	56,4	500,0	250,0	50,0	48,3	250,0	590,0	50,0	69,5	590,0
EVA	146,0	14,6	16,5	146,0	95,0	19,0	18,3	95,0	136,4	11,6	16,1	136,4
Verenigde Staten	15,0	1,5	1,7	15,0	10,0	2,0	1,9	10,0				
Japan	200,0	20,0	22,5	200,0	150,0	30,0	29,0	125,0	100,0	8,5	11,8	62,5
Overige	26,0	2,6	2,9	1,0	12,8	2,6	2,5	12,8	22,0	1,9	2,6	22,0
Totaal	887,0	88,7	100,0	862,0	517,8	103,6	100,0	492,8	848,4	71,9	100,0	810,9

Land (vastgesteld tekort)	Alle landen (4 240 miljoen dollar)			
	Verplichtingen			Uitgekeerd
	Miljoen dollar	% van tekort	% van verplichtingen	
Gemeen- schap	2 122,5	50,0	60,6	1 972,5
EVA	607,9	14,3	17,3	445,1
Verenigde Staten	35,0	0,8	1,0	35,0
Japan	670,0	15,8	19,1	387,5
Overige	69,5	1,6	2,0	35,8
Totaal	3 504,9	82,6	100,0	2 875,9

Bron: Commissie van de EG.

TABEL 3
ECONOMISCHE KERNGEGEVENS

	1991		1992		1993	
	Programma (¹)	Werkelijk	Programma (¹)	Werkelijk	Programma (¹)	Schattingen
BBP tegen constante prijzen	(procentuele verandering)					
Albanië	—	-27,0	-22,0	-10,0	0,0	11,0
Bulgarije	-11,0	-12,0	-4,0	-5,4	—	-4,0
TSFR	-5,0	-15,9	-5,0	-7,0		
Tsjechische Republiek					2,0	0,5
Slowaakse Republiek					-9,0	-7,0
Hongarije	-3,0	-11,9	2,0	-4,4	0,0	-1,0
Estland	—	-11,8	-28,0	-23,0	1,0	-5,0
Letland	—	-8,3	-25,0	-33,8	—	-10,0
Litouwen	—	-13,4	-25,1	-37,7	—	-16,2
Roemenië	0,0	-15,1	-5,0	-15,4	—	1,0
Algerije	4,5	0,2	—	2,8	—	—
Consumptie/kleinhandelsprijzen (eind van het jaar)	(procentuele verandering)					
Albanië	—	104,0	345,0	237,0	32,0	31,0
Bulgarije	234,0	339,0	44,0	79,0	—	64,0
TSFR	30,0	52,0	12,0	12,7		
Tsjechische Republiek					15,0	18,2
Slowaakse Republiek					30,0	25,1
Hongarije	31,0	32,2	17,0	21,6	19,2	21,1
Estland	—	302,7	—	953,5	—	35,7
Letland	—	262,5	—	958,6	—	31,3
Litouwen	—	382,7	1 069,0	1 162,5	—	188,6
Roemenië	104,0	222,8	130,0	198,5	—	298,0
Algerije	35,0	22,8	—	32,0	—	—
Begrotingssaldo – kasbasis	(procent van het BBP)					
Albanië	—	-43,7	-28,2	-21,8	-16,7	-15,5
Bulgarije	0,1	-3,7	-4,5	-6,9	—	-9,4
TSFR	0,8	-2,0	-2,9	-3,6		
Tsjechische Republiek					-1,0	0,0
Slowaakse Republiek					-7,0	-7,0
Hongarije	-1,5	-4,4	-0,5	-7,4	-7,0	-7,0
Estland	—	4,8	1,0	1,0	0,0	0,0
Letland	—	6,4	-1,8	0,0	—	-0,4
Litouwen	—	2,8	0,3	0,9	—	-0,1
Roemenië	-1,5	-2,6	-2,0	-5,6	—	-2,0
Algerije	4,5	4,3	—	-0,7	—	—

	1991		1992		1993	
	Programma ⁽¹⁾	Werkelijk	Programma ⁽¹⁾	Werkelijk	Programma ⁽¹⁾	Schattingen
Liquiditeitenmassa	(procentuele verandering)					
Albanië	—	104,0	122,0	153,0	47,0	—
Bulgarije	—	122,0	38,5	43,5	—	51,0
TSFR	5,9	26,9	12,0	17,5		
Tsjechische Republiek					17,5	17,7
Slowaakse Republiek					19,0	—
Hongarije	22,9	29,4	—	27,4	19,8	—
Estland	—	—	—	68,0	—	21,0
Letland	—	153,1	123,0	169,9	—	76,1
Litouwen	—	133,2	270,6	351,3	—	114,0
Roemenië	15,0	101,2	88,0	74,8	—	108,0
Algerije	11,7	21,3	—	23,6	—	—
Lopende rekening (convertibel)	(× 1 miljard dollar)					
Albanië	—	-0,20	-0,50	-0,40	-0,40	0,40
Bulgarije	-2,00	0,30	-1,40	-0,40	—	-1,00
TSFR	-2,50	0,33	-0,60	0,23		
Tsjechische Republiek					0,70	0,60
Slowaakse Republiek					-0,30	—
Hongarije	-1,20	0,25	-0,65	0,26	-1,55	-2,70
Estland	—	—	-0,18	-0,01	0,00	-0,07
Letland	—	—	-0,09	0,05	-0,24	0,04
Litouwen	—	—	-0,16	0,09	-0,48	-0,25
Roemenië	-1,70	-1,30	-1,30	-1,50	—	-1,30
Algerije	-0,31	2,56	—	1,20	—	—
Officiële valutareserves (niveau)	(× 1 miljard dollar)					
Albanië	—	0,01	0,03	0,03	0,07	0,15
Bulgarije	0,50	0,40	1,00	0,90	—	0,70
TSFR	1,70	3,20	2,20	1,30		
Tsjechische Republiek					2,20	3,80
Slowaakse Republiek					0,30	0,40
Hongarije	1,90	4,00	2,20	4,40	6,00	—
Estland	—	—	0,14	0,20	0,16	0,34
Letland	—	—	0,15	0,16	0,23	0,52
Litouwen	—	—	0,04	0,14	0,15	0,28
Roemenië	1,00	0,20	0,70	0,10	—	0,05
Algerije	1,53	1,61	—	1,70	—	—

⁽¹⁾ Programmadoelstellingen zoals vastgesteld in augustus 1992 voor Albanië, maart 1991 en april 1992 voor Bulgarije, januari 1991 voor de TSFR, maart 1993 voor de Tsjechische Republiek, juli 1993 voor de Slowaakse Republiek, februari 1991 en september 1993 voor Hongarije, september 1992 voor Estland en Letland, oktober 1992 voor Litouwen, april 1991 en mei 1992 voor Roemenië en mei 1991 voor Algerije.

Bronnen: nationale autoriteiten.

TABEL 4
STAND VAN DE ECONOMISCHE HERVORMINGEN

	Albanie	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenie
1.1. Liberalisatie van de prijzen	De meeste groot- en kleinhandels- prijzen werden in 1992/1993 geliberaliseerd, met uitzondering van de prijzen voor tarwe, brood, suikerbieten en een aantal onder monopolie geproduceerde non-food artikelen, waarvoor medio 1993 belangrijke aanpassingen werden ingevoerd.	De meeste prijzen werden in 1991 geliberaliseerd. Bijna 90 % van de kleinhandelssomzet is op basis van vrije prijzen. De subsidies op sommige energieprijzen werden geleidelijk verlaagd, maar de prijzen blijven onder de kostprijs.	Vrijwel alle prijzen zijn vrij na een uitgebreide liberalisatie in 1991 en aansluitende maatregelen in de daaropvolgende jaren. Voor nog slechts enkele producten geldt enigerlei vorm van prijsregulering.	96 % van de totale omzet is op basis van vrije prijzen, prijsregulering geldt nog slechts op het gebied van vervoer, verwarming en huur.	Prijsregulering en -subsidies bijna volledig afgeschaft.	Ingrijpende liberalisatie van de prijzen in 1991. Eind 1992 was de prijsliberalisatie vrijwel voltooid, ook in de energiesector.	Ingrijpende prijsliberalisatie in 1991 en 1992, ook voor energieproducten. Af-schaffing van de maximum winst-marges. Eind 1992 was de prijsliberalisatie zo goed als voltooid, behalve voor nutsvoorzieningen en huren.	Ingrijpende prijsliberalisatie in 1991, 1992 en 1993, ook voor de meeste energieproducten. Subsidieniveau verlaagd voor aardgas (voor huishoudelijk gebruik), verwarming, vervoer en warm water; er zijn plannen om de subsidiëring volledig af te schaffen in het najaar 1994.	In mei 1993 waren de meeste prijzen geliberaliseerd. Voor energieproducten bestaat er nog prijsregulering, maar de prijzen worden geregeld aangepast voor wijzigingen in de internationale prijzen. Ook voor nutsvoorzieningen en een aantal belangrijke voedingsmiddelen bestaat er nog prijsregulering en -subsidiering.

Albanië	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenië
In grijpende liberalisatie in 1992—1993. Geen kwantitatieve invoerbeperkingen; invoerrechten van 0—40 %. Geëringde uitvoerbeperkingen.	De invoer werd in 1991 geliberaliseerd. De invoerrechten en de resterende kwantitatieve invoerbeperkingen zijn laag naar internationale normen. Handelsovereenkomst met de Gemeenschap en de EVA.	De invoer is geliberaliseerd, maar er zijn nog enkele kwantitatieve beperkingen voor landbouwproducten, textielwaren, staal en steenkool. Op alle ingevoerde producten wordt een invoerrechts van 10—20 % geheven. Voor een beperkt aantal producten is nog een uitvoerrechts van 10—20 % geheven. Handelsovereenkomst met de Gemeenschap, de EVA en de Visegrad-landen. Douaneunie met de Tsjechische Republiek sedert de ontbinding van de TSFR.	De invoer is geliberaliseerd, behalve voor enkele gevoelige producten waarvoor invoervergunningen nodig zijn. Het gemiddelde tarief bedraagt 6 %. Uitvoerrechten zijn nog nodig voor een beperkt aantal producten. Vrijhandelsovereenkomsten met de Gemeenschap, de EVA-landen en de Visegrad-landen. Douaneunie met de Tsjechische Republiek sedert de ontbinding van de TSFR.	Ongeveer 93 % van de invoer van landbouwproducten is geliberaliseerd. Voor verscheidene industriële producten zijn invoervergunningen nodig. Voor de invoer van consumptiegoederen geldt een universeel quotastelsel. Vrijhandelsovereenkomsten met de Gemeenschap, de EVA en de Visegrad-landen.	Begin 1992 afschaffing van de meeste invoerrechten (behalve op enkele luxeproducten), en van de meeste nog overblijvende quota- en vergoedingsregelingen, behalve voor oliehoudende leestien, klei en kwarts. Op de invoer worden administratieve kosten van 0,5 % plus 18 % BTW geheven. Uitvoerrechten op enkele producten (kunstwerken, raapzaadolie, metaal). Vrijhandelsovereenkomst met de Baltische Staten en de Scandinavische landen.	Alle uitvoerquota en -vergunningen en de meeste invoerrechten werden in 1992 afgeschaft. Invoervergunningen zijn niet vereist, maar er zijn wel diverse invoerrechten. Vrijhandelsovereenkomsten met de Baltische Staten en de Scandinavische landen.	Uitvoerquota en -vergunningen in de loop van 1992 gedeeltelijk en in juni 1993 volledig afgeschaft. Alle invoercontroles en -vergunningen afgeschaft. In het nieuwe stelsel gelden invoerrechten tussen 5 en 15 % voor de meeste goederen.	Volledig geliberaliseerd. Voor de invoer van een beperkt aantal producten geldt nog een quotaregeling of een verbod, om redenen van volksgezondheid of omdat het gesubsidieerde goederen betreft. Handelsovereenkomst met de Gemeenschap en de EVA.

	Albanie	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenie
3. Wisselkoersstelsel	Vrij zwevende wisselkoers sedert juli 1992. Convertibiliteit voor de lopende rekening. Voor de grote achterstallige schulden aan buitenlandse handelsbanken moet een regeling worden getroffen.	Sedert 1991 een eengemaakte zwevende wisselkoers en interne convertibiliteit voor de lopende rekening (met enkele beperkingen). Massale interventies van de Centrale Bank eind 1993 om de depreciatie van de wisselkoers te beperken. Grote achterstanden bij de rentebetalingen op de buitenlandse schuld. Naar verwachting zal medio 1994 een overeenkomst betreffende schuld- en schuldienstvermindering met de handelsbanken rond zijn.	Convertibiliteit voor de lopende rekening begin 1991 bijna volledig; de resterende beperkingen zullen in 1994 worden opgeheven, met een etappewijze liberalisatie van de kapitaaluitvoer. Wisselkoers gekoppeld aan een mand van twee valuta's (de US-dollar en de D-mark). Sedert februari 1993 vinden de transacties met de Tsjechische Slowaakse Republiek plaats via een clearingstelsel tegen een andere wisselkoers.	Convertibiliteit voor de lopende rekening begin 1991 bijna volledig tot stand gebracht; tijdelijke beperkingen op deze convertibiliteit werden weer ingevoerd om het verlies van reserves te stoppen. Wisselkoers gekoppeld aan een mand van vijf westerse valuta's. Sedert februari 1993 vinden de transacties met de Tsjechische Republiek plaats via een clearingstelsel tegen een andere wisselkoers.	Convertibiliteit voor de lopende rekening, behalve voor sommige diensten en overdrachten. Kruidenwisselkoers ten opzichte van de US-dollar en de D-mark.	Convertibiliteit voor de lopende rekening. In juni 1992 uitbreiding uit de roebelzone. Sinds 1992 is de Estse kroon gekoppeld aan de D-mark onder een currency board system.	Eengemaakte wisselkoers en invoering van convertibiliteit voor de lopende rekening en de kapitaalrekening. Uitbreiding uit de roebelzone in het najaar 1992. De koers van de litas is gestabiliseerd in het kader van een stelsel van beheerst zwevende wisselkoersen.	Eengemaakte wisselkoers en convertibiliteit voor de lopende rekening en de kapitaalrekening. Uitbreiding uit de roebelzone in het najaar 1992. De koers van de litas is gestabiliseerd ten opzichte van een mand van westerse valuta's.	Stelsel met meerdere wisselkoersen. De officiële wisselkoers wordt vastgesteld op valutaveilingen door de centrale bank waarbij het aanbod de vraag niet dekt. Voor particulieren zijn buitenlandse valuta verkrijgbaar bij private wisselkantoren tegen een vrije-marktkoers die ver boven de officiële koers ligt. Voor begin 1994 wordt een belangrijke herziening van het wisselkoersstelsel verwacht.

	Albanië	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenië
4. Buitenlandse directe investeringen	Liberale regeling, onlangs vereenvoudigd om de goedkeurings-eisen te beperken.	Liberale regeling voor buitenlandse investeringen waarbij directe investeringen zijn toegestaan (wet van begin 1992). Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen door niet-ingezetenen. Evenwel beperkingen ten gevolge van vertragingen bij de sluiting van een schuldverminderingsovereenkomst met de banken.	Geen beperkingen voor deelneming in het kapitaal van ondernemingen door niet-ingezetenen, behalve in het geval van enkele gevoelige of met defensie verband houdende sectoren. Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen.	Geen beperkingen voor deelneming in het kapitaal van ondernemingen door niet-ingezetenen, behalve in het geval van enkele gevoelige of met defensie verband houdende sectoren. Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen.	Geen beperkingen voor deelneming in het kapitaal van ondernemingen door niet-ingezetenen, behalve in het geval van enkele gevoelige of met defensie verband houdende sectoren. Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen door niet-ingezetenen.	Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen door niet-ingezetenen.	Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen door niet-ingezetenen.	Vrije repatriëring van winst en liquidatieopbrengst van investeringen door niet-ingezetenen.	Liberale wetgeving voor kapitaaldeelname en repatriëring van de winst door niet-ingezetenen. Het gebrek aan vooruitgang bij de privatisering had een remmende invloed op de toevloed van buitenlandse investeringen. Buitenlanders mogen nog geen grond in eigendom hebben.

	Albanie	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenie
5. Monetair beleid	Toepassing van kredietplafonds per bank. Richtsnoeren van de overheid om ervoor te zorgen dat de reële rentetarieven positief blijven.	Kredietplafonds per bank blijven het voornaamste instrument van het monetair beleid, maar er wordt steeds meer gebruik gemaakt van indirecte instrumenten en streefcijfers voor de monetaire reserves. Invoering van beperkte openmarktransacties in 1993. Ontwikkeling van een markt voor overheidspapier. Voor 1994 worden specifieke kredietplafonds voor de grootste verliesgevend ondernemingen overwogen.	Tsjechische Nationale Bank (CNB) opgericht op 1 januari 1993; opereert onafhankelijk van de regering. Tsjechische kroon ingevoerd in februari 1993. Sinds oktober 1992 wordt het monetair beleid gevoerd via indirecte instrumenten. De door de banken toegepaste debet- en creditrentetarieven zijn geleidelijk geliberaliseerd.	De in januari 1993 opgerichte Slowaakse Nationale Bank opereert onafhankelijk van de regering. Slowaakse kroon ingevoerd in februari 1993. Het monetair beleid is gebaseerd op kredietplafonds.	Monetair beleid via indirecte instrumenten.	De centrale bank is verantwoordelijk voor de werking van het currency board systeem (uitgifteafdeling) en voor kredietverlening aan het bankstelsel in noodgevallen (afdeling banken, verantwoordelijk voor het beheer van de reserves boven de currency board dekking). De centrale bank moet zich niet met de vaststelling van de rentetarieven door de handelsbanken.	Onafhankelijke centrale bank. Kredietbeleid via indirecte instrumenten.	De centrale bank is grotendeels onafhankelijk. Kredietbeleid via indirecte instrumenten.	Pogingen om het monetair beleid krasser te maken door een verhoging van de herfinancieringstarieven; sterk negatieve reële rentetarieven bevorderen evenwel de vlucht in buitenlandse valuta's. Geringe financiële discipline van staatsbedrijven.

Albanië	Bulgarije	De Tsjechose Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenië
Voortdurende pogingen om de belastinggrondslag te verruimen: in 1993 werd inkomstenbelasting ingevoerd; in 1994 zal vermogensbelasting worden ingevoerd en in 1995—1996 BTW. Met betrekking tot de uitgaven: belangrijke verlaging van de prijssubsidies in 1992—1993; in de begroting 1994 zijn middelen uitgetrokken voor investeringen overeenkomstig het programma voor de overheidsinvesteringen.	In 1993 werden wetten vastgesteld betreffende BTW, accijnzen, rechten, belastingadministratie en de begrotingsprocedure. De BTW zal in april 1994 van kracht worden.	De BTW werd hervormd, en een accijnzenstelsel en inkomstenbelasting werden ingevoerd in januari 1993. Het aandeel van de winstbelasting werd aanzienlijk verlaagd.	De BTW werd hervormd, en een accijnzenstelsel en inkomstenbelasting werden ingevoerd in januari 1993. Het aandeel van de winstbelasting werd aanzienlijk verlaagd.	Geleidelijke verschuiving van belasting op ondernemingswinst naar belasting op inkomens en verbruik. In 1988 werd BTW ingevoerd. Ingrijpende verlagingen van de staatssubsidies van 13 % van het BBP in 1988 tot minder dan 5 % in 1993.	In 1991 werden inkomstenbelasting en BTW ingevoerd en werd de omzetbelasting vervangen door vennootschapsbelasting; sociale premies, belasting op natuurlijke hulpbronnen en specifieke verbruiksbelastingen werden ingevoerd.	Nieuw belastingstelsel sinds januari 1991. BTW ingevoerd in februari 1992. In 1993 werd de progressieve inkomstenbelasting vervangen door een forfaitair belastingtarief (25 %) plus een extra heffing van 10 % op het jaarinkomen.	Het belastingstelsel is hervormd en omvat thans inkomstenbelasting en winstbelasting, vermoogensbelasting, belasting op natuurlijke hulpbronnen, specifieke verbruiksbelastingen en algemene omzetbelasting.	Ingrijpende hervormingen waaronder de geslaagde invoering van BTW met een uniform tarief, afschaffing van bijna alle consumentensubsidies en opening van extra-budgettaire middelen in een geconsolideerde begroting. Nieuwe wet op de winstbelasting. Voor eind 1994 wordt een herziening van de inkomstenbelasting verwacht.

	Albanie	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenie
7. Privatisering en herstructurering van ondernemingen	80 % van de grond is geprivatiseerd en de verdeling van eigendomsbewijzen moet eind 1994 zijn voltooid. Kleinschalige privatisering in de handel en de diensten is voltooid. Een wet op de restitutie werd in april 1993 aangenomen. Industriële ondernemingen: privatisering van kleine en middelgrote ondernemingen eind 1993 door gede-centraliseerde veilingen; een nieuw opgericht Bureau voor bedrijfsstructu-ring moet toe-zicht houden op 30 grote pro-bleembedrijven. De financiële discipline werd echter begin 1993 hersteld door een krap monetair beleid en de af-schaffing van het stelsel van te ontvangen or-ders.	Teruggave van grond en kleine eigendommen in de steden moet in 1994 worden voltooid. De meeste onderne-mingen zijn om-gevormd tot naamloze ven-nootschappen, met de Staat als enige aandeel-houder. Verdere herstructurering en privatisering van de industrie in 1992—1993 tijdelijk stige-legd, en daarom werd verborgen privatisering en kapitaalverminde-ring van de staatssector toe-gestaan. Faillisse-mentswetgeving ontbreekt nog. Financiële disci-pline is gering. De autoriteiten overwegen be-spoediging van de privatisering door een nieuw programma voor privatisering van de marktsector in 1994 en een plan voor massale pri-vatisering door middel van een vouchersysteem voor 1995. De privésector is verantwoordelijk voor 20—25 % van het BBP.	De eerste golf van privatisering op grote schaal werd in het voorjaar 1993 voltooid. De tweede golf zal eind 1994 wor-den voltooid en dan zal ongeveer 90 % van de ac-tiva van de eco-nomie in particu-liere handen zijn. Sinds april 1993 is er een faillisse-mentswetgeving, maar zeer weinig ondernemingen hebben faillisse-ment aange-vraagd.	Een eerste golf van privatisering op grote schaal werd in het voorjaar 1993 voltooid. Bij de tweede golf, die in voorbereiding is, zal de nadruk liggen op tradi-tionele privatiseringsmethoden (directe verkoop, aanbestedingen, enz.). Na afloop daarvan zal 80 % van de staatsbe-drijven zijn ge-privatiseerd. Sinds juni 1993 is er een faillisse-mentswet, maar zeer weinig on-dernemingen hebben faillisse-ment aange-vraagd.	Ongeveer 20 % van de bedrijven die in 1990 in handen van de Staat waren, is geprivatiseerd. Eind 1993 vormde de privé-sector ongeveer 45 % van het BBP. Sinds ja-nuari 1992 is een strenge faillisse-mentswet van kracht.	Goede vorderin-gen bij de klein-schalige privatisering (medio 1993 meer dan 50 % geprivatiseerd); de grootschalige privatisering ver-loopt minder vlot. In 1992 werd het Estse Privatiseringsbu-reau opgericht om het privatiseringsproces te or-ganiseren.	Grote vorderin-gen bij de klein-schalige privatisering, maar de grootschalige pri-vatisering vordert nauwelijks. Nog op te lossen pro-blemen: restitu-tie van vaststelling en de vaststelling van een gecentra-liseerde en cohe-rente privatiseringsstrategie. Staatsbedrijven die niet klaar zijn voor onmid-dellijke privatisering, worden om-gevormd tot ven-nootschappen op aandelen. De li-quidatie vordert traag.	Belangrijke voor-uitgang bij priva-tisering op kleine en grote schaal door veiling, in-schrijving op aandelen door het publiek en een vouchersys-teem. In januari 1994 was twee derde van alle voor privatisering in aanmerking komende onder-nemen (een derde staatskapi-taal) geprivati-seerd. Weinig vorderingen bij de privatisering van grond. Het autonoom opere-ren van staatsbe-drijven bevordert de efficiency.	Belangrijke vorderingen bij de pri-vatisering van kleine onderne-mingen door op-koop door be-drijfsleiders en werknemers. De vorderingen bij de privatisering van middelgrote en grote onder-nemen door het Staatseigen-domfons blijven ver achter bij de doelstellingen. Ongeveer 80 % van de landge-bouwgrond is ge-privatiseerd door verdeling onder de boeren. De re-gistratie van ei-gendomsbewij-zen van grond is gaande. Privé-sector ongeveer een kwart van het BBP medio 1993.

	Albanie	Bulgarije	De Tsjechische Republiek	De Slowaakse Republiek	Hongarije	Estland	Letland	Litouwen	Roemenië
8. Hervorming van de financiële sector	Tweeledig bankstelsel. Drie bestaande staatsbanken moeten nog worden gerestructureerd, en hun af te schrijven leningen zullen worden vervangen door overheidsobligaties.	Tweeledig bankstelsel. Banktoezicht: medio 1993 werden bedrijfseconomische voorschriften vastgesteld; in 1994 zullen controles ter plaatse worden uitgevoerd. Bankconsolidatie ging in 1991 van start en is bijna voltooid. Gedeeltelijke schoningsoperatie van de balans van de handelsbanken in 1992—1993. In december 1993 werd een wet aangenomen betreffende af te schrijven leningen van vóór 1991 aan ondernemingen (uitgifte van overheidsobligaties in ruil voor Vorderingen op dubieuze debiteuren). Invoering van een effectenbeurs.	In januari 1990 werd een tweeledig bankstelsel ingevoerd. De belangrijkste financiële instellingen werden gedeeltelijk geprivatiseerd tijdens de eerste golf van privatisering op grote schaal. Sinds 1991 zijn verscheidene maatregelen genomen ter verbetering van de balans van de banken. De beurs van Praag functioneert sinds april 1993. Er ontstaat een obligatiemarkt en een belangrijke markt voor kortlopend schatkist- en CNB-papier.	Een tweeledig bankstelsel werd in januari 1990 ingevoerd. De belangrijkste financiële instellingen werden geprivatiseerd tijdens de eerste golf van privatisering op grote schaal. De Spaarbank is echter staatseigendom en heeft een meerderheidsdeelneming in de grootste handelsbank (VUB). Sinds 1991 zijn verscheidene maatregelen genomen ter verbetering van de balans van de banken.	In 1986 werd een tweeledig bankstelsel ingevoerd. De rentetarieven werden geleidelijk geliberaliseerd. Verscheidene operaties om de portefeuilles van de banken weer van kapitaal te voorzien en te schoonen. De Staat heeft meerderheidsdeelnemingen in de belangrijkste banken, maar volgens de bankwet moet de staatsdeelneming in alle banken tegen 1997 zijn teruggebracht tot 25 %. De beurs van Boedapest ging in juni 1990 open.	Tweeledig bankstelsel. Verhoogde druk op staatsbedrijven om te herstructureren, door middel van strenge budgettaire beperkingen en selectieve toepassing van de faillissementswet. Daling van het aantal handelsbanken van 40 tot 24 door een verhoging van het minimum kapitaalvereiste na een bankcrisis in de winter 1992/1993. Invoering van een effectenbeurs.	Tweeledig bankstelsel. Van de 49 voormalige bankactanten van de Bank van Letland fuseerden er 21 tot één bank (de „Universal Bank” die zal worden gerestructureerd en later geprivatiseerd), werd er één geliquideerd en werden de overige geprivatiseerd. De kapitaalvereiste na de wintervoorverhoging werd in januari 1994 verhoogd. Invoering van een effectenbeurs.	Tweeledig bankstelsel. Het tweeledig bankstelsel kwam in 1992 tot stand toen de Staatshandelsbank alle commerciële functies van de Bank van Litouwen overnam. Voor 1994 worden geen verdere hervormingen van de door drie staatsbanken gedomineerde banksector verwacht. Invoering van een effectenbeurs.	Tweeledig bankstelsel. Verscheidene buitenlandse banken zijn reeds operationeel. De clearing van interbancaire betalingen en overdrachten verloopt nog steeds zeer traag. De privatisering van voormalige staatsbanken zal naar verwachting pas in 1995 van start gaan.

II. HONGARIJE

1. Inleiding

In het najaar van 1989 bereikte Hongarije een keerpunt in zijn recente economische en politieke geschiedenis. Een uitgebreid pakket maatregelen om structurele hervormingen te bevorderen en de economie naar marktmodel in te richten, werd uitgevoerd en het land bereidde zich voor op de eerste vrije verkiezingen in de naoorlogse periode (die uiteindelijk in april 1990 werden gehouden). Op het macro-economische front was de situatie echter bijzonder moeilijk. Een ernstige verslechtering van de binnenlandse en externe economische en financiële situatie in de eerste helft van 1989 had geleid tot de opschorting van de IMF-bijstand in de zomer van dat jaar. Het ontstaan van een onhoudbaar tekort op de lopende rekening (dat voor het gehele jaar 1989 zou oplopen tot bijna 1500 miljoen dollar) en een hoge buitenlandse schuld vormden een bedreiging voor de consolidatie van de economische en politieke hervormingen.

Tegen deze achtergrond verzochten de Hongaarse autoriteiten de Europese Gemeenschap om aanvullende financiële bijstand op middellange termijn om het land te helpen de steeds zwaardere lasten van de schulddienst te dragen, zijn deviezenreserves weer op te bouwen en convertibiliteit voor de lopende rekening in te voeren. In antwoord op dit verzoek besloot de Raad op 22 februari 1990 (Besluit 90/83/EEG) een lening van 870 miljoen ecu op middellange termijn te verstrekken om Hongarije te helpen de moeilijkheden in verband met de structurele aanpassing van zijn economie te overwinnen.

De lening van 1990 moest in drie tranches worden uitgekeerd. Voorwaarde voor de uitkering van de eerste tranche van 350 miljoen ecu was de sluiting van een stand-by overeenkomst tussen Hongarije en het IMF; voor de uitkering van de andere twee tranches moest zijn voldaan aan criteria inzake macro-economische en structurele resultaten die waren opgesomd in de intentieverklaring die later werd overeengekomen tussen de Commissie en de Hongaarse autoriteiten. De eerste tranche werd daadwerkelijk uitgekeerd in april 1990 en na een bevredigend onderzoek door de Commissie van de voortgang bij de economische stabilisatie en hervormingen (waarbij onder meer werd vastgesteld dat aan de criteria van de intentieverklaring was voldaan) werd de tweede tranche van 260 miljoen ecu in februari 1991 vrijgegeven.

Door veranderingen in het internationale klimaat en met name door de ineenstorting van het handels- en betalingsstelsel van de Comecon werd begin 1991 duidelijk dat de externe positie van Hongarije en van andere Midden- en Oosteuropese landen veel moeilijker zou worden dan aanvankelijk was geraamd. Weliswaar kende het IMF in 1991 op verzoek van de Hongaarse autoriteiten een uitgebreide faciliteit (Extended Financing Facility, EFF) toe en verleende het Hongarije toegang, ingevolge het olie-kredietluik, tot de compensatoire en „Contingency”-faciliteit (Compensatory and Contingency Financing Facility), maar deze bijstand van het Fonds zou naar verwachting niet voldoende zijn om alle buitengewone financieringsbehoeften voor de betalingsbalans voor 1991 te dekken. Daarom verzocht Hongarije om aanvullende financiële bijstand van de Gemeenschap en de Groep van 24 (G-24). Naar aanleiding van dit verzoek hechtte de Raad op 24 juni 1991 op voorstel van de Commissie zijn goedkeuring aan een nieuw besluit (91/310/EEG) tot verlening van verdere financiële bijstand aan Hongarije ten bedrage van 180 miljoen ecu, met dien verstande dat een zelfde bedrag ter beschikking zou worden gesteld door de andere leden van de G-24. Dit nieuwe initiatief had ten doel een houdbare balanssituatie te verzekeren en de reservepositie van Hongarije te versterken.

De lening van 1991 moest worden uitgekeerd in twee tranches. De vrijgave van de eerste tranche van 100 miljoen ecu, waarvoor als voorwaarde was gesteld dat de Hongaarse regering overeenstemming zou bereiken met het IMF over een EFF van drie jaar, vond in augustus 1991 plaats. Voor de vrijgave van de tweede tranche van 80 miljoen ecu werd midden 1992 toestemming gegeven, nadat de Commissie de economische situatie van Hongarije aan een onderzoek had onderworpen en nadat was vastgesteld dat was voldaan aan de criteria van de intentieverklaring betreffende de lening van 1991, maar om technische redenen werd de bijstand pas in januari 1993 uitgekeerd. De Commissie kwam met de Hongaarse autoriteiten overeen dat de uitkering van de derde tranche van de lening van 1990 in een later stadium in overweging zou worden genomen. Deze tranche van 260 miljoen ecu is tot dusverre nog niet uitgekeerd.

Zoals in het vorige verslag werd opgemerkt, heeft de macro-financiële bijstand van de Gemeenschap aan Hongarije het land ongetwijfeld geholpen de moeilijke economische en politieke situatie te boven te komen waarin het in het begin van het huidige hervormingsproces verkeerde. De moeilijke betalingsbalanssituatie van 1989 dreigde de kosten in termen van produktieverlies en werkloosheid die waren verbonden aan de macro-economische stabilisatie en de structurele hervorming van de economie, tot onaanvaardbare niveaus te doen stijgen. Het gevaar bestond dat dit weer een ongunstige invloed zou hebben op de steun van de Hongaarse bevolking voor de economische en politieke hervormingen. De macro-financiële bijstand van de Gemeenschap heeft de betalingsbalansmoeilijkheden van Hongarije verminderd en heeft het land geholpen weer toegang te krijgen tot de internationale privé-kapitaalmarkten.

In de volgende afdelingen wordt een overzicht gegeven van de economische ontwikkelingen in Hongarije in 1992 en 1993.

2. Recente macro-economische ontwikkelingen

2.1. *Productie en werkloosheid*

In het vierjarige hervormingsprogramma dat door de Hongaarse regering begin 1991 was goedgekeurd, werd een gematigde daling van het BBP met 3 % in 1991 voorspeld, gevolgd door een stijging met 1 à 3 % in 1992, die in 1993 nog groter zou worden. In werkelijkheid daalde het reële BBP met 11,9 % in 1991 en met nog eens 4,4 % in 1992, terwijl de teruggang voor 1993 op 1 % wordt geraamd ondanks een bemoedigend herstel van de industriële productie in de tweede helft van het jaar.

Dat de ontwikkeling van de totale productie in 1992 en 1993 beneden de verwachting bleef, wordt deels verklaard door de ineenstorting van de landbouwproductie. Tussen december 1991 en december 1993 daalde de landbouwproductie naar raming met ongeveer 30 % ten gevolge van ernstige droogte, besnoeiingen op investeringen en uitvoersubsidies alsmede problemen en vertragingen bij de privatisering en de structurele hervorming van voormalige staatslandbouwbedrijven.

De industriële productie liep verder terug met 9,8 % in 1992, maar vertoont sinds afgelopen zomer een duidelijk herstel. Zo was de industriële productie in de periode januari—november 1993 4,3 % hoger dan in dezelfde periode van 1992 en bedroeg de groei ervan in november 1993 7 % op jaarbasis.

De werkloosheid steeg langzamer in 1991, terwijl de geregistreerde werkloosheid toenam van 8,5 % eind 1991 tot 12,3 % eind 1992. Na een recordniveau in maart 1993 daalde het aantal geregistreerde werklozen geleidelijk tot 632 000 eind 1993, dat is 12,1 % van de beroepsbevolking. Deze trend weerspiegelt deels het dalend aantal personen dat een werkloosheidsuitkering ontvangt, maar is wellicht ook toe te schrijven aan het feit dat een groot deel van de ontslagen in verband met de herstructurering en liquidatie van ondernemingen reeds heeft plaatsgevonden.

2.2. *Inflatie*

In de eerste helft van 1992 werden belangrijke vorderingen gemaakt bij het terugdringen van de inflatie, deels dank zij het „sterke forint”-beleid dat door de autoriteiten werd gevoerd. De inflatie op jaarbasis daalde van 32,2 % eind 1991 tot 20 % in juli 1992. In de tweede helft van 1992 nam de maandelijkse inflatie echter weer toe ten gevolge van een door de droogte veroorzaakte hevige stijging van de prijzen van seizoengebonden voedingsmiddelen en anticiperend koopgedrag in het vooruitzicht van de BTW-hervorming van januari 1993. In 1993 hebben BTW- en accijnsverhogingen om het begrotingstekort te verminderen, wederom in combinatie met meer dan gemiddelde prijsstijgingen, ertoe geleid dat de inflatie hoog bleef. Aldus bedroeg de inflatie in december 1993 21,1 % op jaarbasis, dat is ongeveer hetzelfde niveau als in december 1992 (21,6 %). In overeenstemming met de reële appreciatie van de forint stijgen de producentenprijzen echter slechts half zo snel als de consumptieprijzen.

2.3. *Begrotingsbeleid*

In 1992 nam het tekort op de geconsolideerde staatsbegroting sterk toe (van 4,4 % van het BBP in 1991 tot 7,4 % van het BBP), hetgeen ertoe leidde dat medio 1992 de in 1991 met het IMF overeengekomen EFF tijdelijk werd stopgezet. Ondanks de corrigerende maatregelen van afgelopen zomer, die zoals hierboven vermeld een verhoging van de indirecte belastingen omvatten, bedroeg het tekort volgens de ramingen 7 % van het BBP in 1993. Die maatregelen vormden een onderdeel van de met het IMF overeengekomen voorwaarden om in september jl. een stand-by lening van 15 maanden te krijgen. De toezeggingen van de autoriteiten aan het IMF omvatten ook andere corrigerende begrotingsmaatregelen voor 1994. Doordat de schulddienst nu hoger wordt geraamd ten gevolge van hogere rentetarieven dan aanvankelijk werd verwacht, is het geconsolideerde tekort op de begroting 1994, die in december 1993 door het Parlement werd goedgekeurd, echter 81 miljard forint hoger dan het oorspronkelijk met het IMF overeengekomen streefcijfer van 249 miljard forint.

De moeilijkheden die Hongarije heeft ondervonden bij het beteugelen van zijn begrotingstekort, zijn in de grond te wijten aan de boven verwachting grote inkrimping van de bedrijvigheid (waardoor de ontvangsten terugliepen en meer werkloosheidsuitkeringen moesten worden betaald), moeilijkheden bij de belastingheffing op de nieuwe privé-ondernemingen en inkomens, en verscheidene eenmalige gebeurtenissen die dikwijls verband hielden met de hervormingen. Van deze eenmalige gebeurtenissen zijn de belangrijkste het verlies aan ontvangsten uit belastingen op de aardolie-invoer ten gevolge van de overgang van Comecon-prijzen op wereldmarktprijzen, de opschorting van de betalingen van de belastingen en sociale premies door ondernemingen die faillissement aanvroegen ten gevolge van de aanvaarding van de wet op de jaarrekening en de faillissementswet, en de kosten verbonden aan de opschoning van de balansen van de banken (inclusief de sterke daling van de winstbelastingen afkomstig van financiële instellingen naarmate de banken in sneller tempo voorzieningen vormden om aan de nieuwe vereisten inzake kapitaaltoereikendheid te voldoen). Een andere factor waardoor de druk op de begroting zwaarder werd, werd gevormd door de snel stijgende rentebetalingen op de overheidsschuld ten gevolge van de groter dan verwachte tekorten.

Sommige van de budgettaire problemen van Hongarije zullen geleidelijk verdwijnen naarmate de economie en de belastinggrondslag zich herstellen, maar andere problemen zullen blijven. Dit is duidelijk het geval voor de uitholling van de belastinggrondslag die wordt gevormd door de traditionele staatsbedrijven, en de druk om de sociale uitkeringen uit te breiden.

2.4. *Monetair beleid*

Tussen eind 1991 en medio 1993 stond de Nationale Bank van Hongarije (NBH) liquiditeitsvorming door de banken toe om neerwaartse druk op de markrentetarieven uit te oefenen, en verlaagde zij verscheidene malen haar officiële rentetarieven. Dit beleid had slechts gedeeltelijk succes doordat de banken, die bang waren aan insolvente ondernemingen te lenen en hun voorzieningen voor dubieuze debiteuren moesten verhogen, de debetrente veel langzamer verlaagden dan de creditrente. Daardoor werden de verschillen tussen de debetrente en de creditrente veel groter en doordat de producentenprijzen veel langzamer stegen dan de consumptieprijzen, leidde dit tot het naast elkaar bestaan van zeer hoge reële rentetarieven voor leningen aan ondernemingen (waardoor privé-investeringen werden afgeremd) en negatieve reële rentetarieven voor depositohouders (waardoor er weinig reden voor particuliere besparingen meer was). In tegenstelling tot de debetrente voor de commerciële sector gingen de opbrengsten van kortlopend schatkistpapier snel omlaag doordat de banken zochten naar een veilige belegging voor hun liquiditeitsoverschot.

Aan het begin van vorige zomer werd duidelijk dat men de rentetarieven op deposito's en overheidspapier te ver had laten dalen. Het hoge financieringstekort van de overheid, de teruggang van de particuliere besparingen en twijfel over de „sterke-forintpolitiek” van de autoriteiten begonnen opwaartse druk uit te oefenen op de korte rentetarieven. Tegen die achtergrond besloot de NBH in juli en opnieuw in september jl. haar interventietarieven te verhogen.

2.5. *Betalingsbalans en wisselkoersbeleid*

Sedert het derde kwartaal van 1992 is de Hongaarse lopende rekening sterk achteruitgegaan en voor 1993 wordt een tekort van ongeveer 2,7 miljard dollar (7,5 % van het BBP) verwacht tegenover een overschot van 261 miljoen dollar in 1992. Deze snelle verslechtering van de lopende rekening van Hongarije wordt in feite verklaard door vier factoren. Ten eerste vertoont de binnenlandse vraag een herstel op een tijdstip waarop de voornaamste westerse exportmarkten van Hongarije te kampen hebben met recessie of zeer lage groei. Ten tweede zijn de landbouwproductie en de uitvoer van landbouwprodukten ingestort ten gevolge van recente droogteperiodes en de ontregeling die wordt veroorzaakt door de privatisering of hervorming van staatslandbouwbedrijven en coöperaties. Ten derde werd de uitvoer ook negatief beïnvloed door de naleving van het VN-embargo tegen Servië en Montenegro. Ten vierde is de externe concurrentiepositie van Hongarije de laatste jaren sterk achteruitgegaan, zoals tot uiting komt in een totale appreciatie van de reële wisselkoers van de forint met ongeveer 35 % (gemeten aan de consumptieprijzen) sinds begin 1990.

De reële appreciatie van de forint is de voornaamste prijs voor het „sterke valutabeleid” dat voor kort door de autoriteiten werd gevoerd om de inflatie omlaag te krijgen. Een dergelijk beleid kwam er in feite op neer dat de forint geregeld werd gedevalueerd in een stelsel van kruipende wisselkoersen, maar in onvoldoende mate om het inflatieverschil tussen Hongarije en zijn voornaamste handelspartners volledig te compenseren.

De slechte exportresultaten sinds het derde kwartaal van 1992 hebben de autoriteiten ertoe gebracht vanaf begin 1993 de frequentie en omvang van de devaluaties van de forint op te voeren om enige reële depreciatie van de munt te bewerkstelligen. Met een inflatie die boven de 20 % blijft, was het effect van deze beleidsombuiging op de reële wisselkoers tot dusverre echter zeer beperkt.

Naar verwachting zal de uitvoer in 1994 belangrijk toenemen naarmate de landbouwproductie en in mindere mate de buitenlandse vraag zich zullen herstellen, maar dit zal gedeeltelijk teniet worden gedaan door de stijging van de invoer naarmate de binnenlandse vraag toeneemt. Voorts zou het herstel van de uitvoer zelf kunnen worden beperkt door de zwakke concurrentiepositie van de uitvoersector, aanhoudende structurele moeilijkheden in de landbouwsector en het verlies aan exportbasis door het faillissement van een groot aantal traditionele exportbedrijven. Tegen deze achtergrond wordt verwacht dat het tekort op de lopende rekening in 1994 slechts in bescheiden mate zal verminderen (tot ongeveer 6 % van het BBP).

Ondanks het zeer hoge tekort op de lopende rekening namen de officiële deviezenreserves toe van 4,4 miljard dollar eind 1992 tot 5,7 miljard dollar eind oktober 1993. Dit werd mogelijk gemaakt door de volgende twee redenen. Ten eerste blijft Hongarije met een geraamde netto toestroming van 1,3 miljard dollar aan buitenlandse directe investeringen (BDI) in 1993 de voornaamste ontvanger van BDI in Midden- en Oost-Europa. Ten tweede geniet Hongarije gemakkelijk toegang tot de internationale kapitaalmarkten, hetgeen de NBH in staat heeft gesteld in 1993 met succes internationale obligaties ten bedrage van ongeveer 4 miljard dollar te plaatsen.

De schaduwzijde van het agressieve internationale kredietopnemingsprogramma van de NBH was een snelle stijging van de buitenlandse schuld in 1993. De totale convertibele schuld, die in 1992 met 0,9 miljard dollar was gedaald, is volgens de ramingen gestegen van 21,5 miljard dollar eind 1992 tot 24,9 miljard dollar eind 1993. De verhouding schuld/BBP is ook iets achteruitgegaan tot naar schatting 66,3 % eind vorig jaar. Er is echter een aanzienlijke verbetering in de structuur van de schuld opgetreden, waarbij het aandeel van de middellange en lange schuld toenam van 89,8 tot 92,8 %.

De totale schulddienst bedroeg 4,3 miljard dollar, dat is praktisch evenveel als in 1992. Bij een geraamde exportdaling van ongeveer 20 % in 1993 is de schulddienstratio echter aanzienlijk verslechterd van 43,9 tot 48,1 %. Naar verwachting zullen de aflossingen dit jaar ongeveer 2,5 miljard dollar bedragen tegen 2,8 miljard dollar in 1993, maar voor 1995 en 1996 wordt een sterke stijging tot respectievelijk 3,4 miljard dollar en 3,9 miljard dollar verwacht. Bij een naar verwachting nog steeds relatief hoog tekort op de lopende rekening in die jaren, zou deze „samenloop” van aflossingen de betalingsbalans van Hongarije zwaar onder druk kunnen zetten.

3. Overzicht van het structurele hervormingsprogramma

De laatste jaren zijn op alle belangrijke terreinen van structurele hervorming grote stappen genomen om de Hongaarse economie om te vormen in een markteconomie. Deze omvatten voornamelijk: 1. belastinghervormingen en andere hervormingen van de overheidssector; 2. de afschaffing van de meeste subsidies en prijsreguleringen; 3. de bijna volledige liberalisatie van de handel en andere lopende internationale transacties; 4. privatisering en een strenger beheer van bedrijven die onder staatscontrole blijven; 5. de invoering van nieuwe wetten op de jaarrekening en op het faillissement; en 6. een reeks maatregelen om het bankstelsel te hervormen. Sinds 1992 werd de inspanning geconcentreerd op deze laatste drie hervormingsterreinen. Eveneens van betekenis was de ondertekening van verscheidene handels- en associatieovereenkomsten met de Gemeenschap, de EVA-landen en de buurlanden van Hongarije in Midden-Europa. Recente acties op deze vier gebieden worden hieronder beschreven.

3.1. *Privatisering en strenger beheer van staatsbedrijven*

De privatisering ging in Hongarije in 1988 van start met de aanneming van de wet op de vennootschappen en de wet op de buitenlandse investeringen, beide van 1988. Sedertdien is de privatisering uitgevoerd door middel van een aantal verschillende programma's en instrumenten. Dikwijls werd van aanpak veranderd, maar in het algemeen leunde de privatisering zwaar op buitenlands kapitaal en lag de nadruk op verkoop aan „echte eigenaren”, d.w.z. degenen die een actieve rol bij het beheer van de geprivatiseerde bedrijven zouden gaan vervullen. De belangrijke rol die aan buitenlandse investeerders wordt toebedacht, wordt verklaard door de aanvankelijke wens zoveel mogelijk buitenlandse deviezen aan te trekken in een periode van betalingsbalansmoeilijkheden, het beperkte financiële vermogen van binnenlandse investeerders en de noodzaak westerse technologie, en marketing- en managementervaring naar Hongaarse bedrijven te brengen. Door de nadruk op verkoop aan „echte eigenaren” zijn de negatieve gevolgen voor de eigenlijke herstructurering van de bedrijven vermeden die kunnen voortvloeien uit de excessieve versnippering van eigendom die door massa-privatiseringsregelingen ontstaat.

Een beperking van de Hongaarse aanpak van de privatisering (in tegenstelling tot bij voorbeeld de Tsjechische en Slowaakse stelsels op basis van vouchers) is het lage tempo van de privatisering voor grote staatsbedrijven. Zo zijn nu weliswaar bijna alle kleinhandelzaken onder controle van het Bureau voor staatseigendom geprivatiseerd, maar volgens ramingen van de regering is slechts ongeveer 20 % van het totale staatseigendom in de bedrijfssector in 1990 thans geprivatiseerd. De groei van de Hongaarse privésector in de laatste jaren wordt derhalve meer verklaard door de oprichting van nieuwe, voorheen onbestaande ondernemingen dan door de overdracht van staatseigendom in particuliere handen. Door de combinatie van beide factoren is het aandeel van de Hongaarse privésector in het BBP in 1993 gestegen tot ongeveer 45 % (in 1990 was dit nog 15 %).

Om de dynamiek van het privatiseringsproces niet verloren te laten gaan en de deelneming van binnenlandse investeerders te vergroten, hebben de Hongaarse autoriteiten verscheidene initiatieven genomen. Het gaat hierbij om compensatie voor vroegere onteigeningen met warrants die kunnen worden gebruikt om staatseigendom aan te kopen, preferentiële kredietregelingen om de aankoop van staatseigendom door binnenlandse investeerders te vergemakkelijken en leasingregelingen om Hongaarse managers in staat te stellen hun ondernemingen te kopen. Ook heeft de regering een nieuw programma ingevoerd om binnenlandse kleine beleggers de gelegenheid te geven met uitstel van betaling aandelen in geprivatiseerde ondernemingen te verwerven.

Met betrekking tot de strategie voor het overblijvende staatseigendom maakte de regering in augustus 1992 een lijst van 150 bedrijven bekend waarvan de Staat ten minste gedeeltelijk eigenaar zal blijven. In

oktober van dat jaar werd de „Maatschappij voor het beheer van staatseigendom” (AVRT) opgericht om die bedrijven te beheren en zo nodig te herstructureren, en om het gespecificeerde aandeel dat niet door de Staat zal worden behouden, te verkopen.

3.2. *Wetten betreffende de jaarrekening en betreffende het faillissement*

Na verscheidene minder geslaagde faillissementswetten werd in januari 1992 een drastische faillissementswetgeving van kracht volgens welke ondernemingen die gedurende meer dan 90 dagen in gebreke van betaling waren gebleven, faillissements- of liquidatieprocedures moesten aanvragen. Het resultaat was vrij dramatisch. Volgens de OESO vroeg in 1992 ongeveer één op zes ondernemingen faillissement of liquidatie aan, welke ondernemingen ongeveer 17% van de werkgelegenheid en 25% van de export vertegenwoordigden.

Om de wet van januari 1992 te verzachten, heeft het Parlement onlangs een aantal amendementen aangenomen, die o.a. inhouden dat ondernemingen niet meer verplicht zijn zelf het initiatief tot faillissementsprocedures te nemen, maar dat dit initiatief aan de crediteuren wordt overgelaten. Gehoopt wordt dat de gewijzigde wet illiquide, maar potentieel levensvatbare bedrijven in staat zal stellen aan langdurige procedures te ontsnappen en het waarschijnlijker zal maken dat de crediteuren tot meer constructieve oplossingen zullen komen.

3.3. *Hervormingen van de banksector*

In 1986 werd Hongarije het eerste land in Midden- en Oost-Europa dat een tweeledig bankstelsel invoerde met een scheiding tussen de werkzaamheden van de centrale bank enerzijds en het bedrijf van de handelsbanken anderzijds. Sederdien zijn de toegestane verrichtingen van handels- en spaarbanken geleidelijk uitgebreid en de rentetarieven stap voor stap geliberaliseerd en is het monopolie van de Nationale Bank en de Bank voor de Buitenlandse Handel op deviezentransacties versoepeld. Voorts heeft de Staat sinds 1986 bij verscheidene gelegenheden kapitaal in het bankstelsel geïnjecteerd om de solvabiliteit van staatsinstellingen te verbeteren en werd in december 1991 een nieuwe bankwet aangenomen waarbij financiële instellingen werden onderworpen aan bedrijfseconomische voorschriften naar het model van de bankrichtlijnen van de Gemeenschap en de kapitaaltoereikendheidsvoorschriften van het Comité van Bazel. Het toezicht is ook strenger geworden door de oprichting van een speciaal toezichtbureau dat de naleving van de bedrijfseconomische voorschriften door de banken moet controleren en ingeval van ontoereikendheid van het kapitaal of de liquiditeit herstructureringsprogramma's voor banken moet vaststellen. Ten slotte werd in juli jl. een nationaal depositoverzekeringsfonds opgericht.

Al deze stappen zijn echter niet voldoende geweest om een oplossing te vinden voor het probleem van dubieuze debiteuren van banken, waardoor evenals in andere Midden- en Oosteuropese landen afbreuk wordt gedaan aan de doeltreffendheid van de financiële bemiddeling door de banken. Eind 1992 werd een extra inspanning gedaan om de banken weer van kapitaal te voorzien door de vaststelling van een „leningconsolidatieregeling”, waarbij overheidsobligaties in ruil werden gegeven voor 50 en 80% van de nominale waarde van in respectievelijk 1991 en 1992 uitstaande slechte leningen. Een nieuwe bankconsolidatieoperatie ging in december 1993 van start. Deze operatie, die mede mogelijk moet worden gemaakt door een Financial and Enterprise Sector Adjustment Loan (lening voor de aanpassing van de financiële en de bedrijfssector) van 150—200 miljard dollar van de Wereldbank, heeft ten doel de banken van nieuw kapitaal te voorzien door middel van de verwerving door de Staat (in ruil voor overheidsobligaties op 20 jaar) van nieuwe aandelen in acht grote Hongaarse banken. In tegenstelling tot de bankconsolidatieoperatie van 1992 dragen bij deze nieuwe operatie de banken het grootste deel van de verantwoordelijkheid voor het afdwingen van de reorganisatie of anders de liquidatie van de debiteurondernemingen.

3.4. *De nieuwe regionale handelsovereenkomsten*

Het handelsprotocol van de associatieovereenkomst tussen Hongarije en de Gemeenschap werd op 1 maart 1992 van kracht en de „Visegrad-overeenkomsten” met Polen, de Tsjechische Republiek en de Slowaakse Republiek traden op 1 maart 1993 in werking. Een soortgelijke handelsovereenkomst met de EVA-landen trad in oktober 1993 in werking. Met al deze overeenkomsten wordt een geleidelijke verlaging van de invoerbarrières beoogd, met het uiteindelijke doel in een periode van ten hoogste tien jaar een vrijhandelszone tot stand te brengen (behalve voor landbouwprodukten). De Visegrad-overeenkomsten zijn symmetrisch, maar die met de Gemeenschap en de EVA zijn asymmetrisch, d.w.z. de Gemeenschap en de EVA-landen zullen hun handelsbarrières eerst verlagen en Hongarije zal pas in een later stadium hetzelfde doen. Toen de ratificatie van de associatieovereenkomst door de EG-Lid-Staten was voltooid, werd de overeenkomst op 1 februari 1994 volledig van kracht.

4. *Evaluatie en vooruitzichten*

Sedert de indiening van het verslag van 1992 werd verdere vooruitgang geboekt bij de structurele hervormingen, vooral in de banksector en op het gebied van de faillissementswetgeving. Op het macro-economische front gingen de begrotingssituatie en de lopende rekening sterk achteruit, waarbij het IMF zoals gezegd de in 1991 toegekende EFF medio 1992 tijdelijk stopzette omdat de budgettaire streefcijfers niet waren gehaald. Het nieuwe programma voor het economisch beleid waarover in de eerste helft van 1993 overeenstemming werd bereikt tussen de

Hongaarse autoriteiten en het IMF en dat werd ondersteund door de stand-by overeenkomst van september 1993, omvat een zware inspanning voor begrotingsconsolidatie. Voorts dragen de autoriteiten tot macro-economische stabilisatie bij door het voeren van een zeer voorzichtig monetair beleid. Ten slotte hebben een grote toestroom van BDI en een relatief gemakkelijke toegang tot de internationale kapitaalmarkten Hongarije in staat gesteld zonder problemen het stijgende tekort op de lopende rekening te financieren, waardoor verdere macro-financiële bijstand van de G-24 ter aanvulling van de IMF stand-by overbodig werd.

Het lijkt geen twijfel dat Hongarije nog zware uitdagingen staan te wachten. Het zal harde maatregelen moeten nemen om het overheidstekort te verminderen zonder de steun van de bevolking voor de hervormingen te verliezen. Het zal het tekort op zijn lopende rekening en zijn buitenlandse schuld moeten terugbrengen tot minder ondraaglijke niveaus. Ten slotte zal de Hongaarse regering haar structurele maatregelen moeten volhouden om de dynamiek in het hervormingsprogramma niet verloren te laten gaan. De autoriteiten nemen de juiste stappen in deze richtingen en de belangrijkste politieke krachten in het land lijken het overgangsproces te willen voortzetten. Dit, alsook de vrij hoge mate van consensus onder de bevolking ten aanzien van de hervormingen, zou ervoor moeten zorgen dat de komende jaren verdere voortgang wordt gemaakt.

III. DE TSJECHISCHE REPUBLIEK EN DE SLOWAakse REPUBLIEK

1. Inleiding

In februari 1991 verstrekte de Raad van de Europese Gemeenschappen (Besluit 91/106/EEG) een lening van 375 miljoen ecu aan de voormalige Tsjechische en Slowaakse Federatieve Republiek (hierna aangeduid als TSFR). Dit geschiedde in het kader van een initiatief van de Groep van 24 (de G-24) om financiële bijstand te verlenen ter aanvulling op de steun van het IMF en de Wereldbank. Het doel van de lening was het bewerkstelligen van een houdbare toestand van de betalingsbalans, het vergroten van de internationale reserves en het vereenvoudigen van het inwisselbaar maken van de munteenheid. Gevoegd bij een ongeveer even grote bijdrage van de niet-EG-leden van de G-24 moest de lening voldoende zijn ter dekking van het tekort op de betalingsbalans van de TSFR in 1991, dat geraamd werd op 1 miljard dollar.

De lening moest in twee tranches uitgekeerd worden. Aan uitkering van de eerste tranche was de voorwaarde verbonden dat de regering van de TSFR overeenstemming zou bereiken met het IMF over een „stand-by arrangement” op basis van een samenhangend economisch programma. Nadat de Board van het IMF in januari 1991 een „stand-by”-krediet van 14 maanden goedgekeurd had, werd de eerste tranche (van 185 miljoen ecu) in augustus van dat jaar uitgekeerd. Aan uitbetaling van de tweede tranche was de voorwaarde verbonden van een positieve beoordeling door de Commissie van de Europese Gemeenschappen in overleg met het Monetair Comité, van de vooruitgang op het gebied van de economische stabilisering en structurele hervormingen, waaronder het voldoen aan een aantal, door de twee partijen overeengekomen kwantitatieve „performance criteria”. Na de positieve beoordeling werd de tweede tranche (van 190 miljoen ecu) in februari 1992 vrijgegeven.

Door de niet-EG-leden van de G-24 werd bijstand toegezegd tot 384 miljoen dollar, voornamelijk in de vorm van leningen op middellange termijn aan de TSFR. Van dit bedrag is 362 miljoen dollar daadwerkelijk uitgekeerd.

In het navolgende wordt de situatie na de volledige uitbetaling van de lening uit 1991 beschouwd. In paragraaf 2 worden de economische prestaties en het economische beleid in de TSFR in 1992, het jaar vóór het uiteenvallen van de federatie, kort beschreven. In paragraaf 3 wordt het probleem van de verdeling van de EG-lening over de twee republieken, die op 1 januari 1993 voortkwamen uit de TSFR, behandeld. De belangrijkste economische gevolgen van de ontbinding van de federatie worden geanalyseerd in paragraaf 4 en in paragraaf 5 volgt, voor de Tsjechische Republiek en de Slowaakse Republiek afzonderlijk, een uiteenzetting van de belangrijkste economische ontwikkelingen en beleidsmaatregelen in 1993. Ten slotte wordt in paragraaf 6 een algemene beoordeling gegeven van de toestand en de vooruitzichten in beide landen.

2. De economische ontwikkelingen in de TSFR in 1992

Het reële BBP in de TSFR als geheel daalde in 1992 opnieuw en wel met naar schatting 7%, na een daling met 15,9% in het voorgaande jaar. In de loop van het jaar werd de daling van de produktie echter tot staan gebracht en in de tweede helft van het jaar begonnen enige sectoren tekenen van herstel te vertonen. Ondanks de daling van de produktie bleef de geregistreerde *werkloosheid* in 1992 in beide republieken gestaag dalen. In de TSFR als geheel daalde de werkloosheid van 6,6% aan het einde van 1991 tot 5,1% aan het einde van 1992. De regionale verschillen op de arbeidsmarkt bleven evenwel groot: terwijl de werkloosheid in Tsjechië eind 1992 slechts 2,6% was, bedroeg zij in Slowakije 10,4%.

Gesteund door het stringente monetaire en begrotingsbeleid dat de autoriteiten van de TSFR ten uitvoer bleven leggen, nam de gemiddelde *inflatie*, die in december 1991 na het vrijlaten van de prijzen was opgelopen tot 52 %, af tot 12,7 % in december 1992. De inflatie van de consumentenprijzen liep in de tweede helft van 1992 weer enigszins op, deels ten gevolge van een snellere *stijging van de lonen*. In een poging de aanzienlijke daling (25 %) van de reële lonen in 1991 te compenseren, stegen de lonen met gemiddeld 17 %, dat wil zeggen een reële stijging van ongeveer 8 %.

Het *tekort van de totale overheid* in de TSFR, dat in 1990 vrijwel nihil was, liep in 1991 op tot 2 % van het BBP en in 1992 tot 3,6 % van het BBP. Deze verslechtering van de rekeningen van de overheid werd voornamelijk veroorzaakt door een derving van inkomsten in verband met het teruglopen van de economische activiteit en de uitholling van de traditionele belastinggrondslag van de staatsondernemingen, alsmede door de negatieve gevolgen van verschillende structurele hervormingen voor de begroting. In vergelijking met de ervaring van de andere Midden- en Oosteuropese landen die zich in de overgang naar een markteconomie bevinden, was de verslechtering van de begrotingstoestand in de voormalige TSFR echter zeer bescheiden en zeer wel verenigbaar met een stringent begrotingsbeleid.

In het door de autoriteiten voor 1992 opgestelde monetaire programma werd een inflatie van 12 % over het gehele jaar als doelstelling opgenomen, hetgeen verenigbaar was met een bescheiden reële toeneming van de kredietverlening aan bedrijven en gezinnen. Ondanks de complicaties voor het monetaire beleid waartoe de onzekerheid in verband met de op handen zijnde ontbinding van de federatie leidde, werden de doelstellingen van het programma met een inflatie van 12,7 % en een stijging van de geldhoeveelheid in ruime zin van 17,5 % in grote lijnen gehaald. De genoemde onzekerheid leidde echter tot nogal uiteenlopende *monetaire tendensen* in Tsjechië en Slowakije, waar de geldhoeveelheid in ruime zin groeide met respectievelijk 23 % en 4,5 %. Ook onderging het monetaire beleid in de loop van het jaar belangrijke wijzigingen. Tot augustus waren de gezonde toestand van de betalingsbalans en de succesvolle inflatiebestrijding voor de autoriteiten aanleiding de monetaire omstandigheden te verruimen om de economische activiteit te stimuleren. Vanaf september echter werden de monetaire teugels weer aange trokken, omdat er tekenen waren dat de inflatie toenam en omdat de angst voor de gevolgen van de splitsing van de federatie leidde tot een grote kapitaalvlucht uit beide republieken (alsmede uit Slowakije naar Tsjechië). De reserveverplichtingen van de banken werden verhoogd en het rentetarief voor herfinancieringskrediet steeg van 14 % tot 20 % eind december.

Van begin 1991 tot de ontbinding van de federatie werd het *wisselkoersbeleid* gekenmerkt door het gebruik van de wisselkoers als nominaal anker voor het hervormingsproces. Dit kwam tot uitdrukking in de vrijwel stabiele nominale wisselkoers van de kroon, die feitelijk vast was ten opzichte van een mand van vijf Westerse valuta's. Door de stijging van de consumentenprijzen met 54 % in 1991, ten gevolge van de liberalisering van de prijzen in dat jaar, en het positieve verschil van de inflatie ten opzichte van de belangrijkste handelspartners van de TSFR werd de stabiele nominale wisselkoers vertaald in een aanzienlijke stijging van de reële wisselkoers. Tegen het einde van 1992 was de TSFR vrijwel het gehele concurrentievoordeel van de in 1990 doorgevoerde nominale devaluatie van 50 % kwijt.

Evenal het monetaire beleid vertoonde ook de *betalingsbalans* van de TSFR in de eerste en tweede helft van 1992 een zeer uiteenlopende ontwikkeling. Doordat de export naar het Westen ondanks de recessie op de Europese markten sterk groeide en de import lager bleef dan verwacht, vertoonde de lopende rekening in de eerste helft van het jaar een overschot van 0,7 miljard dollar. Bovendien waren de officiële reserves aan harde valuta's halverwege het jaar met 2,1 miljard dollar 1 miljard dollar hoger dan geraamd in de „stand-by arrangement” die in april met het IMF overeengekomen was. In de tweede helft van het jaar daarentegen had de onzekerheid in verband met de deling van de federatie sterk negatieve gevolgen voor de instroom van buitenlandse directe investeringen en leidde zoals reeds opgemerkt tot kapitaalvlucht en tot een stijging van de invoer, vanwege bezorgdheid over de toekomstige betrekkingen tussen de twee republieken. Aan het einde van het jaar nam de invoer bovendien toe door de verwachte invoering van de BTW in januari 1993. Dit alles te zamen resulteerde in een sterke daling van de officiële reserves tot 1,3 miljard dollar aan het einde van het jaar. Voor 1992 als geheel daalde het overschot op de lopende rekening in inwisselbare valuta's van 357 miljoen dollar in 1991 tot 330 miljoen dollar.

Hoewel de ontbinding van de TSFR het politieke debat sinds de zomer van 1992 overheerste en de aandacht enigszins afleidde van de *structurele hervormingen*, bleef men op verschillende gebieden vooruitgang boeken. De inschrijvingsronden van de eerste serie grootschalige „voucher”-privatiseringen, waarbij 1 500 ondernemingen met een boekwaarde van ongeveer 50 % van het BBP betrokken waren, werd in december 1992 voltooid. Volgens de voucher-regeling konden burgers van 18 jaar en ouder een boek vouchers ter waarde van 1 000 punten kopen tegen een bedrag dat overeenkwam met een gemiddeld weekloon. Particulieren konden deze punten gebruiken om in te schrijven op aandelen in te privatiseren bedrijven of konden ze in beheer geven bij de beleggingsprivatiseringsfondsen (BPF's), waarvan er spontaan ongeveer 400 opgericht werden. Uiteindelijk werd ongeveer 70 % van de uitgedeelde punten in handen gelegd van de BPF's.

Na de „big bang” van 1991 werden de prijzen in 1992 in beperkte mate verder gedereguleerd. Ook werd door de vaststelling van een effectenwet en een basiswet om de BPF's te reguleren vooruitgang geboekt ten aanzien van het

institutionele kader en de regulering van de kapitaalmarkten; voorts werden voorbereidingen getroffen voor de oprichting van effectenbeurzen in Praag en Bratislava (die uiteindelijk in 1993 open gingen). Verleden jaar hebben de autoriteiten van beide republieken ook intensief gewerkt aan het ontwerpen van een algehele belastinghervorming, die in januari 1993 in werking getreden is en onder meer de invoering van de BTW en een volledige herziening van de directe belastingen omvatte. Wat de bankensector betreft, werden de regelgeving en het toezicht versterkt door de vaststelling in februari 1992 van nieuwe wetten op het bankwezen, waarbij kapitaaltoereikendheidsvoorschriften werden bepaald die overeenkomen met de BIB-normen, alsook grenzen werden vastgesteld voor grote kredietrisico's en posities in buitenlandse valuta's. De belangrijkste onderdelen van deze bankvoorschriften zijn na de ontbinding van de TSFR door de nieuwe onafhankelijke republieken overgenomen. In 1992 hebben de federale autoriteiten voorts aanvullende maatregelen getroffen om de portefeuille- en vermogenspositie van de banken te verbeteren.

Op het gebied van de *buitenlandse handel* traden in maart 1992 de handelsbepalingen van de in december 1991 met de Gemeenschap gesloten associatieovereenkomst in werking op basis van een interimovereenkomst. Met de associatieovereenkomst, waarvoor in oktober 1993 afzonderlijke overeenkomsten met de beide nieuwe republieken in de plaats kwamen, wordt gestreefd naar het binnen tien jaar tot stand brengen van een vrijhandelszone tussen de Gemeenschap en de TSFR. Voor industriële goederen zijn direct na de inwerkingtreding van de overeenkomst veel van de resterende EG-tarieven en hoeveelhedsbeperkingen afgeschaft. Voor bepaalde gevoelige industriële produkten en voor de meeste landbouwprodukten werd echter een minder vergaande of meer geleidelijke liberalisering overeengekomen. In maart 1992 ondertekende de TSFR ook een handelsovereenkomst met de EVA-landen en in december 1992 werd de zogeheten „Visegrad-overeenkomst” met Hongarije en Polen gesloten, die de geleidelijke invoering van een vrijhandelszone, uiterlijk in het jaar 2000, tussen deze aan elkaar grenzende landen beoogt. Zoals in het geval van de Europa-overeenkomst zijn in 1993 afzonderlijke overeenkomsten voor de beide nieuwe republieken in de plaats gekomen van de overeenkomsten met de EVA en de Visegrad-landen.

3. De verdeling van de EG-lening uit 1991

Gezien de institutionele veranderingen die leidden tot de opdeling van de Tsjechische en Slowaakse Federatieve Republiek in twee afzonderlijke Staten, nam de Commissie het initiatief om de autoriteiten van de TSFR en de twee nieuwe republieken in december 1992 en vervolgens in januari 1993 voor te stellen de lening voort te zetten, met dien verstande dat de twee nieuwe republieken gezamenlijk en hoofdelijk voor het hele bedrag aansprakelijk zouden zijn ten opzichte van de Gemeenschap.

De autoriteiten van beide republieken weigerden echter bij verschillende gelegenheden het voorstel van de Commissie te accepteren en verzochten de Gemeenschap de mogelijkheid van afzonderlijke aansprakelijkheid van de Tsjechische Republiek en de Slowaakse Republiek te bestuderen, volgens een 2:1-verdeelsleutel en in overeenstemming met hun verdelingsovereenkomst. Ter rechtvaardiging van hun standpunt benadrukten de nieuwe republieken dat afzonderlijke aansprakelijkheid een van de belangrijkste aspecten van soevereiniteit is en dat economische autonomie een cruciale factor was in de splitsing van de Tsjechische en Slowaakse Republieken. Ook voerden zij aan dat een aantal andere belangrijke crediteuren reeds afzonderlijke aansprakelijkheid van de nieuwe Staten geaccepteerd had.

Na raadpleging van het Monetair Comité ging de Commissie akkoord met het Tsjechische en Slowaakse verzoek en hechtte zij in augustus 1993 haar goedkeuring aan een voorstel voor een besluit van de Raad om de EG-lening aan de TSFR uit 1991 in principe te splitsen volgens een 2:1-verdeelsleutel, waarbij elke nieuwe republiek afzonderlijk aansprakelijk werd voor slechts het gedeelte dat aan haar werd toegewezen. Derhalve zijn de Tsjechische Republiek en de Slowaakse Republiek aansprakelijk voor respectievelijk twee derde en een derde van de totale betalingen van hoofdsom, rente en vergoedingen in verband met de EG-lening. Na raadpleging van het Europees Parlement werd het voorstel door de Raad op 24 januari 1994 goedgekeurd. De Commissie is opgedragen met de nationale autoriteiten van de twee republieken overeenstemming te bereiken over de noodzakelijke aanpassingen in de oorspronkelijke leningsovereenkomst.

Ten slotte zij opgemerkt dat sinds de deling van de federatie de autoriteiten van beide republieken de betalingen van de rente op de lening uit 1991 steeds volledig en tijdig verricht hebben.

4. De economische gevolgen van de ontbinding van de TSFR

Na de algemene verkiezingen van juni 1992 besloten de regeringen van beide republieken om aan het einde van dat jaar de federatie te ontbinden. Vervolgens bereikten zij overeenstemming over de verdeling van de bezittingen en schulden. Vaste activa werden verdeeld volgens het territorialiteitsbeginsel en de meeste andere bezittingen en schulden volgens de 2:1-verdeelsleutel, die overeenkwam met de relatieve aandelen van beide republieken in de bevolking.

Om na de opsplitsing een al te grote verstoring van de economische betrekkingen tussen de twee republieken te voorkomen kwamen beide regeringen ook overeen met ingang van 1 januari 1993 een douane- en monetaire unie tussen de twee landen te vormen. De douane-unie garandeerde het vrije verkeer van goederen en diensten tussen de twee republieken, verbood het gebruik van tarifaire en niet-tarifaire belemmeringen op het grondgebied van de voormalige TSFR en schreef een gelijk douanebeleid jegens derde landen voor. Ook het vrije verkeer van kapitaal en arbeid tussen beide landen werd toegestaan. De monetaire unie diende ten minste zes maanden te bestaan, maar kon onder bepaalde voorwaarden, waaronder een scherpe daling van de internationale reserves of bankdeposito's in een van beide republieken, eerder worden ontbonden.

Niettemin veroorzaakten de onzekerheid over de gevolgen van de splitsing van de federatie en speculaties over de toekomst van de monetaire unie (die beschouwd werd als een overgangsovereenkomst) al snel een omvangrijke kapitaalvlucht uit beide republieken en uit Slowakije naar Tsjechië (vanwege de verwachte devaluatie van de Slowaakse kroon ten opzichte van de Tsjechische kroon). Dit leidde tot een sterke vermindering van de buitenlandse valuta-reserves van beide republieken en was begin februari de aanleiding tot de ineenstorting van de monetaire unie, slechts een maand na de oprichting ervan.

De invoering van nieuwe munteenheden, aanvankelijk door het aan de bankbiljetten hechten van per republiek verschillende zegels, verliep soepel. De inwisseling tegen de vroegere Tsjechoslowaakse munt geschiedde a pari voor zowel de Tsjechische als de Slowaakse kroon. Om de mogelijke verstoring van de handel na de splitsing van de munteenheid te minimaliseren voerden de autoriteiten van beide landen een bilateraal afwikkelingssysteem voor transacties tussen beide republieken in. Betalingen tussen de Tsjechische en de Slowaakse Republiek worden thans centraal verwerkt via twee clearingrekeningen. Betalingen in verband met transacties na 8 februari worden afgewikkeld via een rekening die in „clearing-ecu's” luidt, waarbij de saldi aan het einde van de maand en slechts voor zover zij de 130 miljoen ecu overschrijden, in harde valuta's worden afgerekend. In beginsel is één clearing-ecu gelijk aan één ecu, maar de wisselkoers van beide nationale munten mag uitgedrukt in clearing-ecu's met ongeveer 5 % afwijken van de wisselkoers ten opzichte van de echte ecu. Betalingen tussen beide republieken in verband met transacties van vóór 8 februari worden afgewikkeld via een andere clearingrekening, die luidt in zogenaamde „Tsjechoslowaakse rekenkronen”. Saldi op deze tweede clearingrekening worden regelmatig afgerekend in harde valuta's of door ze over te brengen naar de ecu-rekening.

Ondanks de oprichting van een bilateraal clearingstelsel en het handhaven van de douane-unie daalde de handel tussen de twee republieken in het eerste kwartaal van 1993 sterk (met ongeveer 45 %). Hoewel de bilaterale handel zich sedertdien enigszins hersteld heeft, wordt geraamd dat de handel tussen de twee republieken in 1993 als geheel met ongeveer 20 % is gedaald.

De splitsing van de federatie en de daaropvolgende mislukking van de monetaire unie heeft voor Slowakije veel sterkere negatieve gevolgen gehad dan voor de Tsjechische Republiek. Ten eerste is met de ontbinding van de TSFR een eind gekomen aan de omvangrijke begrotingsoverdrachten die Slowakije via de federale begroting placht te ontvangen van de Tsjechische Republiek. Dit heeft een belangrijk tekort op de lopende rekening van Slowakije jegens de Tsjechische Republiek aan de oppervlakte doen komen. Ten tweede heeft Slowakije door de scheiding de solide reputatie van de federale regering op het gebied van orthodox macro-economisch beleid en marktgerichte hervormingen goeddeels verloren, omdat die reputatie is overgegaan op de Tsjechische Republiek. Ten derde wordt het Slowaakse economische beleid geschaad door het ontbreken van de geëigende instellingen en menselijke hulpbronnen, omdat de meeste federale instellingen in de Tsjechische Republiek gevestigd zijn en veel van het hoger gekwalificeerde personeel bij de nieuwe Tsjechische instellingen is gebleven.

Aan de verhoudingsgewijs negatieve gevolgen van de scheiding van de TSFR voor de Slowaakse Republiek moet nog worden toegevoegd de minder gunstige economische toestand, waarvan in Slowakije al vóór de deling sprake was. Niet alleen was eind 1992 de gemiddelde werkloosheid in Slowakije vier maal zo hoog als in de Tsjechische Republiek, ook de industriële structuur was zwakker en het aandeel van de defensie en de zware industrie, die het meest te lijden hadden van het wegvallen van de traditionele markten in de Comecon, was groter.

5. De economische ontwikkelingen in 1993

5.1. De Tsjechische Republiek

Geraamd wordt dat het *reële* BBP in de Tsjechische Republiek in 1993 bescheiden gegroeid is (met 0 à 1 %), de eerste positieve groei sinds de *reële* produktie in 1990 begon af te nemen. Het *reële* (voor seizoensinvloeden gecorrigeerde) BBP groeit sinds het tweede kwartaal van 1993, gestimuleerd door zowel het herstel van de consumptie en de investeringen als de verrassend krachtige ontwikkeling van de export in convertibele valuta's.

Aangezien banken en andere crediteuren bleven weigeren daadwerkelijk gebruik te maken van de faillissementswet van april 1993, is de *werkloosheid* zeer laag gebleven (3,5 % aan het eind van 1993, een geringe stijging ten opzichte van de 2,6 % van het voorgaande jaar).

Na de prijsstijging van 8,5 % in januari 1993, die verband hield met de invoering van de BTW in die maand, is de *inflatie* snel gedaald tot ongeveer 0,5 % per maand in maart—juli. Ten gevolge van ongewoon sterk gestegen prijzen voor voedingsmiddelen is het inflatietempo tussen augustus en oktober echter weer opgelopen tot 18,2 % aan het einde van het jaar, hetgeen hoger was dan het aanvankelijke streefcijfer van 14—16 % en ook dan de 12,7 % die in december 1992 geregistreerd werd. De belangrijkste inflatiedreiging blijft voortkomen uit de snelle *stijging van de lonen*. Hoewel na de herinvoering door de Tsjechische autoriteiten op 1 juli 1993 van een belasting op excessieve loonstijgingen de loonstijging gematigder was, is zij zeer hoog gebleven. In het derde kwartaal waren de nominale lonen in ondernemingen met 25 of meer werknemers bij voorbeeld 26 % hoger dan in hetzelfde kwartaal van 1992.

Speculatie tegen de munt, ongunstige loon- en prijsontwikkelingen en de noodzaak de excessieve bancaire liquiditeit, die vooruitlopend op de splitsing van de munteenheid voortvloeide uit de omzetting van contante middelen en bankdeposito's, in te dammen, waren voor de Tsjechische Nationale Bank aanleiding het *monetaire beleid* in de eerste maanden van het jaar te verkrappen. Sinds eind april 1993 echter, toen de ontwikkeling van de geldcirculatie een omslag vertoonde, de buitenlandse reserves toenamen en de inflatie zich gunstig begon te ontwikkelen, is het monetaire beleid geleidelijk verruimd. Wat het *begrotingsbeleid* betreft, vertoonde de begroting van de centrale overheid in 1993 een overschot van 1,1 miljard Tsjechische kroon, dat wil zeggen 0,1 % van het BBP. Gevoegd bij een onverwacht sterke financiële positie van de lagere overheden heeft dit geleid tot een tekort van de totale overheid van vrijwel nul, terwijl met het IMF nog een streefcijfer van 1 % BBP voor het tekort overeengekomen was.

Het saldo van de *lopende rekening* van Tsjechië (exclusief overdrachten aan Slowaakse burgers van aandelen in ondernemingen die tijdens de eerste serie voucher-privatiseringen geprivatiseerd werden) wordt bij benadering geraamd op een overschot van zo'n 600 miljoen dollar in 1993, ongeveer 1,9 % van het BBP. Dit is een verrassend goed resultaat, gezien de toename van de binnenlandse vraag en de import en de zwakte van de belangrijkste exportmarkten van de Tsjechische Republiek. In tegenstelling tot de scherpe daling van de export waar andere Middeneuropese landen onder te lijden hebben, ontwikkelt de Tsjechische export zich voorspoedig met een groei van reëel 13 % tijdens de eerste tien maanden in 1993.

Hoewel de netto-instroom van buitenlandse directe investeringen in 1993 afnam tot 450 miljoen dollar (1992: 983 miljoen dollar), is in de Tsjechische Republiek sinds het derde kwartaal van 1993 sprake van een toenemende *kapitaalinstroom*. Het saldo van de beleggingen (hoofdzakelijk in de vorm van het kopen van aandelen) bereikte in 1993 een bedrag van ongeveer 700 miljoen dollar en Tsjechische ondernemingen leenden in het buitenland 750 miljoen dollar (vooral in de vorm van bankkrediet). Bovendien heeft de Tsjechische Nationale Bank afgelopen jaar met succes verschillende internationale obligatie-emissies geplaatst. Deze verhoudingsgewijs gemakkelijke toegang van de Tsjechische Republiek tot de internationale kapitaalmarkten wordt nog versterkt door de verhoging van de Moody's rating (van Ba1 voor de voormalige TSFR tot thans Baa3) en het toekennen van een vergelijkbare BBB-rating door Standard and Poor's. Dit heeft van de Tsjechische Republiek het enige Oosteuropese land gemaakt met een „investment grade”-classificatie van de belangrijkste internationale kredietwaardigheidsbeoordelaars.

De gezonde toestand van de lopende rekening heeft in combinatie met de omvangrijke kapitaaltoevloed opwaartse druk uitgeoefend op de nominale wisselkoers en heeft geleid tot een snelle groei van de officiële *deviezenreserves* van 0,7 miljard dollar eind 1992 tot 3,8 miljard dollar eind 1993. Om de opwaartse druk op de wisselkoers te verminderen, is de Tsjechische Nationale Bank voornemens de kroon volledig inwisselbaar te maken voor transacties op de lopende rekening en om de beperkingen op kapitaaluitstroom gefaseerd te liberaliseren.

Ondanks recente speculaties op een mogelijke revaluatie van de *Tsjechische kroon* is de munt stabiel gebleven ten opzichte van een referentiemand van Westerse munteenheden, die als anker voor de waarde van de kroon gebruikt wordt. Met ingang van mei 1993 is het aantal valuta's in de mand teruggebracht van vijf naar twee (de Amerikaanse dollar en de Duitse mark). Dit heeft de koppeling van de kroon aan de Duitse munt aanzienlijk versterkt. Het voortbestaan van een aanzienlijk verschil tussen de prijs- en looninflatie in Tsjechië en die in de belangrijkste handelspartners is de reële wisselkoers omhoog blijven stuwen, zodanig dat deze thans vrijwel gelijk is aan de koers vóór de devaluaties van 1990.

In maart 1993 heeft het IMF een 12-maands „stand-by”-krediet van 177 miljoen BTR aan de Tsjechische Republiek goedgekeurd. Dit krediet, dat verleend werd tijdens de nasleep van de speculatie en de scherpe daling van de reserves ten gevolge van de ontbinding van de TSFR, was bedoeld om als vroegtijdige impuls voor de reserves de Tsjechische autoriteiten behulpzaam te zijn bij het herstel van het internationale vertrouwen in hun beleid. Aangezien de externe positie in de loop van 1993 snel verbeterde, hebben de Tsjechische autoriteiten alleen de eerste tranche van deze „stand-by arrangement” (BTR's tot een bedrag van 70 miljoen dollar) gebruikt en hebben zij dit bedrag vóór de aflossingstermijn in september 1993 terugbetaald.

De Tsjechische Republiek is op *structureel gebied vooruitgang* blijven boeken. Met de verdeling van aandelen in ondernemingen van afgelopen voorjaar werd de eerste reeks grootschalige privatiseringen voltooid. Een tweede serie grootschalige privatiseringen staat reeds op stapel. Evenals bij de eerste reeks zal ongeveer een derde van de activa met een geschatte boekwaarde van 145 miljard Tsjechische kroon middels de vouchermethode worden verkocht. De distributie van de vouchers is in oktober 1993 begonnen en de eerste biedronde zal naar verwachting in de maand april van dit jaar plaatsvinden. Deze tweede reeks moet eind 1994 voltooid zijn, op welk tijdstip ongeveer 90 % van de activa van de economie in particuliere handen moet zijn.

De invoering van faillissementswetgeving was oorspronkelijk gepland voor oktober 1992, maar werd uitgesteld, omdat gevreesd werd dat een uitzonderlijk groot aantal faillissementen de werkloosheid sterk zou doen stijgen, het economisch herstel dwarsbomen en de rechterlijke macht overbelasten. Uiteindelijk trad de faillissementswet in april 1993 in werking, na een amendement dat een periode van drie maanden toestaat waarin crediteuren kunnen trachten een akkoord te bereiken, voordat gerechtelijk de faillissementsprocedure in gang wordt gezet. In tegenstelling tot hetgeen verwacht werd, is het aantal ondernemingen dat faillissement heeft aangevraagd, sedert de inwerkingtreding van de wet betrekkelijk gering gebleven.

Wat betreft de hervorming en ontwikkeling van het financiële systeem, is in april 1993 de Praagse effectenbeurs geopend en is de van de TSFR geërfde bankwetgeving enigszins gewijzigd om het banktoezicht te versterken. Voorts is een deel van de opbrengsten van de privatiseringen door het Nationaal Eigendomsfonds bestemd om tegen een korting slechte leningen in de portefeuilles van banken te kopen.

5.2. De Slowaakse Republiek

Volgens ramingen is het *reële BBP* van Slowakije in 1993 met 5 tot 7 % gedaald, hetgeen wil zeggen dat 1993 het vierde achtereenvolgende jaar van recessie is. De *werkloosheid* is blijven stijgen, van 10,4 % van de beroepsbevolking eind 1992 tot 14,4 % eind 1993.

Het voortduren van de recessie in Slowakije wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de negatieve gevolgen van de ontbinding van de TSFR voor Slowakije. De deling van de TSFR ontwrichtte niet alleen de handel met de Tsjechische Republiek, maar dwong de Slowaakse autoriteiten ook tot het voeren van een restrictief macro-economisch beleid. Het *monetaire beleid* moest in de eerste helft van 1993 uiterst krap zijn om de deviezenreserves van het land te beschermen bij voortdurende speculatie over een devaluatie van de Slowaakse kroon. Terwijl het monetaire beleid na de devaluatie van juli geleidelijk verruimd werd, dwong het ontstaan van druk op de wisselkoers eind 1993 de Nationale Bank van Slowakije (NBS) ertoe op 21 december de discontorente te verhogen van 9,5 % tot 12 %. Wat de *begroting* betreft, hebben de autoriteiten zich grote inspanningen getroost om na de beëindiging van de begrotingsoverdrachten uit Tsjechië het begrotingstekort te beheersen. In de zomer van 1993 heeft de regering een pakket strenge begrotingsmaatregelen goedgekeurd (waaronder een BTW-verhoging) om het tekort in de tweede helft van het jaar met 2,5 % van het BBP te verminderen. Hoewel geraamd wordt dat de totale overheid het afgelopen jaar een tekort heeft geboekt van ongeveer 7 % van het BBP, zou dit toch een substantiële correctie betekenen ten opzichte van het geraamde begrotingstekort van 14 % BBP in 1992 (exclusief overdrachten uit Tsjechië).

De verhogingen van de indirecte belastingen en de devaluatie van de Slowaakse kroon met 10 % in juli 1993 hebben geleid tot een stijging van de *inflatie* (gemeten aan de consumentenprijsindex) van 12,7 % eind 1992 tot 25,1 % eind 1993.

Verwacht werd dat het verlies van de begrotingsoverdrachten uit de Tsjechische Republiek een groot tekort op de Slowaakse *lopende rekening* zou doen ontstaan. Uiteindelijk echter is door de scherpe inkrumping van de binnenlandse vraag en de invoer, alsmede door de devaluatie van de Slowaakse kroon het ontstaan van een al te ernstig tekort op de lopende rekening voorkomen. Uit de gegevens van de Nationale Bank van Slowakije blijkt, exclusief de overdrachten uit de Tsjechische Republiek in verband met het uitdelen van voucher-aandelen aan Slowaakse burgers, een totaal tekort op de lopende rekening van 289 miljoen dollar (2,9 % van het BBP) in de eerste tien maanden van 1993.

Slowakije ondervindt niettemin problemen bij de financiering van zelfs dit geringer dan verwachte tekort op de lopende rekening. In de eerste plaats blijft het saldo van de *buitenlandse directe investeringen* met een geraamd 100 miljoen dollar in 1993 van weinig betekenis. Ten tweede ontbreekt het Slowakije aan goede toegang tot de internationale kapitaalmarkten. Sinds het uiteenvallen van de TSFR hebben Slowaakse kredietnemers slechts twee *internationale obligatie-emissies* geplaatst⁽¹⁾ en in beide gevallen werd een betrekkelijk hoge opslag op Libor betaald. Ten derde heeft speculatie over een devaluatie van de Slowaakse kroon zowel in het eerste halfjaar van 1993 als sinds het einde van dat jaar geleid tot het wegvloeien van een grote hoeveelheid *kort kapitaal*.

⁽¹⁾ Een obligatie-emissie van 240 miljoen dollar van de Nationale Bank van Slowakije in september 1993 en een obligatie-emissie van 21 miljoen dollar in januari 1994 van Callex, een staatsonderneming in de verwerkende industrie.

Om de betalingsbalansproblemen te verlichten, heeft het IMF Slowakije in juli 1993 een „Systemic Transformation Facility” (STF)-lening van 64,35 miljoen BTR (89 miljoen dollar) verstrekt. Ook heeft het IMF vrijwel overeenstemming bereikt met de Slowaakse autoriteiten over een economisch beleidsprogramma dat de komende maanden ondersteund kan worden door een „stand-by arrangement” en mogelijk een tweede trekking uit de STF. Voorts heeft de Wereldbank in november 1993 een economisch herstel-lening van 80 miljoen dollar goedgekeurd. Verwacht mag worden dat daarna verzocht zal worden om verdere macro-financiële bijstand van de G-24 ter aanvulling op de leningen van het IMF en de Wereldbank.

De zwakke positie van de betalingsbalans van Slowakije komt tot uitdrukking in de zeer kwetsbare *toestand van de deviezenreserves*. De kapitaalvlucht in begin 1993 putten de officiële reserves aan harde valuta's vrijwel uit; zij daalden (exclusief goud en BTR's) van ongeveer 350 miljoen dollar eind 1992 tot 119 miljoen dollar aan het eind van februari 1993. Dit was voor de autoriteiten aanleiding om de convertibiliteit van de lopende rekening te beperken. Zo werden eind januari de banken verplicht hun totale short-positie in buitenlandse valuta's te verhogen tot 35 % van hun vermogen, voordat zij van de Nationale Bank van Slowakije buitenlandse valuta's konden kopen, en in februari werden minimum-financieringsvoorwaarden voor de import ingevoerd. Tussen mei en september herstelden de officiële buitenlandse reserves zich geleidelijk tot 513 miljoen dollar eind september. Een groot deel van de toename kwam echter voor rekening van de STF-lening en de internationale obligatie-emissies van de Nationale Bank van Slowakije in september. Bovendien zijn de reserves van de Nationale Bank van Slowakije sinds de tweede helft van oktober weer geslonken. Desondanks hebben de autoriteiten besloten tot het afschaffen van de begin 1992 ingevoerde beperkingen op de convertibiliteit. Eind 1993 beliepen de officiële deviezenreserves 415 miljoen dollar (de tegenwaarde van ongeveer drie weken import).

Wat betreft het *wisselkoersbeleid*, blijft de munt gekoppeld aan een mand van vijf Westerse valuta's. In juli vorig jaar werd de Slowaakse kroon met 10 % gedevalueerd ten opzichte van de convertibele valuta's. Dit geschiedde in het kader van het aanpassingsprogramma waarover met het IMF overeenstemming bereikt was en dat door de STF-lening ondersteund wordt. Voorts werd de Slowaakse kroon begin december 1993 met 5 % gedevalueerd ten opzichte van de clearing-ecu. Gezien de vrijwel gelijktijdige revaluatie met 3 % van de Tsjechische kroon ten opzichte van de clearing-ecu betekent dit dat sinds de splitsing van twee munteenheden en met betrekking tot transacties tussen de twee republieken de Slowaakse kroon met ongeveer 18 % gedevalueerd is ten opzichte van de Tsjechische kroon.

Op het gebied van *structurele maatregelen* bereidt de Slowaakse regering, na de voltooiing afgelopen voorjaar van de eerste reeks grootschalige privatiseringen, een tweede reeks voor die betrekking heeft op zo'n 650 ondernemingen. In tegenstelling tot de eerste reeks (en de tweede Tsjechische serie) is de Slowaakse regering voornemens nu hoofdzakelijk te vertrouwen op traditionele privatiseringsmethoden, zoals rechtstreekse verkoop aan investeerders, „management buy-outs” en inschrijvingen. Van privatisering middels coupons blijft men gebruik maken, doch op veel kleinere schaal dan voorheen. Met deze verschuiving naar meer conventionele methoden wordt beoogd de hoognodige overheids- en deviezeninkomsten te doen toenemen en ervoor te zorgen dat de ondernemingen overgaan in handen van capabele eigenaars.

In juni 1993 is eindelijk een faillissementswet in werking getreden, na (evenals in Tsjechië) een wijziging krachtens welke een groep crediteuren drie maanden krijgt om een saneringsplan uit te werken. De Slowaakse regering is tevens begonnen met een transactie om een deel van de betalingsachterstanden tussen bedrijven te verevenen. In het eerste stadium werd deze transactie op vrijwillige basis aangegaan, maar om de betalingsachterstanden tussen bedrijven verder te verminderen, heeft de regering kort geleden besloten de registratie van vorderingen van ondernemingen verplicht te maken.

Wat ten slotte de hervorming van de financiële sector betreft, heeft Slowakije enige wijzigingen op de van de TSFR geërfde wet- en regelgeving voor banken in voorbereiding en wordt een strategie opgesteld om de balansposities van grote Slowaakse banken te versterken, waarschijnlijk met steun van de IBHO en het Phare-programma.

6. Beoordeling en vooruitzichten

Zoals opgemerkt in het verslag over 1992, heeft de macro-financiële bijstand van de Gemeenschap aan de voormalige TSFR op een cruciaal tijdstip in de overgang van het land naar een markteconomie bijgedragen tot het overbruggen van de geraamde „financieringskloof” op de betalingsbalans en daarmee tot het welslagen van de stabilisatie- en hervormingsprogramma's van de TSFR. Zonder de betalingsbalanssteun van de G-24/EG zouden de kosten van het veranderingsproces in de vorm van produktieverlies en werkloosheid aanzienlijk hoger en mogelijk onaanvaardbaar voor de bevolking geweest zijn. De macro-financiële bijstand van de G-24/EG heeft de externe problemen van de TSFR verlicht, rechtstreeks als ook door het land te helpen toegang te krijgen tot de particuliere internationale kapitaalmarkten.

Sinds het uitbrengen van het vorige verslag is in beide republieken opnieuw vooruitgang geboekt op de belangrijkste gebieden van de structurele hervormingen. De Tsjechische Republiek is een gezond en orthodox begrotings- en monetair beleid ten uitvoer blijven leggen. Dientengevolge is de inflatie na de grote prijsstijging

afgelopen januari, die door de BTW veroorzaakt werd, weer onder controle gebracht en zijn de officiële reserves tot een zeer royale omvang versterkt. Ook het voorziene tekort op de lopende rekening kan ruimschoots gefinancierd worden uit de verwachte toestroom van buitenlandse directe investeringen en andere vormen van instroom van particulier kapitaal.

Zoals opgemerkt, ziet de Slowaakse Republiek zich gesteld voor een moeilijker macro-economische situatie. Ten eerste heeft het verlies van de omvangrijke begrotingsoverdrachten uit de Tsjechische Republiek geleid tot een hoog begrotingstekort en hoewel een ernstig tekort op de lopende rekening waarschijnlijk vermeden kan worden, is de recessie in Slowakije dieper en langduriger gebleken dan aanvankelijk verwacht werd. Ten tweede hebben de recente devaluatie van de Slowaakse kroon en een nieuwe verhoging van de indirecte belastingen de inflatiebestrijding bemoeilijkt. In de derde plaats zijn de officiële reserves nog steeds zeer gering en is de toegang van Slowakije tot de internationale kapitaalmarkten beperkt. Recente maatregelen, zoals het harde nood-begrotingspakket dat de Slowaakse regering afgelopen zomer goedgekeurd heeft, en het sinds begin 1993 ten uitvoer gelegde stringente monetaire beleid bevestigen echter dat de Slowaakse autoriteiten hoge prioriteit blijven hechten aan stabilisering van de economie.

De ontbinding van de federatie heeft voor zowel de Tsjechische als de Slowaakse economie negatieve repercussies gehad, die in het geval van Slowakije de problemen van het overgangsproces verergerd hebben. Beide landen blijven echter vasthouden aan de structurele hervormingsprogramma's en nemen de juiste stappen om ervoor te zorgen dat de hervormingen worden ondersteund door een stabiel macro-economisch kader.

IV. BULGARIJE

1 Inleiding

Het proces van radicale economische hervormingen werd in Bulgarije begin 1991 ingeleid, toen de eerste niet-communistische regering van het land een ambitieus stabilisatie- en hervormingsprogramma van start liet gaan, in het kader waarvan een strikt macro-economisch beleid werd uitgevoerd en verschillende structurele hervormingen werden aangepakt. Ter ondersteuning van dit programma bereikte het IMF in maart 1991 met de autoriteiten overeenstemming over een „stand-by-arrangement” voor twaalf maanden waardoor ongeveer 390 miljoen dollar beschikbaar kwam, in combinatie met een „contingency”-instrument voor olie- en gasprijzen waarop tot een bedrag van ongeveer 80 miljoen dollar een beroep is gedaan. De Wereldbank stelde een structurele aanpassingslening (SAL) van 250 miljoen dollar beschikbaar. De Groep van 24 verleende aanvullende financiële bijstand ten bedrage van ongeveer 600 miljoen dollar, waaronder een lening van de Gemeenschap van 290 miljoen ecu (uitgekeerd in twee tranches, in augustus 1991 en maart 1992).

Zoals opgemerkt in het vorige verslag zijn de resultaten van het in 1991 uitgevoerde beleid bevredigend: prijsdistorsies zijn vastbesloten aangepakt, de handel en deviezenregelingen zijn geliberaliseerd en een aantal belangrijke institutionele en wettelijke veranderingen zijn ingevoerd. Verschillende cruciale structurele hervormingen, met name de landhervorming en de herstructurering en privatisering van ondernemingen, zijn voortgezet, zij het in een trager tempo dan voorzien vanwege de politieke onzekerheid.

Het *programma voor 1992—1993* was gericht op het boeken van verdere vooruitgang in de richting van een houdbare externe positie, op het scheppen van stabiele binnenlandse financiële omstandigheden met lage inflatie en meer financiële middelen voor de niet-overheidssector en ook op het beperken van de produktiedaling door het voortzetten van de structurele hervorming van de economie. Het programma beoogde met name een vastbesloten begin te maken met de lang vertraagde hervorming van de eigendom.

De financiële behoeften in verband met het programma werden geraamd op 2,6 miljard dollar, lager dan de 3,8 miljard dollar in het voorgaande jaar. Er werd van uitgegaan dat deze konden worden gedekt door herstructurering van de schulden (met de Club van Parijs van officiële crediteuren) en roll-overs (met de commerciële banken), alsmede door officiële bijstand van de internationale financiële instellingen en de Groep van 24. Het programma werd in het bijzonder ondersteund door een „stand-by arrangement” met het IMF voor twaalf maanden (gesloten in april 1992), die Bulgarije in staat stelde aankopen te doen tot ongeveer 215 miljoen dollar, en door de tweede tranche van de structurele aanpassingslening van de Wereldbank uit 1991 (100 miljoen dollar). De G-24 werd verzocht opnieuw aanvullende financiële middelen te verstrekken ten bedrage van 240 miljoen dollar. In het kader van het bijstandspakket voor 1992—1993 heeft de Gemeenschap besloten Bulgarije een nieuwe lening van 110

miljoen ecu te verstrekken (Besluit 92/511/EEG van de Raad), waarmee ongeveer 50 % van het resterende financiële tekort gedekt kon worden. Het door het IMF ondersteunde programma bleef echter niet op schema en de lening van de Gemeenschap is niet uitbetaald.

2. De macro-economische ontwikkeling en het macro-economische beleid in 1991—1993

In de eerste helft van 1992 zetten de Bulgaarse autoriteiten de tenuitvoerlegging van het strikte macro-economische beleid voort en werd verdere vooruitgang geboekt in de richting van stabilisatie. Medio 1992 echter kreeg de regering zware kritiek te verduren van de oppositie, de vakbonden en industriëlen voor het niet juist uitvoeren van de economische hervormingen, met name vanwege het niet vastbesloten aanpakken van de behoeften van het bedrijfsleven (eind 1992 maakte de helft van de staats- en stedelijke bedrijven in Bulgarije verlies) en de te trage voortgang bij de privatisering. Met de groeiende politieke oppositie tegen het stabilisatieprogramma werd het macro-economische beleid in de tweede helft van het jaar verzwakt en de meeste begrotings-, monetaire en inkomenspolitieke streefcijfers uit het programma werden niet gehaald. Bijgevolg was Bulgarije niet in staat de laatste tranche van de „stand-by arrangement” (ongeveer 43 miljoen dollar) uitbetaald te krijgen.

Eind oktober 1992 moest de regering van de centrumrechtse Unie van Democratische Krachten uiteindelijk aftreden. Een nieuwe, niet-partijgebonden regering, die werd gesteund door een heterogene coalitie van de Socialistische Partij, de Beweging voor Rechten en Vrijheid en een deel van de Unie, kwam op 30 december 1992 aan de macht. Van het begin af aan legde deze regering de nadruk op structurele hervormingen, met name op de privatisering. Zij was evenwel niet bereid om impopulaire economische maatregelen te nemen. De nieuwe regering legde geen stringent begrotingsbeleid ten uitvoer en kon daarom in 1993 de besprekingen met het IMF over een nieuw financieringsarrangement niet tot een goed einde brengen. De Wereldbank blokkeerde de uitbetaling van de tweede tranche van de SAL uit 1991.

2.1. Het macro-economische beleid

Het *begrotingsbeleid* dat men voornemens was in 1992 uit te voeren, was erop gericht de financiële middelen voor de begroting en voor krediet aan de staatsbedrijven te beperken, zodat middelen beschikbaar zouden komen voor de opkomende particuliere sector. Met name het begrotingstekort moest beperkt blijven tot 4,5 % van het BBP.

Door overschrijdingen bij de uitgaven voor salarissen, sociale bijstand en de defensie namen de overheidsuitgaven vanaf juli 1992 toe tot boven de streefcijfers. De aanpassing van de energieprijzen, die de grondslag voor de winstbelasting in de energiesector verbreed zou hebben, werd niet doorgevoerd. In de tussentijd bleef de financiële ontwikkeling in de overheidssector verslechteren, hetgeen leidde tot een structurele daling van de belastinginkomsten. In 1992 als geheel kwam het begrotingstekort daarom dicht bij de 7 % van het BBP. In 1993 bleef het begrotingsbeleid laks; het begrotingstekort nam verder toe tot bijna 11 % van het BBP.

Het *monetaire beleid* weerspiegelde de begrotingstoestand. In het eerste halfjaar van 1992 namen de monetaire autoriteiten de streefcijfers voor de geldschepping die met het IMF overeengekomen waren, in acht. De groei van de binnenlandse kredietverlening aan de overheid bleef in de eerste zes maanden beperkt tot 6 %, terwijl het algemene prijspeil met bijna 40 % steeg. In de tweede helft van het jaar werd de kredietverlening vrijwel verdubbeld; de daaruit voortvloeiende toename van de monetaire financiering van de gehele overheid met meer dan 110 % ging ver uit boven de streefcijfers in het economische programma. De uitbreiding van de kredietverlening aan de overheid drukte de particuliere sector weg.

Een *restrictief inkomensbeleid* was sinds februari 1991 een van de belangrijkste onderdelen van het stabilisatieprogramma van de regering. De versoepeling hiervan in juli 1992, toen de regering het minimumloon en de lonen van werknemers bij de overheid verhoogde, was een van de belangrijkste oorzaken van de inflatie in de tweede helft van het jaar. Het gemiddelde reële loon steeg in 1992 met ongeveer 12 %. Op 1 april 1993 werden de lonen van werknemers in de openbare sector verhoogd met 44 % en werd een nieuw loonindexeringssysteem ingevoerd, waarin vrijwel 100 % van de prijsverhoging doorwerkt en waardoor de inflatie blijft voortduren.

2.2. De economische resultaten

Het BBP daalde in 1992 met ongeveer 6 % (na een daling met zo'n 12 % in 1991). De industriële produktie nam af met ongeveer 11 %, in het voorgaande jaar was de daling nog 18,6 % geweest. In de dienstensector was de teruggang veel geringer (ongeveer 3 %) en deze sector vertoonde ook tekenen van herstel dank zij de activiteit in de particuliere sector, met name in de kleinhandel. De agrarische produktie daalde met ongeveer 7 %. De daling van het BBP in 1993 wordt geraamd op 3 à 4 %.

Ten gevolge van de economische malaise en de arbeidsuitstoot in de overheidssector steeg de *werkloosheid* in 1992 en begin 1993 van 10 % tot 16 %, het hoogste peil in heel Oost-Europa. Sindsdien is de werkloosheid

stabiel rond dit percentage. De werkgelegenheid in de particuliere sector vertoonde echter een spectaculaire stijging. Eind 1992 nam de particuliere sector naar schatting 14% van de totale werkgelegenheid voor zijn rekening. Volgens ramingen van de overheid zijn de „neveninkomsten” (verschillende vormen van inkomen uit de particuliere sector) sterk gestegen en waren zij eind 1992 de op een na belangrijkste bron van de gezinsinkomens geworden. Deze ontwikkeling zette zich in 1993 voort.

De inflatie op maandbasis daalde tot 2% in juli 1992, maar liep daarna weer op tot 5 à 6% aan het einde van het jaar. De inflatie op jaarbasis bedroeg in 1992 91%. In 1993 nam de inflatie op jaarbasis af tot 73% (de inflatie aan het einde van het jaar bedroeg in 1992 en 1993 respectievelijk 79% en 64%).

Na de aanvankelijke scherpe koersdaling van de lev, die volgde op de hervorming van de deviezenregelingen in februari 1991, verminderde de munt geleidelijk in waarde van ongeveer 18 lev per dollar in april 1991 tot 27 lev per dollar in augustus 1993. Deze nominale waardedaling van de Bulgaarse munteenheid komt feitelijk overeen met een sterke reële waardeinstijging. In de laatste maanden van 1993 kwam de nationale munt echter onder zware druk en versnelde de daling van de wisselkoers. Eind 1993 was de wisselkoers van de lev ongeveer 32 per dollar.

2.3. De ontwikkeling van de externe positie

De in 1991 begonnen structurele verschuiving in de buitenlandse handel van de voormalige Comecon-landen naar de Westerse geïndustrialiseerde landen zette zich in 1992 voort. De export in convertibele valuta's steeg met 30% (een gevolg van de concurrerende wisselkoers, lage arbeidskosten en liberalere handelsregels), terwijl de export naar de voormalige Comecon-landen in 1992 gehalveerd werd. Volgens de nationale statistieken steeg met name de handel met de Gemeenschap bijzonder sterk, met een verdubbeling van zowel de uitvoer als de invoer. Van de recente interimovereenkomst, die op 31 december 1993 in werking getreden is, wordt een verdere krachtige impuls voor de handel met de Gemeenschap verwacht.

De handelsbalans was in 1992 in evenwicht, maar in 1993 is waarschijnlijk een aanzienlijk tekort opgetreden, dat wordt geraamd op 0,5 miljard dollar. Dit is niet alleen te wijten aan de door de loonstijgingen en de reële waardevermeerdering van de lev gedaalde externe concurrentiekracht, maar ook aan de recessie op de exportmarkten in de Gemeenschap en aan de handelssancties van de Verenigde Naties tegen Klein-Joegoslavië (Servië en Montenegro). De sancties, die in mei 1992 werden afgekondigd en in april 1993 werden aangescherpt, verbieden niet alleen de uitvoer naar Servië en Montenegro, maar ontwrichten ook de handel met West-Europa door het blokkeren van de transportverbindingen. Volgens de Bulgaarse autoriteiten kosten zij het land 240 miljoen dollar per maand aan gederfde exportinkomsten en hogere transportkosten. De meest recente IMF-ramingen van het gevolg van de sancties voor de lopende rekening van Bulgarije duiden op een inkomstenderving van 400 miljoen dollar in 1992 en 700 miljoen dollar in 1993.

De geringer dan verwachte instroom van kapitaal uit officiële bron is ruimschoots gecompenseerd door de toevloed van particulier kapitaal, met name in verband met de exportopbrengst en de terugkeer van kapitaal vanwege het hoge rendement op in lev luidende binnenlandse financiële activa. Zodoende kon de Bulgaarse Nationale Bank haar internationale reserves vergroten tot bijna 1 miljard dollar, het equivalent van meer dan drie maanden goederenimport. Eind 1993 waren de reserves veel geringer (ongeveer 700 miljoen dollar), met name vanwege interventies van de Bulgaarse Nationale Bank ter ondersteuning van de nationale munteenheid op valutamarkten. De buitenlandse directe investeringen bleven echter zeer gering (ongeveer 40 miljoen dollar in 1992 en 20 miljoen dollar in de eerste helft van 1993), ondanks een in januari 1992 aangenomen uiterst liberale wet, die buitenlandse investeringen in vrijwel alle sectoren van de economie toestaat.

Om te zorgen voor uitstel en herstructurering van de rente- en aflossingsverplichtingen op de buitenlandse schuld aan officiële schuldeisers heeft Bulgarije in december 1992 een akkoord gesloten met de Club van Parijs van officiële crediteuren. Dit akkoord heeft betrekking op termijnen die tot april 1993 zouden vervallen en was het tweede akkoord van deze aard (het eerste werd in april 1991 gesloten). Zodra Bulgarije een regeling met het IMF getroffen heeft, zal over een nieuwe herstructurering van de officiële schuld onderhandeld moeten worden.

Tegelijkertijd onderhandelde Bulgarije over een algehele herstructurering van zijn schuld aan particuliere instellingen (het grootste deel van de schuld staat uit bij ongeveer 300 commerciële banken). In november 1993 bereikten de autoriteiten en het adviescomité van de banken na drie jaar van moeizame onderhandelingen vrijwel overeenstemming over de onderdelen van een alomvattende regeling voor vermindering van de schuld en de schuldendienst (in november 1992 was reeds een principe-overeenkomst bereikt over de hoofdlijnen van de regeling). Krachtens deze overeenkomst wordt de schuld van Bulgarije aan de commerciële banken (met een hoofdsom van ongeveer 7,3 miljard dollar) aanzienlijk verminderd door een combinatie van terugkoop van schuld en langlopende instrumenten (obligaties die 50% beneden de nominale waarde verkocht worden en „front-loaded” obligaties met gereduceerde rente). In de overeenkomst wordt de achterstallige rente (ongeveer 2 miljard dollar) apart behandeld en omgezet in langlopende obligaties. Het akkoord brengt echter hoge lasten voor Bulgarije met zich: 900 miljoen dollar moet ineens betaald worden, hetgeen meer is dan alle internationale reserves van de centrale bank bij elkaar, en tijdens de eerste jaren van de herstructurering moet per jaar 280 miljoen dollar aan rente en aflossing betaald worden (aanzienlijk meer dan Bulgarije sinds de laatste maanden van

1992 betaald heeft, toen het als gebaar van goede wil begon met het doen van een gedeelte van zijn lopende rentebetalingen; deze betalingen werden later echter onderbroken om pas weer in december 1993 hervat te worden).

3. Het proces van structurele hervormingen in 1992—1993

3.1. Liberalisering

Na de omvangrijke *liberalisering van de prijzen* bij de aanvang van het programma bestonden eind 1991 nog slechts prijscontroles voor energie en landbouwprodukten. In de loop van 1992 en 1993 bleven de meeste energieprijzen (elektriciteit, verwarming en kolen) ondanks herhaaldelijke nominale prijsverhogingen lager dan de kostprijs. Alleen de prijzen van aardolieprodukten zijn vrijwel geheel geliberaliseerd: zij worden maandelijks aangepast op basis van een formule die deze prijzen koppelt aan die op de wereldmarkt. Het aantal landbouwprodukten waarvoor prijsrestricties bestonden, werd in mei 1992 verminderd. Naar schatting zo'n 85 tot 90 % van de totale detailhandelsomzet heeft betrekking op goederen waarvan de prijzen zijn vrijgelaten.

Op het gebied van de *liberalisering van de buitenlandse handel* werd in juli 1992 het tariefstelsel aangepast, waarbij nieuwe, vereenvoudigde tarieven ingevoerd werden. Het maximumtarief in het nieuwe stelsel is 40 % en het (ongewogen) gemiddelde tarief is 18 %. Ter vergelijking: Tsjechoslowakije, Hongarije en Polen hadden in 1992 ongewogen gemiddelde tarieven tussen de 9 en 14 %. Het gemiddelde gewogen tarief in Bulgarije in 1992 was 10,6 %. De beperkingen op uitvoer, die begin 1991 merendeels afgeschaft zijn, zijn internationaal beschouwd nog steeds gering, ondanks het feit dat in juli 1992 en januari 1993 weer kwantitatieve beperkingen op een klein aantal produkten ingevoerd zijn; met name de verplichte vergunning voor een aantal landbouwprodukten is vervangen door exportbelastingen.

3.2. Herstructurering en privatisering van de ondernemingen

Met het programma van structurele hervormingen dat begin 1991 van start ging, werd in de eerste helft van 1992 door de vaststelling van een aantal belangrijke maatregelen aanzienlijke vooruitgang geboekt. Tussen december 1991 en februari 1992 werd wetgeving uitgevaardigd die het mogelijk maakte winkels en kleine ondernemingen aan hun vroegere eigenaren terug te geven. De wet op de privatisering van landbouwgronden werd uiteindelijk in april 1992 herzien en eind 1993 was ongeveer 40 % van de landbouwgronden teruggegeven. Na de tenuitvoerlegging van de ondernemingswet van 1991 werden 2 000 grote industriële staatsbedrijven omgevormd tot commerciële ondernemingen, waarin de Staat in november 1992 de enige aandeelhouder was. In april 1992 werd een algemene wet betreffende de privatisering van kleine en grote staatsbedrijven aangenomen en in september werd een programma voor de privatisering van 1 600 ondernemingen bekendgemaakt.

Hoewel deze maatregelen werden getroffen in een trager tempo dan oorspronkelijk gepland (voornamelijk vanwege het ontbreken van politieke overeenstemming), was eind 1992 een nieuwe dynamische sector van kleine detailhandels- en dienstverlenende bedrijven ontstaan, met name in de steden; op dat tijdstip was 46 % van de eigendommen teruggegeven aan de oorspronkelijke eigenaren. Over het geheel genomen was het aandeel van de particuliere sector in de totale detail- en groothandel in 1992 naar schatting 50 % en droeg deze sector 15 tot 30 % van de totale toegevoegde waarde in de Bulgaarse economie bij.

3.3. Hervormingen in de financiële sector

De hervorming van de financiële sector werd in 1992 voortgezet met de aanneming van een wet op de banken en kredietverlening. Het rechtskader voor het tot stand brengen van een modern bankwezen is daarmee geschapen, inclusief een onafhankelijke centrale bank en een particuliere banksector. In september 1992 heeft de Bulgaarse Nationale Bank ook nieuwe betalings- en clearingsregelingen ingevoerd. Begin 1992 werd een tweede effectenbeurs opgericht, waarop kleine, maar groeiende hoeveelheden aandelen verhandeld worden. Medio 1993 werd op beide effectenbeurzen te zamen voor verscheidene miljoenen lev per week omgezet.

Ondanks deze resultaten zijn vele belangrijke problemen in de financiële sector nog onopgelost en moet het bankwezen urgent gemoderniseerd en geherkapitaliseerd worden. De activa van banken omvatten veelal leningen aan ondernemingen die geen rente en aflossing meer betalen; gedeeltelijke saneringen van dubieuze vorderingen, die in het verleden plaats hebben gevonden en in 1994 ten uitvoer moeten worden gelegd (na de aanneming van een wet op schulden van vóór 1991), zijn nog immer onvoldoende om de balansen van de commerciële banken te doen herstellen. De sector van de staatsondernemingen is zwak en gaat onder grote schulden gebukt (de schulden tussen ondernemingen belopen wellicht ongeveer een kwart van de waarde van de industriële produktie). De begrotingsbeperkingen op ondernemingen blijven te weinig stringent, ten dele omdat er nog steeds geen doelmatige faillissementsregels bestaan. Dit ontbreken van adequate faillissementswetgeving en banktoezicht (pas in de tweede helft van 1993 werden regelingen voor het bedrijfseconomisch toezicht vastgesteld) stelt verliesge-

vende ondernemingen in staat een groot deel van de binnenlandse besparingen op te slorpen, waardoor de ruimte voor investeringen en ontwikkeling van particuliere ondernemingen beperkt wordt. Met de herstructurering van het bankwezen is enige vooruitgang geboekt, maar de consolidatie van de bestaande commerciële banken in een klein aantal levensvatbare bedrijven is nog steeds niet voltooid. Met het proces van de geleidelijke herkapitalisering van banken wordt vanwege de kosten voor de begroting slechts langzaam vooruitgang geboekt.

3.4. *De institutionele versterking van de overheidsfinanciën*

Het nieuwe belastingstelsel, waarvan de grondslagen reeds begin 1991 gelegd waren, werd in de tweede helft van 1993 voltooid, toen het parlement nieuwe belastingwetgeving vaststelde (betreffende de BTW, inkomsten- en winstbelasting). Te zamen met de wetgeving betreffende de begrotingsprocedures en de belastingadministratie wordt de vastgestelde nieuwe wetgeving beschouwd als een belangrijke stap in de richting van de institutionele versterking van de overheidsfinanciën.

4. Macro-financiële bijstand van de Gemeenschap in 1992—1993 en vooruitzichten

De lening van de Gemeenschap ten bedrage van 110 miljoen ecu had moeten worden uitgekeerd in twee tranches, waarbij aan de uitkering van elke tranche een aantal specifieke voorwaarden verbonden was. Gezien de aanmerkelijke vertraging bij de tenuitvoerlegging van het pakket bijstandsmaatregelen van de G-24 uit 1991 (vaak te wijten aan ondoelmatigheden aan Bulgaarse zijde) en de onzekere uitkomst van de onderhandelingen over de herstructurering van de buitenlandse schuld van het land, werden twee bijzondere voorwaarden verbonden aan de uitbetaling van de eerste tranche van de lening: (i) de Bulgaarse autoriteiten moesten de noodzakelijke stappen gedaan hebben om het vrijgeven van de door de niet-EG-leden van de G-24 toegezegde bedragen mogelijk te maken, en (ii) er moest een principe-overeenkomst zijn gesloten tussen Bulgarije en de commerciële banken die crediteuren van het land waren, over een aantal richtsnoeren voor een toekomstig akkoord over herstructurering van de schuld. De tweede tranche zou worden uitgekeerd, wanneer duidelijke vooruitgang zou zijn geboekt in de richting van een alomvattende herstructurering van de commerciële schuld op middellange termijn, alsmede op voorwaarde van een positieve beoordeling door de Commissie, op basis van nauwkeurig omschreven criteria die moesten worden vastgelegd in een „Memorandum of Understanding”, van de vooruitgang op het gebied van economische stabilisering en hervormingen.

Eind 1992 had Bulgarije de onderhandelingen met de meeste leden van de G-24 die in 1992 toezeggingen gedaan hadden, afgesloten; ook sloot het land een akkoord met de commerciële schuldeisers over de onderdelen van een toekomstig pakket maatregelen voor schuldherstructurering. De tenuitvoerlegging van de bijstand van de Gemeenschap werd echter vertraagd, omdat de „stand-by arrangement” van 1992 met het IMF niet volgens plan uitgevoerd werd en de autoriteiten onderhandelingen met het Fonds over een nieuw financieringsprogramma openden. Om dezelfde reden is tot op heden geen andere bijstand van de G-24 uit hoofde van het aanvullende pakket voor 1992—1993 uitgekeerd.

In deze toestand kwam tot ver in 1993 geen verandering, omdat de besprekingen over een nieuw, door het IMF gesteund programma niet konden worden afgesloten. Eind 1993 echter vonden twee belangrijke ontwikkelingen plaats, waardoor de voorwaarden voor hervatting van de bijstand van de Gemeenschap en de G-24 aan Bulgarije in essentie hersteld werden. Er werd een overeenkomst over de herstructurering van de commerciële schuld gesloten, waardoor de positie van Bulgarije als debiteur geregulariseerd wordt en de financiële behoeften van het land op middellange termijn duidelijk worden, en er werd in beginsel overeenstemming bereikt over een nieuwe „stand-by arrangement” met het Fonds.

V. ROEMENIË

1. Inleiding

In juli 1991 besloot de Raad voor de eerste maal om Roemenië financiële bijstand op middellange termijn te verlenen en wel ten bedrage van 370 miljoen ecu, in het kader van een initiatief van de G-24 dat beoogde in totaal 1 miljard dollar aan bijstand te verschaffen. Met dit initiatief werd een alomvattend hervormingsprogramma ondersteund, dat bedoeld was om de economische toestand te stabiliseren en het proces van omvorming van een sterk gecentraliseerde planeconomie tot een markteconomie te ondersteunen, dit in de nasleep van de lange periode van politieke onrust die volgde op de ineensorting van het Ceausescu-regime. De financiële bijstand van de Gemeenschap/G-24 diende als aanvulling op een „stand-by arrangement” met het IMF.

Zoals vermeld in het vorige verslag konden ondanks vooruitgang bij de liberalisering van de economie de belangrijkste stabilisatiedoelstellingen van het macro-economische aanpassingsprogramma van de autoriteiten voor 1991 niet gehaald worden. De produktie vertoonde een scherpe terugval (van ongeveer 13 %). Tegen het einde van het jaar liep de inflatie op en bereikte in januari 1992 ongeveer 20 % per maand, hetgeen de weerslag

vormde van zowel de sterke waardevermindering van de munt na de invoering van één wisselkoers in november en het accommoderende kredietbeleid, dat voortvloeide uit de snelle toename van betalingsachterstanden tussen ondernemingen. De externe reserves raakten uitgeput. De onvoldoende toezeggingen van de niet-EG-landen en de daaruit voortvloeiende vertraging bij de uitkering van de buitenlandse steun waren ten dele verantwoordelijk voor dit afglijden van de situatie, met name met betrekking tot de doelstelling voor de internationale reserves.

Op basis van de ervaringen uit 1991 stelden de Roemeense autoriteiten voor 1992 een nieuw programma op, dat beoogde de macro-economische stabiliteit te herstellen met gelijktijdige ontwikkeling van het hervormingsproces. Wat de doelstellingen van het stabiliseringsbeleid betreft, waren de autoriteiten voornemens de daling van de reële economische activiteit af te remmen (tot 5 %), de inflatie aanzienlijk terug te dringen (tot 1,5 % per maand aan het einde van het jaar) en de internationale reserves te verhogen (tot de tegenwaarde van 1,7 maanden import aan het einde van het jaar). Om deze doelstellingen te bereiken, wilden de autoriteiten een stringent begrotings- en monetair beleid voeren, een strikt inkomensbeleid en wilden zij een flexibele wisselkoers invoeren. De structurele hervormingsmaatregelen bestonden uit verdere liberalisering van de prijzen, privatisering en financiële discipline door middel van de herstructurering van staatsondernemingen.

Ter ondersteuning van het economische programma van Roemenië besloot de Raad op 27 november 1992 een tweede lening op middellange termijn te verstrekken ten bedrage van 80 miljoen ecu, om het land bij te staan bij het proces van economische hervormingen en om de reserves van de centrale bank te versterken ⁽¹⁾. De bijstand werd beschikbaar gesteld in het kader van een initiatief van de Groep van 24, dat bedoeld was om in totaal 180 miljoen dollar bijeen te brengen als steun ter aanvulling op die van het IMF uit hoofde van de eind mei 1992 gesloten „stand-by arrangement”.

Na een positief oordeel over de vooruitgang op het gebied van de economische stabilisering en hervormingen werd de lening van de Gemeenschap in februari 1993 in één tranche uitgekeerd.

2. De macro-economische ontwikkeling in 1992

Tijdens het grootste deel van 1992 bleef de regering een voorzichtig begrotings- en monetair beleid voeren en werd terughoudendheid bij de lonen betracht. Maatregelen op alle cruciale gebieden gaven er blijk van hoezeer de regering ernst maakte met het stabiliseringsprogramma. De gefaseerde afschaffing van de subsidies op consumptiegoederen begon met een eerste vermindering met 25 % in mei en werd voortgezet met een vermindering van nog eens 25 % in september; de herfinancieringsrente van de Nationale Bank van Roemenië werd in mei verhoogd tot 80 %, waarmee getracht werd te zorgen voor een positieve reële rente; de liberalisering van de wisselkoers begon op 2 juni, nadat een maand daarvoor de verplichting tot 100 % overdracht afgeschaft was.

Op het gebied van de begroting werden als reactie op de omvangrijke uitholling van de belastinggrondslag in de loop van het jaar de belastingen nominaal verhoogd en werden de uitgaven op de begroting van de centrale overheid en de belangrijkste sociale fondsen beperkt. Het geconsolideerde tekort van deze instellingen bedroeg daarom slechts 1 % van het BBP en bleef daarmee ruimschoots beneden het streefcijfer van het programma.

De macro-economische ontwikkeling in 1992 wijst er echter op dat de resultaten van het economische programma van de regering gemengd waren. De autoriteiten boekten enig succes bij de inflatiebestrijding, maar de economische activiteit bleef zich zwak ontwikkelen. De inflatie daalde spectaculair tot ongeveer 3 % per maand in juli en augustus 1992, maar na een nieuwe reeks aanpassingen van de prijzen van gesubsidieerde consumptiegoederen in september bewoog zij zich aan het einde van het jaar rond de 10 % per maand. De totale produktie daalde in 1992 met ongeveer 15 %. Met name in de industrie was sprake van een scherpe neergang: de produktie in deze sector daalde met ongeveer 23 %. De werkloosheid steeg van 3 tot 9 % van de beroepsbevolking. De activiteit in de particuliere sector nam echter snel toe, deels ten gevolge van de privatisering van de landbouw en enigermate door de opkomende ontwikkeling van particuliere activiteiten in de dienstensector. Tegen het einde van het jaar bedroeg het aandeel van de particuliere sector in het geregistreerde BBP reeds zo'n 28 %.

De betalingsbalans ontwikkelde zich in het eerste halfjaar van 1992 volgens plan. In het derde kwartaal verbeterde de lopende rekening aanzienlijk tot een overschot van 100 miljoen dollar, omdat de export zich goed ontwikkelde en de import sterk afnam. In het laatste kwartaal van 1992 echter verslechterde het saldo van de lopende rekening snel en voor het gehele jaar was sprake van een tekort van ongeveer 8 % van het BBP.

Verwacht werd dat de officiële betalingsbalanssteun van de Gemeenschap en de andere landen van de G-24 in 1992 917 miljoen dollar zou bedragen, met inbegrip van overdracht van de uitbetaling van 737 miljoen dollar aan totale betalingsbalanssteun voor 1991. Het grootste deel van de bijstand voor het jaar 1991 werd in 1992

⁽¹⁾ Besluit 92/551/EEG (PB nr. L 353 van 3. 12. 1992, blz. 30).

uitgekeerd. Met betrekking tot het pakket aan betalingsbalanssteun voor 1992, dat overeenkwam met de vastgestelde financieringskloof van 180 miljoen dollar, werden slechts tot een bedrag van 111 miljoen dollar toezeggingen gedaan (waaronder 80 miljoen ecu van de Gemeenschap) en werden in 1992 geen uitkeringen gedaan. Bijgevolg werd de betalingsbalansdoelstelling voor 1992 als geheel niet gehaald.

3. Structurele hervormingen in 1992

Bij de tenuitvoerlegging van structurele hervormingsmaatregelen werd goede voortgang gemaakt: de prijzen werden in hoge mate geliberaliseerd, de subsidies verminderd, de buitenlandse handel werd geliberaliseerd, er werd een bureau opgericht dat belast is met het privatiseringsproces, eigendomscertificaten werden uitgereikt, de betalingsachterstanden van staatsbedrijven verminderd en er werd wetgeving betreffende buitenlandse investeringen ingevoerd.

Op bepaalde terreinen verliepen de hervormingen echter niet volgens schema. In het laatste kwartaal van 1992 werd de munt tegen een gezien de heersende inflatie onhoudbare wisselkoers gekoppeld aan de dollar, hetgeen leidde tot het opnieuw ontstaan van een parallelle wisselmarkt, waarop de nationale munt tegen een 20 tot 25 % lagere koers gewisseld werd. Aan de verzoeken van importeurs om buitenlandse valuta's werd niet volledig voldaan en nadat de verplichting voor exporteurs om hun deviezen over te dragen afgeschaft was, bouwden zij tegooden in buitenlandse munten op. Het privatiseringsproces liep vertraging op, die van invloed was op zowel het programma voor snelle privatisering van kleine bedrijfsonderdelen als het proef-privatiseringsprogramma voor grote ondernemingen. Ook bij het vaststellen van adequate faillissementswetgeving trad vertraging op.

4. Beoordeling van de „performance criteria” die verbonden waren aan de financiële bijstand van de Gemeenschap

In het door de Commissie en Roemenië overeengekomen „Memorandum of Understanding” was bepaald dat de vooruitgang bij het stabiliseringsbeleid en het beleid van structurele aanpassingen beoordeeld zou worden. De kwantitatieve „performance criteria” waren gelijk aan die van de in mei 1992 goedgekeurde „stand-by arrangement” met het IMF. De criteria betreffende de structurele aanpassingen waren bedoeld om de voortgang op de belangrijkste hervormingsterreinen te beoordelen.

In december 1992 werden de „performance criteria” getoetst. Op dat moment had het IMF zijn interimbeoordeling afgerond. Aan alle kwantitatieve macro-economische „performance criteria” voor eind juni en eind september was voldaan en de eerste drie tranches van het „stand-by”-krediet van het IMF werden uitbetaald. De kredietverlening aan de regering was in de eerste negen maanden van 1992 per saldo afgenomen, omdat op de begroting in het derde kwartaal een overschot was ontstaan. De netto binnenlandse activa waren ruimschoots beneden het plafond in het programma gebleven. De internationale reserves waren in de loop van september overeenkomstig het programma toegenomen, dank zij een substantiële verbetering van de lopende rekening en ondanks het feit dat vertraging was opgetreden bij de uitkeringen uit officiële bronnen.

De structurele „performance criteria” die in het „Memorandum of Understanding” opgenomen waren, werden door de diensten van de Commissie in samenwerking met de autoriteiten getoetst. Uit de bevindingen ten aanzien van deze criteria, die in het navolgende worden samengevat, blijkt dat ook aan deze voorwaarden globaal voldaan werd. Op basis van dit oordeel werd in februari 1993 de lening van de Gemeenschap uitgekeerd.

4.1. Prijzen en subsidies

Op 1 mei en 1 september 1992 heeft de regering de prijzen van consumptiegoederen waarvoor nog steeds prijsbepalingen golden, verhoogd door de subsidie op deze goederen met 50 % te verlagen. De regering was voornemens de resterende subsidies in de eerste helft van 1993 af te schaffen. Wat de energieprijzen betreft, heeft de regering de koppeling aan de wereldmarktprijzen voor ruwe olie, elektriciteit, kolen en bruinkool gehandhaafd en heeft zij de prijs van aardgas met reël 10 % per kwartaal verhoogd.

4.2. De buitenlandse handel

Alle exportquota en vergunningsverplichtingen voor invoer en uitvoer zijn afgeschaft, behalve in het geval van goederen waarvoor prijscontroles en subsidies bestaan, en in het geval van een aantal strategische goederen.

4.3. Privatisering

Opgericht werden de fondsen voor particulier eigendom en voor staatseigendom, die hun interne organisatie zijn gaan opbouwen. Het nationaal bureau voor de privatisering heeft eigendomscertificaten uitgereikt tot 28 % van de boekwaarde van de commerciële ondernemingen (en overeenkomend met 92 % van de uit te reiken certificaten).

Van de 3 000 bedrijfseenheden die geselecteerd werden voor spoedige kleine privatiseringen, waren er medio november 1 214 verkocht, hoewel in de criteria voor structurele aanpassingen bepaald was dat het merendeel van deze privatiseringen tegen het einde van het jaar voltooid moest zijn. Op dit gebied, waar enige vertraging optrad, heeft de regering toegezegd het privatiseringsproces te zullen bespoedigen.

Van de dertig ondernemingen die geselecteerd werden voor snelle proef-privatiseringen, zijn er acht geprivatiseerd en achttien op privatisering voorbereid, waarbij in zes gevallen de onderhandelingen in een vergevorderd stadium verkeren.

4.4. *Financiële discipline bij de ondernemingen*

Met betrekking tot de financiële discipline bij ondernemingen werd, na Besluit nr. 701/1992 van de regering van dezelfde strekking, op 16 juli 1992 een nieuwe wet aangenomen om financiële discipline bij bedrijven af te dwingen. In de wet zijn procedures bepaald, waarmee schuldeisers een vordering wegens te late betaling kunnen instellen tegen hun debiteuren, en zijn de maatregelen bepaald die zij tegen in gebreke blijvende ondernemingen kunnen treffen, zoals beslag op vermogen en goederen, gedwongen herstructurering en liquidatie. Ten gevolge van deze maatregelen zijn de betalingsachterstanden van de staatsondernemingen verminderd van 25 % van de omzet van de staatsbedrijven in juni tot 15 % in oktober. Bovendien heeft de regering om de achterstallige belastingen te verminderen de boeterente in geval van te late betaling van belastingen verhoogd tot boven de marktrente.

4.5. *Investerings*

Wat investeringen betreft, is een wet betreffende het vrijelijk mogen uitvoeren van de winsten van buitenlandse investeerders aangenomen.

5. *Ontwikkelingen in 1993 en vooruitzichten*

De macro-economische ontwikkeling in 1993 duidt erop dat de vooruitgang in de richting van stabilisering niet kon worden bestendigd. De inflatie hield onverminderd aan: de prijzen stegen in de loop van het jaar met ongeveer 300 %. De officiële wisselkoers daalde nominaal scherp (van 430 lei per dollar in december 1992 tot 1280 lei per dollar eind 1993) en het verschil tussen de officiële koers en die op de parallelle wisselmarkt bleef aanzienlijk (in de orde van grootte van 50 % tegen het einde van het jaar). De officiële reserves liepen sterk terug. De neergang van de economische activiteit lijkt in 1993 het dieptepunt echter gepasseerd te zijn.

De autoriteiten lieten het proces van de liberalisering van de prijzen en afschaffing van subsidies op consumptiegoederen zijn laatste fase ingaan. Op 1 mei 1993 werden enkele prijscontroles op consumptiegoederen afgeschaft en werden de resterende aangepast; de daaraan verbonden subsidies werden afgeschaft. Voorts werden op 1 juli 1993 de beperkingen op toegestane provisies en winstmarges afgeschaft. Op 1 mei werd bovendien de BTW ingevoerd, met een uniform tarief van 18 %, die in de plaats komt van de omzetbelasting.

Hoewel dit belangrijke en lastige maatregelen zijn, waren in december 1993 op andere terreinen nog niet de maatregelen getroffen die noodzakelijk zijn om de hardnekkige problemen bij het stabiliseren van de economie te overwinnen. Met name het tempo van de hervormingen in de staatsondernemingen bleef te traag, hetgeen het macro-economische beleid en de geloofwaardigheid van de stabilisatiepogingen van de regering ondermijnde. Ook moet het wisselkoersstelsel geliberaliseerd worden om de zeer noodzakelijke, exportgerichte investeringen niet te ontmoedigen.

Ten gevolge van deze tekortkomingen van het beleid was Roemenië niet in staat de laatste trekking uit de „stand-by arrangement” met het IMF te doen voor deze eind maart 1993 afliep; de onderhandelingen over een nieuwe „stand-by arrangement” met het IMF, die begin 1993 waren geopend, sleepten zich in 1993 voort. Tijdens de in mei 1993 gehouden landencoördinatievergadering van de G-24 voor Roemenië werd bij de Roemeense autoriteiten aangedrongen op de noodzaak van vastbesloten stabiliserings- en hervormingsmaatregelen. De G-24 verklaarde in te zien dat dit een uiterst moeilijke taak is en dat verdere bijstand van de internationale gemeenschap van cruciaal belang is voor de succesvolle tenuitvoerlegging van de maatregelen. Zij waarschuwde echter dat nieuwe aanvullende macro-financiële bijstand van de G-24 zal worden beoordeeld in het licht van de hervormingsinspanningen van de Roemeense regering en de uitkomst van het overleg dat tussen Roemenië en de Bretton Woods-instellingen gevoerd wordt.

In december 1993 bereikten de autoriteiten uiteindelijk een nieuwe principe-overeenkomst met het IMF, die in beginsel een belangrijke stap moet zijn in de richting van stabilisering en structurele hervorming van de Roemeense economie. In het kader hiervan hebben de Roemeense autoriteiten de Gemeenschap/G-24 verzocht om verdere aanvullende middelen, welk verzoek begin 1994 zal worden bestudeerd.

VI. ALBANIË

1. Inleiding

Tegen de achtergrond van ernstige economische, sociale en bestuurlijke ontwrichting en gesteld voor begrotings- en externe onevenwichtigheden die veel groter waren dan die in andere landen in de regio, zette de Albanese regering zich medio 1992 met steun van een krachtig politiek mandaat uit de verkiezingen in maart aan de enorme taak van het uitvoeren van alomvattende economische hervormingen. De directe prioriteit van de Albanese autoriteiten was het stabiliseren van de economie en het initiëren van ingrijpende structurele veranderingen in de richting van een open markteconomie.

Het programma van de regering werd ondersteund door de internationale financiële instellingen en de G-24. Met het IMF werd een „stand-by arrangement” voor twaalf maanden getroffen voor de periode van medio 1992 tot medio 1993. Gezien de noodzaak de officiële reserves te herstellen en vanwege de grote achterstanden bij de commerciële schulden, die de toegang tot particuliere kredietverschaffers verhinderde, was aanvullende buitenlandse hulp van de G-24 van cruciaal belang. Tijdens de vergadering op hoog niveau, die in juli 1992 in Tirana gehouden werd, reageerde de G-24 positief op het Albanese verzoek om aanvullende macro-financiële bijstand in de vorm van subsidies en leningen tegen zeer gunstige voorwaarden om het resterende tekort op de betalingsbalans van 165 miljoen dollar te dekken. In het kader van het initiatief van de G-24 besloot de Commissie op 28 september 1992 financiële bijstand aan Albanië te verlenen tot een bedrag van maximaal 70 miljoen ecu in de vorm van een subsidie, welk bedrag in twee termijnen diende te worden uitbetaald (Besluit 92/482/EEG van de Raad). De bijstand die door de G-24 in het kader van het programma voor 1992—1993 in totaal is toegezegd, beliep ongeveer 70 % van het oorspronkelijke tekort, ondanks het feit dat de aanvankelijk door sommige landen toegezegde bijstand uiteindelijk in de vorm van gebonden steun werd uitbetaald (die niet valt onder de regeling voor macro-financiële bijstand van de G-24).

De subsidie van de Gemeenschap werd in twee tranches uitgekeerd. De eerste tranche van 35 miljoen ecu werd in december 1992 uitbetaald. De uitbetaling van de tweede tranche werd verricht in augustus 1993, na een positieve beoordeling van de economische toestand en de vooruitgang bij het hervormingsproces in Albanië, alsmede een positief advies van het Monetair Comité.

De macro-financiële bijstand van de Gemeenschap en de andere landen van de G-24 is van cruciaal belang geweest om de Albanese regering in staat te stellen haar ambitieuze economische programma ten uitvoer te leggen. De buitenlandse financiële hulp werd hoofdzakelijk gebruikt om de reserves van het land aan te vullen en stelde de autoriteiten in staat de wisselmarkt snel te liberaliseren en een door de markt bepaalde, uniforme wisselkoers in te voeren.

Nu de eerste fase van de economische stabilisering en hervormingen met succes is afgerond, hebben de Albanese autoriteiten hun aandacht verlegd van het hoofdzakelijk korte-termijnperspectief dat de begin 1992 bestaande crisis hen opdroeg, naar een samenhangende benadering op middellange termijn. Hiertoe hebben zij voor de periode 1993—1996 een alomvattend economisch programma voor de middellange termijn goedgekeurd. Dit programma werd voorgelegd aan de vergadering op hoog niveau van de G-24, die in november 1993 in Brussel gehouden werd. Op die vergadering erkende de G-24 dat Albanië zich nog steeds gesteld ziet tegenover een uiterst moeilijke externe financiële positie en dat het land behoefte blijft houden aan macro-financiële bijstand van de G-24 in de orde van grootte van 72 miljoen dollar voor de periode van medio 1993 tot medio 1994, ter aanvulling op de ESAF-regeling waarover in juli met het IMF overeenstemming bereikt is. In het kader hiervan zal de Commissie te gelegener tijd verdere financiële bijstand voor Albanië voorstellen.

2. De macro-economische ontwikkeling in 1992—1993

Gezien de grote problemen en risico's die bestonden toen Albanië medio 1992 het programma in gang zette, zijn goede macro-economische resultaten geboekt. Het afglijden in de richting van hyperinflatie is gekeerd en de neerwaartse spiraal van de produktie is gecorrigeerd. In 1993 daalde de binnenlandse financieringsbehoefte van de overheid tot 11 % van het BBP (in het eerste halfjaar van 1992 nog 41 %), terwijl de uitbreiding van de kredietverlening aanzienlijk beperkt werd tot ruim binnen de kredietplafonds en werd verlegd naar de opkomende particuliere sector. De kredietverlening aan niet-renderende openbare bedrijven en staatslandbouwbedrijven is sinds begin 1993 sterk ingekrompen. In scherpe tegenstelling tot de situatie die tot eind 1992 bestond, is in 1993 financiële discipline bij de overheidsbedrijven afgedwongen en is de snelle stijging van de betalingsachterstanden tussen ondernemingen, die de stabilisatiepogingen bedreigde, tot staan gebracht, omdat het systeem van de orders op rekening afgeschaft is en de banken opgedragen is geen betalingsopdrachten uit te voeren die niet door voldoende middelen gedekt worden. Door het stringente begrotings- en monetaire beleid werd de inflatie

teruggedrongen (tot 2 % per maand in 1993). Door de grote binnenlandse inspanningen en de omvangrijke buitenlandse steun zijn volgens plan buitenlandse reserves opgebouwd (ten bedrage van ongeveer 80 miljoen dollar, per eind juni 1993 gelijk aan anderhalve maand invoer, en 146 miljoen dollar aan het einde van het jaar) en was de (zwevende) wisselkoers goeddeels stabiel rond 95 tot 105 lek per Amerikaanse dollar. De daling van de produktie heeft eind 1992 haar dieptepunt bereikt (geraamd wordt dat het BBP in 1993 gegroeid is met 11 %), zij het ook van een zeer laag uitgangsniveau, dank zij de goede prestaties van de particuliere sector (landbouw, diensten en bouwnijverheid); de produktie van de staatsindustrie is door het opleggen van financiële discipline in 1993 echter blijven dalen.

De toegenomen stabiliteit van de afgelopen maanden blijft echter kwetsbaar en onzeker en Albanië blijft op korte termijn in hoge mate aangewezen op buitenlandse hulp. De export (70 miljoen dollar in 1992, 105 miljoen dollar in 1993) dekt slechts een fractie van de importbehoeften (524 miljoen dollar in 1992, 585 miljoen dollar in 1993). Bovendien wordt over de externe vooruitzichten een schaduw geworpen door de grote buitenlandse schuld van Albanië, vooral aan commerciële banken (834 miljoen dollar eind 1993, waaronder betalingsachterstanden van in totaal 621 miljoen dollar), en door Albanië's zeer beperkte betalingsmogelijkheden. Of Albanië op middellange termijn een houdbare externe positie kan bereiken, is volledig afhankelijk van een spoedige normalisering van de betrekkingen met de commerciële banken en de officiële bilaterale crediteuren.

3. Structurele hervormingen

Terwijl op het stuk van de macro-economische stabilisatie belangrijke vooruitgang geboekt werd, begon Albanië medio 1992 met ingrijpende structurele hervormingen in de richting van een markteconomie. Cruciale maatregelen in het programma voor 1992—1993 waren omvangrijke hervormingen van de prijs- en deviezenregelingen, liberalisering van de handel en de buitenlandse investeringen en het maken van een begin met andere structurele veranderingen, die zijn gericht op de landbouw, de staatsbedrijven en de financiële sector. In deze periode werd vooruitgang geboekt bij het opleggen van financiële discipline aan de staatsbedrijven en bij de privatisering van de landbouw en de kleinschalige diensten en industrie. Op het gebied van de privatisering van de middelgrote en grootschalige industriële ondernemingen en buitenlandse directe investeringen zijn de hervormingen echter in trager tempo verlopen. Door de opstelling van het alomvattende economische programma voor de middellange termijn (1993—1996), zoals vastgelegd in het Policy Framework Paper, is een nieuwe impuls gegeven aan de structurele hervormingen.

De *hervorming van de prijzen* is het afgelopen jaar snel voortgeschreden, zodat de begrotingskosten van subsidies in de hand zijn gehouden. Alle groot- en detailhandelsprijzen zijn vrijgelaten, met uitzondering van die voor tarwe, brood, suikerbieten en een aantal niet-voedingsmiddelen die onder monopolievoorwaarden geproduceerd worden (energie, huren, medicijnen, telecommunicatie, stadsvervoer, enz.). Medio 1993 werden de prijzen opnieuw verhoogd, waarbij de prijzen van tarwe, meel en brood verdubbeld zijn; een gevoelige zaak vanwege het belang van brood in het plaatselijke voedingspatroon en de afhankelijkheid van het land van tarwe-import. Dit is een belangrijke nieuwe stap naar de voltooiing van de prijshervormingen in Albanië, die het herstel van de binnenlandse tarweproduktie en de invoer, distributie en verwerking van tarwe door de particuliere sector moet stimuleren. In een poging de sociale gevolgen van deze maatregel te verzachten heeft de regering een omvangrijke compensatieregeling ontworpen, waarbij ervan wordt uitgegaan dat deze in de loop van 1994 gefaseerd zal worden afgeschaft. Medio 1993 zijn voorts de huren in de openbare sector en de prijzen van energie voor huishoudens verdubbeld tot verdrievoudigd.

De *buitenlandse handel* is geliberaliseerd, waarbij slechts exportvergunningen nodig zijn voor produkten waarvoor nog prijscontroles bestaan en voor een beperkte lijst van strategische produkten, alsmede om het wegvloeien van voedselhulp te voorkomen. De *wisselkoers* is vrij en komt op één wisselmarkt tot stand, waarvan de doelmatigheid en diepte is verbeterd door een vergunningstelsel voor valutahandelaren en wisselkantoren.

In de *landbouw*, een cruciale sector van de economie waarin de helft van de toegevoegde waarde wordt geproduceerd en ongeveer 60 % van de bevolking werkzaam is, leidde de omwenteling in verband met de opheffing van de vroegere coöperatieve landbouwbedrijven tot een produktiedaling van ten minste 35 % in 1990—1991. Van een netto-exporteur van voedsel werd Albanië nu een ontvanger van voedselhulp. De internationale gemeenschap met de Gemeenschap als belangrijkste donor leverde 400 000 ton voedselhulp in 1991—1992 en 450 000 ton in 1992—1993. De privatisering van landbouwgronden resulteerde in een produktiestijging met 18 % in 1992 en een verdere aanzienlijke stijging in 1993 (14 %). Ondanks de snelle groei van de produktie zal omvangrijke voedselhulp voor Albanië waarschijnlijk nodig blijven, hoewel de hoeveelheden kleiner zullen zijn.

Tot op heden is ongeveer 80 % van de grond geprivatiseerd. Vrijwel alle vroegere coöperatieve landbouwbedrijven, die bij elkaar ongeveer 75 % van de landbouwgrond besloegen, zijn met succes geprivatiseerd. Dit heeft

geleid tot het ontstaan van meer dan 315 000 particuliere landbouwbedrijven. Staatslandbouwbedrijven, die de resterende 25 % van de grond in handen hebben en merendeels gevestigd zijn op de vruchtbare gronden van de kustvlaktes, worden geprivatiseerd door leasingovereenkomsten of door het verdelen van eigendomsrechten onder de arbeiders. De verdeling van de eigendomsrechten moet eind 1994 voltooid zijn. Deze strategie heeft er echter toe geleid dat de landbouwgrond in kleine, oneconomische kavels van gemiddeld anderhalve ha verdeeld is, waardoor de meeste boeren alleen voor eigen gebruik produceren. Om de samenvoeging van kleine boerenbedrijven te bevorderen, werkt de regering aan een snelle afsluiting van de verdeling van particuliere eigendomstitels. De regering is voornemens het rechtskader voor agrarisch eigendom te voltooiën met het recht grond te verkopen, te verpachten en te verhypothekeren, zodat een markt voor grond tot stand wordt gebracht.

De hervorming van de openbare bedrijven is een van de zwaarste taken voor het economische programma van Albanië. Uiteraard zijn grote delen van de industrie niet langer levensvatbaar; nu de steun uit de begroting uitblijft en zij gedwongen zijn op commerciële voorwaarden te produceren, zullen de meeste ondernemingen problemen krijgen om in bedrijf te blijven, aangezien de kapitaalvoorraad verouderd is, de binnenlandse markt klein en verarmd is en er geen traditie van en ervaring met exportgerichte productie en marketing bestaan. Bovendien zijn de bestuurlijke capaciteiten om een grootschalige herstructurering uit te voeren beperkt.

Aanvankelijk, in 1992, bleven de hervormingen beperkt tot privatisering middels directe verkoop aan de werknemers van kleine bedrijven in de sectoren ambacht, vervoer en diensten. Het was voor de autoriteiten moeilijk de financiële discipline bij de resterende overheidsondernemingen te handhaven. De scherpe stijging van de betalingsachterstanden tussen bedrijven ondermijnde het overleven van de ondernemingen en was een grote bedreiging voor het stabilisatiebeleid. Sedert begin 1993 heeft de regering de stroom nieuwe betalingsachterstanden echter gestopt door het doen uitgaan van de nodige instructies voor ondernemingen en banken.

De privatisering van ondernemingen heeft ook vertraging opgelopen door het probleem van het vaststellen van een restitutiebeleid. Op 15 april 1993 werd een wet aangenomen betreffende het teruggeven of betalen van compensatie aan vroegere eigenaars voor bezittingen in de steden en op 22 april 1993 een wet betreffende het betalen van compensatie aan vroegere eigenaars van landbouwgrond; deze wetten hebben, te zamen met de administratieve regelingen ter uitvoering ervan (waaronder het bepalen van strikte tijdslimieten voor het indienen van vorderingen) de weg geëffend voor een snelle tenuitvoerlegging van de privatiseringsstrategie, ter aanvulling op de privatisering van 1992.

De regering ontwikkelt momenteel een meersporenbenadering, die bestaat uit snelle privatisering van kleine en middelgrote industriële bedrijven en procedures op langere termijn voor de grote, meer problematische ondernemingen.

De regering maakt haast met de naar schatting 1 200 tot 1 500 kleine en middelgrote bedrijven (maximaal 300 werknemers), waarbij niet toegestaan wordt dat overwegingen in verband met de begrotingsinkomsten het proces sterk vertragen. Hiertoe heeft de ministerraad op 1 juni een besluit uitgevaardigd, waarin deze ondernemingen bij openbare verkoping geprivatiseerd worden. Deze verkopeningen zullen via een gedecentraliseerde procedure op districtsniveau door de plaatselijke autoriteiten ten uitvoer worden gelegd. Voor deze onmiddellijke privatisering zijn reeds 300 ondernemingen aangewezen.

Voor de 300 grotere bedrijven legt de regering de laatste hand aan een strategie van spoedige privatisering of liquidatie van de meeste daarvan. Een kleine groep „strategische” ondernemingen wordt verkocht middels inschrijvingsprocedures. Steun uit de begroting zal minimaal zijn en hoofdzakelijk bestemd voor de ongeveer 30 „probleem”-bedrijven. Voor de aanpak hiervan heeft de regering met steun van de Wereldbank een bureau voor de herstructurering van ondernemingen opgericht, onder verantwoordelijkheid van de ministerraad. Dit bureau moet doelstellingen formuleren met betrekking tot privatisering, liquidatie of herstructurering van alle ondernemingen die onder haar bevoegdheid vallen, ten einde het exploitatieresultaat van deze bedrijven binnen 1 à 2 jaar weer in evenwicht te brengen. Voor de financiering van deze hervormingen is een vast budget beschikbaar gesteld.

Controle op de resterende staatsondernemingen zal worden uitgeoefend door het opzetten van een systeem voor financieel toezicht en het benoemen van directeuren van buiten het bedrijf. Voor alle ondernemingen worden strikte begrotingsbeperkingen gehandhaafd, waarbij bankkrediet slechts op marktvoorwaarden beschikbaar is en beschermingsmechanismen zijn ingebouwd tegen het zich opstapelen van betalingsachterstanden.

Wat de *financiële sector* betreft, werden begin 1992 de activiteiten van de centrale bank en de commerciële bankactiviteiten gescheiden en overgedragen aan respectievelijk de nieuwe Bank van Albanië en vier commerciële banken die staatseigendom zijn. De daaruit voortgekomen commerciële banksector vertoont een hoge mate van monopolistische segmentatie en gaat gebukt onder de last van een omvangrijke portefeuille leningen waarop geen rente en aflossing betaald wordt.

De regering pakt het probleem van deze slechtlopende leningen aan door de netto schuld van ondernemingen aan de banken om te zetten in staatsobligaties. Een verdere herstructurering van het bankwezen wordt gepland.

Thans wordt ook het *rechtskader* voor een markteconomie tot stand gebracht. Het parlement heeft een vennootschapswet, een bankwet, een wet op de centrale bank, een faillissementswet, een wet op de administratieve verslaglegging en arbeidswetgeving goedgekeurd. Het eerste deel van het herziene wetboek van handel is vastgesteld; de nieuwe anti-trustwet en het burgerlijk wetboek moeten nog worden voltooid.

Gezien de tot 1991 zeer zwakke ondernemingssector en de uiterst beperkte contacten van Albanië met de buitenwereld, bestaat grote behoefte aan *buitenlandse investeringen*. De bestaande wetgeving bood echter onvoldoende waarborgen om te zorgen voor buitenlandse deelneming aan het privatiseringsproces en de wet op het grondbezit staat het buitenlanders niet toe grond in Albanië te bezitten (wel kunnen zij grond voor 99 jaar pachten). Eind 1993 werden wijzigingen aangenomen op de wet op de buitenlandse investeringen uit 1992, waarbij de verplichte afzonderlijke vergunningen voor buitenlandse investeringen afgeschaft werden en het buitenlanders toegestaan werd deel te nemen aan de privatisering van staatseigendommen.

4. Beoordeling van de „performance criteria” die zijn verbonden aan de financiële bijstand van de Gemeenschap

In het „Memorandum of Understanding” dat de Commissie en Albanië op 10 december 1992 ondertekenden, was bepaald dat de vooruitgang op het gebied van het stabilisatiebeleid en de structurele hervormingen beoordeeld zou worden. De kwantitatieve „performance criteria” waren gelijk aan die welke waren vervat in de „stand-by arrangement” met het IMF en omvatten: maxima per kwartaal voor de totale kredietverlening en de kredietverlening aan de centrale overheid, minima per kwartaal voor de internationale reserves, en beperkingen op de betalingsachterstanden aan het buitenland en het aangaan van nieuwe buitenlandse schulden door de overheid.

De criteria betreffende de structurele aanpassingen waren bedoeld om de vooruitgang op het gebied van de liberalisering van prijzen, handel en deviezen, de totstandbrenging van een rechtskader voor particuliere activiteiten en de privatisering van ondernemingen te beoordelen. Voorwaarde voor het vrijgeven van de tweede tranche van de subsidie was een positieve beoordeling van de voortgang bij de stabilisatie en hervormingen, waaronder het voldoen aan de „performance criteria”.

In de beoordeling van de IMF-voorwaarden, die in maart 1993 afgesloten werd, werd geconcludeerd dat voldaan was aan de kwantitatieve „performance criteria” en dat het hervormingsprogramma op schema lag, zodat geen wijzigingen op het programma noodzakelijk waren. Gezien het tekort aan buitenlandse hulp betekent dit dat, om het streefcijfer voor de externe positie te halen, minder ruimte bestond voor het binnenlandse beleid van Albanië dan in het programma gepland was. Ook aan de criteria betreffende de structurele hervormingen werd globaal voldaan. Met de prijshervormingen werd snelle vooruitgang geboekt. De buitenlandse handel werd geliberaliseerd en de wisselkoers komt vrij tot stand op één uniforme wisselmarkt. Belangrijke onderdelen van het rechtskader voor een markteconomie zijn tot stand gebracht. De privatisering van de landbouw en van kleine ondernemingen in de dienstensector vindt snel doorgang.

Aangezien globaal voldaan was aan alle criteria die waren verbonden aan de bijstand van de Gemeenschap, werd de tweede tranche van de subsidie van de Gemeenschap in augustus 1993 uitgekeerd.

5. Beoordeling en vooruitzichten

De Albanese Regering streeft thans naar het vasthouden van het momentum van het stabilisatieproces, het stimuleren van de groei en het boeken van vooruitgang in de richting van een houdbare externe positie. Hiertoe is voor de jaren 1993—1996 een samenhangende economische strategie op middellange termijn opgesteld en is een gedetailleerd plan ontworpen voor het eerste jaar van deze strategie (medio 1993 tot medio 1994).

De belangrijkste macro-economische doelstellingen van het programma voor 1993/1994 zijn een reële groei van 3 tot 4 %, een vermindering van de inflatie op twaalf-maandsbasis tot 33 % medio 1994 en een verdere versterking van de externe positie, waaronder het medio 1994 hebben opgebouwd van officiële reserves ter waarde van drie maanden import. De aanpassingsstrategie blijft gericht op een beleid van vraagbeperking, ondersteund door voldoende buitenlandse hulp en een spoedige oplossing van het probleem van de betalingsachterstanden.

Ter vermindering van de macro-economische onevenwichtigheden blijft begrotingsaanpassing het centrale onderdeel van het programma, in combinatie met het voortzetten van een krap monetair beleid en een stringent

inkomensbeleid in de overheidssector. Gezien de verwachte afname van de tegenwaardemiddelen uit voedselhulp en de noodzaak een aantal uitgaven van groot belang te doen die niet langer kunnen worden uitgesteld (waaronder investeringen en structurele hervormingen), is het streven naar het terugbrengen van de binnenlandse financiering van de begroting tot 7% van het BBP een zware opgave. Ter ondersteuning van het Albanese programma heeft het IMF in juli 1993 een regeling in het kader van de uitgebreide structurele aanpassingsfaciliteit (ESAF) goedgekeurd en hebben de autoriteiten verzocht om aanvullende bijstand van de Gemeenschap/G-24 ten bedrage van 72 miljoen dollar in het eerste jaar van dit programma.

VII. DE BALTISCHE STATEN

1. Inleiding

Na de annexatie van Estland, Letland en Litouwen door de Sowjetunie in 1940 werden de economieën van deze landen snel geïndustrialiseerd als gevolg van een omvangrijke kapitaalvorming en een grote arbeidsmobiliteit (zowel uit de landbouw naar de industrie als uit andere delen van de Sowjetunie naar Estland, Letland en Litouwen). Niettemin bleef hun concurrentiepositie op agrarisch gebied krachtig en andere (voormalige) Sowjetrepublieken werden door deze landen voorzien van vlees, zuivelprodukten en vis, die vroeger naar het westen werden uitgevoerd. Door hun grotere economische efficiency, die beruiste op geschoolde arbeid en een relatief goed ontwikkelde infrastructuur, lag het inkomen per hoofd van deze landen aanzienlijk boven het gemiddelde van de Unie. Steeds meer werd evenwel ondervonden dat het Sowjetsysteem van een centraal geleide economie het potentieel van de economieën van de Baltische landen beperkte. In november 1989 slaagden Estland, Letland en Litouwen erin de wet inzake economische onafhankelijkheid door de Opperste Sowjet van de USSR te doen goedkeuren, waardoor op een aantal gebieden de weg werd geopend naar economische hervormingen, waaronder prijs- en loonvorming, belastingbeleid en beleid in de financiële sector. Tegen de tijd dat de Baltische Staten, in augustus 1991, formeel weer onafhankelijk werden van de (voormalige) Sowjetunie hadden zij reeds een begin gemaakt met de hervorming van hun economieën en met het losmaken daarvan van de uiterst geïntegreerde economische structuur van de Sowjetunie, waaruit meer dan 90% van de invoer afkomstig was, door een heroriëntering op westerse markten. Toen de drie landen in 1992 hun invoer uit Rusland tegen wereldmarktprijzen moesten betalen, na de zwaar gesubsidieerde eerdere prijzen, verslechterde de ruilvoet zeer sterk.

Nadat de Baltische Staten in het voorjaar van 1991 lid waren geworden van het Internationaal Monetair Fonds (IMF), legden zij in nauwe samenwerking met het IMF de laatste hand aan hun stabilisatie- en hervormingsprogramma's voor de periode midden 1992 tot midden 1993. Ter ondersteuning van deze programma's vroegen de autoriteiten van de drie landen aanvullende macro-financiële bijstand van de Gemeenschap/G-24 ter dekking van de resterende financieringskloof van naar schatting 105 miljoen dollar voor Estland, 210 miljoen dollar voor Letland en 285 miljoen dollar voor Litouwen. Na positieve reacties van een aantal G-24-landen met betrekking tot de deelneming aan de ondersteuningsregelingen keurde het bestuur van het IMF op 14 september 1992 het „stand-by arrangement” voor Letland goed, dat voor Estland op 16 december 1992 en het arrangement voor Litouwen op 21 oktober 1992.

In november 1992 besloot de Raad van de Europese Gemeenschappen (Besluit 92/542/EG) aan de Baltische Staten een lening te verstrekken van maximaal 220 miljoen ecu (40 miljoen ecu voor Estland, 80 miljoen ecu voor Letland en 100 miljoen ecu voor Litouwen), overeenkomend met ongeveer de helft van de door het IMF geschatte betalingsbalanstekorten, ten einde te voorzien in de algemene betalingsbalansbehoeften van deze landen; deze bijdrage werd bijna geëvenaard door financiële bijstand van de EVA-landen en Japan. De EG-leningovereenkomsten en de Memoranda of Understanding werden met Estland en Letland op 8 januari 1993 en met Litouwen op 1 maart 1993 ondertekend. De Commissie keerde de eerste gedeelten van de leningen aan Estland en Letland uit op 31 maart 1993 en aan Litouwen op 27 juli 1993. Aan het vrijgeven van de tweede gedeelten was als voorwaarde verbonden een positief resultaat van een onderzoek naar de vorderingen op het gebied van economische stabilisatie en hervorming, met inbegrip van het naleven van een aantal door de betrokken partijen overeengekomen ontwikkelingscriteria. Na een positief onderzoek en het afsluiten van een aanvullende overeenkomst met betrekking tot het absorberen van de bijstand in oktober zal de Commissie naar verwachting het tweede gedeelte van de lening aan Estland uitkeren in het voorjaar van 1994. Na overeenkomstige onderzoeken en op grond van analoge overeenkomsten zal de uitkering van de resterende gedeelten van de leningen voor Letland en Litouwen naar verwachting in dezelfde periode plaatsvinden.

2. Estland

2.1. Economische hervormingen midden 1992-midden 1993

2.1.1. Achtergrond

In de loop van 1990 en 1991 werden de prijzen van een aantal goederen geliberaliseerd of van overheidswege verhoogd en werden de subsidies op energie, telecommunicatie en vervoer verlaagd. Na de goedkeuring van de

ondernemingenwet in 1989 nam het aantal Estlandse ondernemingen met minder dan 100 werknemers toe van 34 tot meer dan 20 000 aan het eind van 1991. Na de goedkeuring van de wet op de privatisering van staatsbedrijven op het gebied van handel en diensten in 1991 maakte de privatisering van kleine ondernemingen snel voortgang. De hervorming van grote ondernemingen was aanvankelijk langzaam. Na de eerste hervormingen in de financiële sector door de Sowjetautoriteiten in 1988 met het doel een tweeledig bankstelsel tot stand te brengen begon de nationalisatie van het Estlandse financiële stelsel. In 1990 werd door de Estlandse autoriteiten de Bank van Estland heropgericht maar niet eerder dan 1 januari 1992 kon het regionale kantoor van de Gosbank worden geliquideerd en opgenomen in de Bank van Estland. In het begin van 1992 waren er 40 handelsbanken met vergunning, naast vier staatsbanken. Nadat Estland onafhankelijk was geworden van de (voormalige) Sowjetunie, stortte de handel met dit gebied en in het bijzonder met Rusland geheel in. Om deze ontwikkeling tegen te gaan, sloot Estland een aantal bilaterale overeenkomsten met de voormalige Sowjetrepublicen in de hoop de invoer te doen hervatten, in het bijzonder de invoer van energie uit Rusland. Dit had slechts ten dele succes. De handel met westerse landen groeide snel, zij het vanaf een laag niveau. Dit werd mogelijk gemaakt door het vrije liberale handelssstelsel van Estland. In het begin van 1991 heeft de Estse regering het begrotingsproces en het belastingstelsel aangepast aan de behoeften van een markteconomie.

Na de verslechtering van de Estlandse economie in de jaren tachtig in aansluiting op de geleidelijke instorting van het Sowjetplansysteem ging de produktie in 1991 sterk achteruit (– 11 %, na – 4 % in 1990) als gevolg van de verbreking van de handel met andere Sowjetrepublicen. De werkloosheid bleef in deze periode zeer gering (minder dan 1 %). In verband met het liquiditeitsoverschot leidde de liberalisatie van de prijzen tot een hoge inflatie.

2.1.2. Doelstellingen en kenmerken van het midden 1992 in uitvoering genomen hervormingsprogramma van de regering

De twee voornaamste doelstellingen van het economische programma van de regering voor de periode midden 1992 tot midden 1993 waren macro-economische stabilisatie en structurele hervorming. Ten aanzien van stabilisatie ging het voornamelijk om de voltooiing van de liberalisatie van de prijzen, een restrictief begrotingsbeleid, monetaire discipline in het kader van het „currency board”-stelsel, een strak inkomensbeleid en een verdere liberalisatie van het stelsel van wisselkoersen en de buitenlandse handel. Ten aanzien van de structurele hervormingen omvatte het programma een versnelling van het privatiseringsproces, de voltooiing van het restitutieproces, de hervorming van de financiële sector, de verbetering van het sociale veiligheidsnet, de herstructurering of de sluiting van niet-levensvatbare ondernemingen en banken en de totstandbrenging van een wettelijk kader ter ondersteuning van de markteconomie. Dit programma was afgestemd op een daling van de produktie met 15 % voor de programmaperiode en een vermindering van de inflatie tot 6 % op jaarbasis aan het eind van de programmaperiode.

2.1.3. Liberalisatie van de prijzen

Medio 1992 waren de meeste prijscontroles afgeschaft, zodat nog slechts enkele prijzen gereguleerd waren, namelijk die welke in rekening gebracht werden door bepaalde staatsondernemingen die van bijzonder belang werden geacht; voor goederen en diensten die in de particuliere sector werden geproduceerd, golden geen controles meer. Verdere vorderingen werden gemaakt in de tweede helft van 1992. De regering schafte de bevoegdheid van gemeenten de prijzen van staatsondernemingen op hun gebied te reguleren af. Bovendien werden de prijscontroles op bepaalde produkten zoals brood, meel, graan en suiker opgeheven. Ten slotte werd de aanpassing van de energieprijzen aan de wereldmarktprijzen voortgezet met verdere verhogingen van de prijzen van aardgas en stookolie. Eind 1992 was het proces van prijsliberalisatie vrijwel voltooid.

2.1.4. Bedrijfshervormingen

De privatisering van kleine ondernemingen vond voortgang. Medio 1993 was het aandeel geprivatiseerde kleine ondernemingen gestegen tot meer dan 50 %. De privatisering van de middelgrote en grote ondernemingen bleek echter moeilijker dan was verwacht. De problemen betroffen onenigheid over de privatiseringsprocedures en onopgeloste teruggavevraagstukken. (De regering heeft de verplichting op zich genomen aan alle eigenaars van onroerend goed in Estland van vóór 1940, of hun afstammelingen, hun eigendommen terug te geven of compensatie te verlenen.) Een belemmering voor verdere privatisering werd uiteindelijk opgeheven toen de regering de uiterste termijn voor het indienen van restitutievorderingen stelde op 1 april 1993. In augustus 1992 nam de regering een omvattend wetsontwerp aan waarbij procedures werden vastgesteld voor de verkoop van ondernemingen met een waarde van meer dan 600 000 EEK. Tevens werd het Estse privatiseringsbureau opgericht om het privatiseringsproces te organiseren. Van de oorspronkelijke lijst van 38 te verkopen onderne-

mingen van eind 1992 werden er 25 geprivatiseerd. Midden 1993 werden opnieuw 52 ondernemingen voor privatisering aangeboden. De opbrengsten van de verkopen worden verdeeld over een compensatiefonds voor restitutievorderingen, de staatsbegroting en de Bank van Estland. De autoriteiten hebben ook getracht de resultaten van de onder staatsbeheer gebleven ondernemingen te verbeteren. De druk tot herstructurering vloeide voort uit ernstige begrotingsbeperkingen die ten dele in stand werden gehouden door de toepassing van de in september 1992 aangenomen faillissementswet.

2.1.5. Financiële sector en valutahervorming

De Bank van Estland, die in 1990 werd heropgericht, is verantwoordelijk voor het monetair beleid, het beheer van het betalingssysteem en het toezicht op de banken. Tot midden 1992 verrichtte zij ook commerciële werkzaamheden als uitvloeisel van de fusie met de voormalige bijkantoren van de Gosbank en de Vnesheconombank.

Sedert zijn onafhankelijkheid van de (voormalige) Sowjetunie in augustus 1991 had Estland te kampen met een tekort aan roebels die van oudsher verschaft werden door de Gosbank in Moskou. Dit leidde tot de verstoring van bepaalde vormen van betalingen en de beperking van de toegang tot de bankdeposito's voor het publiek. De Estse autoriteiten voerden op 20 juni 1992 een munthervorming uit waardoor een einde kwam aan de deelneming van Estland aan de roebelzone (als eerste van de republieken). De hervorming omvatte de herinvoering van de Estse kroon (EEK) als nationale munt in het kader van een „currency board”-stelsel dat 100 % dekking met reservemiddelen verschaft voor al het uitgegeven geld. De wisselkoers van de kroon werd wettelijk vastgesteld op 8 EEK = 1 DM. De kroon werd snel aanvaard als het enige wettelijke betaalmiddel en de reserves van de Bank van Estland namen na de hervorming toe.

In de onmiddellijk op de munthervorming volgende periode deden zich spanningen voor in het bankstelsel. Deze werden in het algemeen gekenmerkt door vertragingen voor cliënten die deposito's bij handelsbanken wilden opnemen van een paar dagen tot enkele weken. Daar dit wees op liquiditeitsproblemen, in het bijzonder bij de drie grote banken, werd begin 1993 besloten twee van deze banken samen te doen gaan en van nieuw kapitaal te voorzien, de gefuseerde bank onder overheidscontrole te brengen, en tevens de derde te liquideren. Aldus werd de werking van het bankstelsel genormaliseerd. Tegelijkertijd verhoogde de Bank het minimum kapitaalvereiste van 500 000 EEK tot 6 miljoen EEK, wat heeft bijgedragen tot de vermindering van het aantal erkende handelsbanken in Estland van 40 tot 24 midden 1993.

2.1.6. Extern beleid

In maart 1992 had Estland bijna alle invoerrechten van het Sowjetsysteem afgeschaft waardoor de buitenlandse handel van Estland geheel vrij was van douanerechten met uitzondering van een klein aantal produkten (invoerrechten op alcohol, tabak, bont, automobielen; exportrechten op kunstwerken, raapzaadolie en metaal) en een administratieve heffing van 0,5 % op de invoer. Sedert november 1992 wordt over invoer ook BTW geheven ten belope van 18 %. Naast de algemene opheffing van de douanerechten werden ook de nog resterende quota- en vergunningsvereisten voor invoer grotendeels afgeschaft. Op 1 januari 1993 werd de lijst goederen verder verkort (geschrapt werden b.v. alcohol, tabak, graan, huiden, ferro- en non-ferrometalen) zodat nog slechts olieschalie, klei en kwarts overbleven. In februari 1993 nam de regering de buitenlandse handel in non-ferrometalen onder directe controle (staatsmonopolie) ten einde illegale wederuitvoer te beletten. In het algemeen kan het Estlandse stelsel voor buitenlandse handel en buitenlandse investeringen als liberaal worden beschouwd.

Uitgezonderd de met Rusland in februari 1992 gesloten handelsovereenkomst, waarin door beide regeringen handelsvolumes werden gegarandeerd, betroffen de met de andere voormalige Sowjetrepublieken in de periode december 1991—juli 1992 gesloten overeenkomsten directe handel tussen ondernemingen. In het algemeen voldeden de overeenkomsten niet aan hun doel, te weten het herstellen van de sterk verminderde handel met de voormalige handelspartners, in het bijzonder Rusland. Daarentegen hebben de handelsovereenkomsten met Finland, Zweden en Noorwegen (vrijhandel, uitgezonderd voor landbouw) en met de Gemeenschap ongetwijfeld bijgedragen tot een dynamische ontwikkeling van de handel met dit gebied.

Sedert de munthervorming garandeert de Bank van Estland de convertibiliteit van de kroon voor geldige transacties op valutarekening in onbeperkte hoeveelheden en tegen 8 EEK per 1 DM. De rekeningen in buitenlandse valuta van ingezetenen en ondernemingen bij binnenlandse banken mochten na de munthervorming worden aangehouden, maar de saldi konden niet worden verhoogd. In januari 1993 werd de wet buitenlandse valuta's goedgekeurd volgens welke de Bank van Estland vergunningen kan verlenen aan ondernemingen die betrokken zijn bij in- en uitvoer tot het aanhouden van hun werkkapitaal op rekeningen in het buitenland. In het algemeen was de regel dat 100 % van de opbrengst van de uitvoer afgestaan moest worden aan een handelsbank in Estland. Transacties op kapitaalrekeningen moeten door de Bank van Estland worden goedgekeurd. Dit is echter niet van toepassing op de repatriëring van kapitaal door buitenlandse investeerders.

2.2. *Macro-economische ontwikkelingen*

2.2.1. *Productie en werkgelegenheid*

Van midden 1992 tot midden 1993 daalde het BBP van Estland met naar schatting 18 %. Hierin komt vooral de drastische verslechtering van de ruilvoet tot uiting die Estland ondervond na de overgang van Rusland, begin 1992, op wereldmarktprijzen voor energieprodukten en de algemene instorting van de handel met de (voormalige) Sowjetunie. Bovendien wijst het op de beëindiging van de productie van bepaalde goederen die niet langer concurrerend zijn in de internationale concurrentie. De landbouwproductie had ten slotte te lijden van de droogte in de zomer van 1992. Midden 1993 was de economische situatie grotendeels gestabiliseerd en deden zich de eerste tekenen voor van een stijgende industriële productie.

Vergeleken met de sterke daling van de productie in Estland in de periode 1990—1992 bleef de werkloosheid tot midden 1992 gering. In de periode van twaalf maanden steeg de werkloosheid echter met ongeveer 4 % van de beroepsbevolking. Daarnaast zijn er steeds meer blijken van tijdelijke ontslagen, onbetaald verlof en verkorting van de arbeidsduur.

2.2.2. *Inflatie en loonontwikkelingen*

Midden 1992 was de stijging van de consumptieprijzen op jaarbasis 1 080 %. Dit was vooral het gevolg van de liberalisatie van de prijzen en de stijging van de invoerprijzen. Deze factoren bleven tot eind 1992 een rol spelen, maar in de eerste helft van 1993 verminderde de inflatie sterk, tot 2—3 % per maand midden 1993. Afgezien van de vrijwel voltooide prijsliberalisatie is deze succesvolle stabilisatie het gevolg van het krappe monetaire beleid in het kader van het „currency board”-stelsel en het strakke inkomensbeleid van de regering sedert september 1992. De loonsverhogingen stemden in de programmaperiode in grote lijnen overeen met de prijsontwikkelingen, na een daling van de reële lonen met ongeveer 45 % in de eerste helft van 1992.

2.2.3. *Overheidsfinanciën*

Terwijl Estland in het Sowjetsysteem niet mocht lenen om tekorten te financieren, was deze regel na de onafhankelijkheid niet meer van toepassing. Niettemin hield de regering de uitgaven krachtig in bedwang en werden de ontvangsten na de onafhankelijkheid verhoogd door middel van een aantal belastingherzieningen, zodat de begroting in 1991 een overschot vertoonde en, dank zij noodmaatregelen, ook in de eerste helft van 1992. De koers van het begrotingsbeleid werd grotendeels gehandhaafd in de volgende twaalf maanden en werd gesteund door de tot meer ontvangsten leidende belastingmaatregelen die met de munthervorming gepaard gingen, het afschaffen van subsidies en de vermindering van de belastingachterstanden in verband met de toepassing van de faillissementswet. In de tweede helft van 1992 bedroeg het begrotingsoverschot 1,5 % van het BBP en in de eerste helft van 1993 1 % van het BBP. Indien echter het gebruik van buitenlandse leningen door de regering in de eerste helft van 1993 in aanmerking wordt genomen, bedroeg het tekort van de gehele overheid voor deze periode 2,2 % van het BBP. Deze leningen werden gebruikt om essentiële invoer te financieren en middelen uit te lenen aan de particuliere sector ten einde de investeringen in energie en infrastructuur te ondersteunen.

2.2.4. *Binnenlandse monetaire verhoudingen*

Voordat Estland in juni 1992 de roebelzone verliet, had het zeer beperkte mogelijkheden voor een zelfstandig monetair beleid. Door de invoering van het „currency board”-systeem is dit nog grotendeels het geval na de monetaire hervorming, maar nu is Estland daadwerkelijk beschermd tegen de effecten van het Russische monetaire beleid. De band met de D-mark en het „currency-board”-systeem hebben het vertrouwen in de kroon versterkt.

Het kredietbeleid, dat reeds in de eerste helft van 1992 restrictief was, werd nog verscherpt na de munthervorming. Ondanks de ontvangen vreemde valuta's verleenden de banken steeds minder kredieten, daar zij zich bewust werden van de betrokken risico's toen de autoriteiten de subsidies voor noodlijdende ondernemingen verminderden of geheel stopzetten en in aanmerking nemende dat vastgoed en andere activa wettelijk niet als zekerheid konden worden aanvaard. Dientengevolge werden vrijwel uitsluitend leningen op korte termijn verstrekt, in het algemeen voor handelstransacties.

De reële geldhoeveelheid bleef in de tweede helft van 1992 dalen en niet eerder dan in het tweede kwartaal van 1993 nam de liquiditeitenmassa nominaal, en in mindere mate reël, weer toe. De samenstelling van de liquiditeitenmassa veranderde ingrijpend na midden 1992, daar de banken zich nog meer bewust werden van het risico door de zich ontwikkelende bankcrisis. Dientengevolge nam het aandeel van M 1 toe van 7,4 % in midden 1992 tot 26,5 % aan het eind van het jaar.

De rente, die midden 1992 voor leningen 80—100 % bedroeg (20—40 % voor deposito's), steeg na de munthervorming en met de toenemende bankcrisis. Na de oplossing van de crisis daalden de rentetarieven echter

tot 25—30 % midden 1993. Daar deze ontwikkeling gepaard ging met een snelle vermindering van de inflatie, werd de reële rente, die tevoren negatief was geweest, in deze periode positief.

2.2.5. Externe ontwikkelingen

Voor de periode 1 juli 1992—30 juni 1993 vertoonde de lopende rekening van Estland een overschot van 61 miljoen dollar (4,3 % van het BBP), terwijl eerder door het IMF een tekort van 213 miljoen dollar was geraamd. Dit was in belangrijke mate het gevolg van een beter dan verwachte ontwikkeling van de uitvoer en non-factor diensten. De stijging van de invoer kan ook enigermate beperkt zijn geweest door vertragingen bij de uitkering van buitenlandse leningen.

Na de instorting van de handel met de voormalige Sowjetunie in de eerste helft van 1992 bleef de buitenlandse handel met dit gebied zwak (42 % van het invoerniveau van 1990, 34 % van het uitvoerniveau van 1990). Tevens nam de buitenlandse handel met de westerse landen zeer krachtig toe, zodat de uitvoer naar het westen in de eerste helft van 1993 bijna twee derde uitmaakte van de totale uitvoer van Estland, vergeleken met minder dan 10 % vóór de onafhankelijkheid van Estland van de Sowjetunie. Deze heroriëntering van de buitenlandse handel is een natuurlijk gevolg van de deelneming van Estland aan de internationale concurrentie.

De buitenlandse schuld van Estland beliep midden 1993 ongeveer 6,5 % van het BBP of ongeveer 86 miljoen dollar. Dank zij het liberale beleid met betrekking tot buitenlandse investeringen en de geloofwaardigheid van zijn monetair beleid profiteerde Estland in de periode midden 1992 — midden 1993 van buitenlandse directe investeringen ten bedrage van 102 miljoen dollar, hetgeen aanzienlijk meer is dan werd verwacht. Midden 1993 bedroegen de bruto internationale reserves van de Bank van Estland 275 miljoen dollar (ongeveer 4,3 maanden invoer), tegenover 62 miljoen dollar een jaar tevoren. De netto internationale reserves namen toe met 224 miljoen dollar, hetgeen aanzienlijk meer was dan in het oorspronkelijk IMF-programma was verwacht (91 miljoen dollar).

2.3. *Aan de EG-lening verbonden ontwikkelingscriteria*

Het na raadpleging van het Monetair Comité door de Commissie en Estland overeengekomen Memorandum of Understanding hield in dat de vorderingen met betrekking tot stabilisatie en een structureel aanpassingsbeleid regelmatig geëvalueerd zouden worden. De kwantitatieve macro-economische criteria waren gelijk aan die welke waren vervat in het stand-by arrangement van het IMF en de structurele aanpassingscriteria waren afgestemd op een evaluatie van de vorderingen op het gebied van de bedrijfshervormingen met inbegrip van de privatisering, de hervorming van de banksector, de buitenlandse handel en buitenlandse directe investeringen. Een gunstig oordeel over de vorderingen op het gebied van de economische stabilisatie en de hervorming met inbegrip van de naleving van de ontwikkelingscriteria, was een voorwaarde voor de uitkering van de tweede tranche van de lening.

Het onderzoek van het IMF kwam tot de conclusie dat het stabilisatieprogramma met succes was uitgevoerd en dat aan de ontwikkelingscriteria was voldaan naar genoegen van het IMF-bestuur. Een EG-missie naar Estland in september 1993 concludeerde dat ook grotendeels was voldaan aan de aan de EG-lening verbonden aanpassingscriteria: de privatisering van kleine ondernemingen vond voortgang, belemmeringen in verband met de restitutie waren verwijderd en nieuwe initiatieven waren genomen en verdere maatregelen voorgenomen om het privatiseringsproces te versnellen; het in het algemeen liberale beleid op het gebied van buitenlandse handel en buitenlandse investeringen werd gehandhaafd en met de Lid-Staten van de Gemeenschap werden overeenkomsten tot bescherming van investeringen gesloten of deze zullen binnenkort worden gesloten; gestreefd werd naar een herstructurering van de banksector en derhalve naar een oplossing van de bankcrisis. In een aanvullend Memorandum of Understanding dat werd gesloten tussen Estland en de Commissie, zegden de Estse autoriteiten toe bijzondere aandacht te zullen schenken aan het bankstelsel, de herstructurering van deze sector te zullen voortzetten, zijn vermogen tot een normale kredietverlening te verbeteren en aldus op passende wijze de externe macro-financiële bijstand te leiden naar de binnenlandse economie. Ten einde het ingrijpen van de overheid in het allocatieproces te beperken werd overeengekomen dat in beginsel het volle bedrag van de tweede tranche van de betalingsbalansbijstand van de Gemeenschap via het banksysteem zal worden geleid. Daar aan alle criteria die waren verbonden aan de communautaire lening grotendeels was voldaan en gezien het gesloten aanvullende Memorandum of Understanding, zal naar verwachting de tweede tranche van de communautaire lening op middellange termijn in het voorjaar van 1994 worden uitgekeerd.

2.4. *Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*

In de tweede helft van 1993 lijkt de achteruitgang van de produktie tot staan te zijn gekomen en vertoonde de industriële produktie een begin van herstel. De werkloosheid bleef slechts langzaam toenemen, daar de ondernemingen terughoudend waren met ontslagen aangezien zij gedwongen zouden zijn tot acht maanden na ontslag loon te blijven uitbetalen. De inflatie nam in de eerste helft van 1993 zeer sterk af tot 2—3 % per maand, maar ging in de tweede helft van het jaar niet verder naar beneden. Met de economische opleving lijkt de groei van de invoer sterker te zijn geworden, zodat het niet waarschijnlijk is dat in de tweede helft van 1993 de lopende rekening nog met een overschot zal zijn afgesloten.

Estland heeft in de tweede helft van 1993 en in 1994 externe financiële bijstand ontvangen, onder meer van de G-24-landen (de midden 1993 nog niet uitgekeerde resterende 56 miljoen dollar) en de Wereldbank. In september nam Estland de resterende drie tranches (ongeveer 20 miljoen dollar) van het eerste IMF-stand-by arrangement op. Estland sloot een tweede arrangement met het IMF af voor de periode midden 1993 — eind 1994 (een combinatie van een stand-by en een systematische transformatiefaciliteit). Daardoor krijgt het land toegang tot kredieten uit het Fonds ten belope van 40 miljoen dollar voor die periode van 18 maanden. Dit arrangement dient tot ondersteuning van het omvattende programma van de autoriteiten dat gericht is op de voortzetting van de transformatie van de Estse economie onder handhaving van macro-economische stabiliteit. De nadruk zal worden gelegd op uitbreiding van de investeringen in infrastructuur, de tenuitvoerlegging van een structureel beleid dat gericht is op het versterken van de financiële sector en het bedrijfsleven en de verbetering van de efficiëntie van de markten, in het bijzonder de arbeidsmarkt. Tevens zullen de autoriteiten streven naar handhaving van een behoedzaam begrotingsbeleid en de „currency board”.

3. Letland

3.1. *Economische hervormingen midden 1992—midden 1993*

3.1.1. Achtergrond

In 1991 namen de Letlandse autoriteiten ingrijpende prijshervormingen in uitvoering bestaande uit aanpassingen van officiële prijzen en de liberalisatie van een toenemend deel van de courante consumptiegoederen. In verband met deze hervormingen werden de subsidies verlaagd van 13,7% van het BBP in 1990 tot 1,3% in 1991. De Letlandse autoriteiten troffen tevens een aantal maatregelen tot nationalisering en hervorming van het financiële systeem. De Bank van Letland nam de activiteiten over van de eerder genationaliseerde Gosbank en vier andere staatsbanken (industriële, agrarische en sociale banken, die waren opgericht in het kader van de Sowjethervormingen in het begin van 1988, en de Bank voor buitenlandse handel). Daardoor had de Bank van Letland niet alleen de taken van een centrale bank maar ook commerciële activiteiten en activa ten belope van 65% van de totale activa van het bankstelsel. Daarnaast werden in de periode 1988—begin 1992 30 handelsbanken opgericht, waarvan sommige echter betrekkelijk klein zijn. In juni 1992 nam het parlement een wet aan waardoor de Bank van Letland haar commerciële werkzaamheden eind 1992 kon afscheiden. Ook werden eerste pogingen gedaan tot hervorming van het bedrijfsleven en in het bijzonder de privatisering. De wet inzake de privatisering van kleine gemeentelijke ondernemingen werd in november 1991 aangenomen en in 1992 gewijzigd. Het Letlandse programma voor privatisering omvat drie fasen: overgang op gemeenteniveau, denationalisatie (of restitutie) en privatisering. Midden 1992 was de eerste fase grotendeels voltooid, maar voortgang met de andere twee fasen werd belemmerd door onopgeloste problemen aangaande burgerschap, restitutie en het ontbreken van een samenhangend wettelijk en institutioneel kader. Niettemin groeide de particuliere sector snel, in het bijzonder op het gebied van handel en diensten, door de oprichting van nieuwe kleine ondernemingen en de privatisering door gemeenten.

3.1.2. Doelstellingen en kenmerken van het midden 1992 in uitvoering genomen hervormingsprogramma van de regering

De twee doelstellingen van het economisch programma van de regering voor de periode midden 1992 tot midden 1993 waren macro-economische stabilisatie en structurele hervorming. De voornaamste elementen van het programma waren de verdere liberalisatie van de prijzen, de wisselkoersen en de buitenlandse handel, alsmede een aantal systeemveranderingen, met inbegrip van een versnelling van het proces van privatisering. De maatregelen zouden ondersteund worden door een restrictief budgettair, monetair en inkomensbeleid, dat essentieel werd geacht voor de totstandbrenging van een stabiel milieu voor een succesvol verlaten van de roebelzone en de daarop aansluitende vervanging van de interimvaluta. Het programma was afgestemd op een daling van de productie met ongeveer 18% en een inflatie van 1,5% per maand in juni 1993.

3.1.3. Prijshervorming

In juli 1992 maakten de Letlandse autoriteiten verdere vorderingen met de prijsliberalisatie. De restricties op de winstmarges van landbouwprodukten verwerkende bedrijven werden opgeheven en de gegarandeerde minimumprijzen voor landbouwprodukten (uitgezonderd graan) werden afgeschaft. Tevens werden de prijsrestricties op stookolie, vloeibaar gas en kolen voor industrieel gebruik opgeheven (maar gehandhaafd voor huishoudelijk gebruik), evenals voor internationaal toerisme en ander vervoer dan per spoor. Als gevolg van deze maatregelen daalde het aandeel van gereguleerde goederen- en dienstenprijzen in het indexcijfer van de consumptieprijzen tot minder dan 8%. In oktober 1992 werden ook de prijzen voor alcohol geliberaliseerd. Eind 1992 was het proces van prijsliberalisatie vrijwel voltooid. Tot het kleine aantal posten waarvoor nog prijscontroles gelden, behoorden energieprijzen en huren, die in het najaar van 1992 opwaarts werden aangepast als reactie op de sterke stijging van de kosten van ingevoerde energie.

3.1.4. Hervorming van het bedrijfsleven

In de periode midden 1992—midden 1993 maakte Letland aanzienlijke voortgang met de privatisering van kleine bedrijven waarvoor de gemeenten verantwoordelijk waren. De privatisering van grote bedrijven echter maakte in deze periode nauwelijks voortgang, ondanks het feit dat 700 ondernemingen aangewezen werden voor privatisering in 1993. Afgezien van onopgeloste restitutieproblemen (in het bijzonder lange termijnen voor vorderingen en onduidelijke alternatieve compensatieregelingen) werd het proces belemmerd door het ontbreken van een centrale en coherente privatiseringsstrategie en een institutioneel kader. In het bijzonder waren beleidsministeries verantwoordelijk voor het indienen van privatiseringsvoorstellen, waardoor zij de macht over deze ondernemingen zouden verliezen. De ondernemingen die waarschijnlijk niet in de nabije toekomst geprivatiseerd zouden worden, werden omgezet in vennootschappen. Slechts één onderneming werd eind 1993 geliquideerd, wat het gevolg lijkt te zijn van de ingewikkeldheid van de faillissementswet van november 1991 enerzijds en de vrees een groot aantal door onderlinge schulden verbonden ondernemingen te vernietigen anderzijds.

3.1.5. Financiële sector en munthervorming

Op 20 juli 1992 besloten de Letlandse autoriteiten de resterende Russische roebels die in omloop waren te vervangen door Letlandse roebels, nadat in mei 1992 ten dele Letlandse roebels waren ingevoerd toen een ernstig tekort aan contante roebels optrad. De hervorming in juli werd versneld door de instroming van roebels in verband met het uittreden van Estland uit de roebelzone in juni en dit was het begin van een nieuw strak monetair beleid. Eerst echter met de invoering van de lats in de zomer van 1993 werd een permanente munt (de lats) ingevoerd.

Na de goedkeuring van de wet op de Bank van Letland in mei 1992 heeft de Bank van Letland instructies uitgevaardigd waardoor de handelsbanken onderworpen werden aan alle bepalingen die krachtens de bankwet gelden voor handelsbanken en werd hen een hoge mate van operationele zelfstandigheid verleend. In het begin van 1993 nam een door het parlement benoemde privatiseringscommissie 49 bijkantoren van de Bank van Letland over. Vervolgens werden 21 geconsolideerd in een kernbank (Universal Bank) die geherstructureerd en geprivatiseerd zou worden, terwijl alle andere bijkantoren werden geprivatiseerd, met uitzondering van één bank die werd geliquideerd. De Bank van Letland besloot ook de kapitaalvereisten met ingang van januari 1994 te verhogen van 25 000 lats tot 100 000 lats (ongeveer 165 000 dollar) met het doel de banksector te versterken. Voorts werden maatregelen genomen om het toezicht op de banken te versterken. In het bijzonder werden nieuwe normen en schema's voor de jaarrekeningen in overeenstemming met de EG-richtlijnen voorgeschreven. De liquidatie van de eerste twee banken vond niet eerder plaats dan in het najaar van 1993.

3.1.6. Extern beleid

Letland heeft een vrij liberaal stelsel van buitenlandse handel. In juni 1992 werden alle exportquota en vergunningen afgeschaft en vervangen door een stelsel van exportheffingen. De regering besloot tevens de uitvoerrechten op de meeste produkten met ingang van 1 september 1993 af te schaffen. Voor invoer zijn geen vergunningen vereist. Midden 1992 werden echter op een geselecteerd aantal consumptiegoederen nieuwe invoerrechten gelegd. De nieuwe tariefraad die in mei 1992 door de regering werd opgericht en die tot taak heeft de tarieven en heffingen in de buitenlandse handel periodiek te heroverwegen, heeft in een aantal gevallen besloten de specifieke invoerrechten te verhogen ten einde plaatselijke producenten, in het bijzonder in de landbouw, te beschermen. Daardoor werd de structuur van de Letlandse invoerrechten zeer gecompliceerd. Een aan het Parlement voorgelegde interimwet inzake de douanetarieven zal echter naar verwachting ten dele verbetering brengen in deze situatie. Het voorstel houdt niet alleen een aanzienlijke verlaging in van eerder verhoogde specifieke tarieven, maar ook de invoering van (gematigde) tarieven op grondstoffen, met inbegrip van energie.

De Letlandse wet inzake de buitenlandse investeringen staat een vrije repatriëring van kapitaal toe en de overdracht van aandelen in geval van liquidatie. Ingezetenen en ondernemingen mogen buitenlandse valuta's aanhouden in contanten, op binnenlandse bankrekeningen en in het buitenland. Ondernemingen kunnen hun valutatransacties uitvoeren via hun banken of met particuliere valutahandelaren. De regering noch de Bank van Letland beïnvloeden de allocatie van buitenlandse valuta's. De Bank van Letland zorgt voor een soepele werking van de valutamarkt.

3.2. *Macro-economische ontwikkelingen*

3.2.1. Produktie en werkgelegenheid

De economische bedrijvigheid in Letland had ernstig te lijden van het sterke verslechtering van de ruilvoet in het begin van 1992 als gevolg van het besluit van Rusland de prijzen te liberaliseren en de uitvoer naar Letland in harde valuta en (bijna) tegen marktprijzen in rekening te brengen. De daling van de produktie werd voorts versterkt door de uitval van de buitenlandse handel met de voormalige Sowjetunie, waardoor het BBP in 1992 daalde met 34 % (na een daling met 8 % in 1991). In de eerste helft van 1993 ging de produktie echter minder

achteruit. Het officiële werkloosheidspercentage van Letland nam toe tot ongeveer 5 % van de beroepsbevolking medio 1993 en een stijgend aantal werknemers aanvaardde een vermindering van de arbeidstijd of het loon.

3.2.2. Inflatie en loonontwikkelingen

Na de vrijwel volledige voltooiing van de prijsliberalisatie eind 1992 nam de inflatie sterk af. Midden 1993 was de stijging van de consumptieprijzen op jaarbasis verminderd van 959 % aan het eind van 1992 tot 152 %. De maandelijkse inflatie was toen teruggelopen tot ongeveer 0,5 %. Deze drastische vermindering werd mogelijk gemaakt door het strakke monetaire beleid van de Bank van Letland sedert de munthervorming in juli 1992, aangevuld met een grotendeels evenwichtige overheidsbegroting en een op belastingen gebaseerd inkomensbeleid.

De loonsverhogingen bleven in de tweede helft van 1992 achter bij de inflatie. In de staatssector werd dit bereikt door het besluit van de regering in juni 1992 het minimumloon ongewijzigd te houden op LVR 1 500, op welke basis alle lonen werden berekend, en een maandelijkse forfaitaire belastingaftrek van LVR 400 toe te kennen. Deze aftrek werd in oktober en november verhoogd ter compensatie van de prijsstijgingen. Voor niet uit de begroting gefinancierde staatsondernemingen voerden de autoriteiten een op de belastingen gebaseerd inkomensbeleid in waarbij buitensporige loonsverhogingen werden belast met een hoog en sterk progressief tarief. Door dit beleid, dat duurde tot midden 1993, waren de reële lonen in de eerste helft van 1993 8,5 % lager dan een jaar eerder (na dalingen met 14 % en 16 % respectievelijk in 1991 en 1992).

3.2.3. Overheidsfinanciën

De Letlandse regering slaagde erin de begrotingsuitgaven te beheersen en de ontvangsten te verbeteren, zodat het tekort van de gehele overheid voor 1992 minder dan 1 % beliep (met inbegrip van de netto door de overheid verstrekte leningen ten belope van 0,8 % van het BBP) en in de eerste helft van 1993 een klein overschot werd verwezenlijkt. De goede resultaten in 1993 moeten niet alleen worden toegeschreven aan het strakke begrotingsbeleid, maar ook aan een onverwacht gunstige ontwikkeling op een aantal gebieden. In de eerste plaats was de opbrengst van de winstbelasting veel hoger dan was geraamd, hetgeen verband lijkt te houden met de uiterst winstgevende wederuitvoer van (dikwijls gesubsidieerde) goederen uit andere voormalige Sowjetrepublieken. Daarnaast waren de opbrengsten van de BTW sterk beïnvloed door verbeteringen in de belastinginning en de overgang van kas- op transactiebasis. Ten slotte bleven de uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen veel lager dan was verwacht wegens de betrekkelijk langzame toeneming van de werkloosheid.

3.2.4. Binnenlandse monetaire verhoudingen

Na het verlaten van de roebelzone in juni 1992 voerde de Bank van Letland een zelfstandig monetair beleid, dat was afgestemd op de stabilisatie van de economie en het verlagen van de inflatie. De Bank voerde een zeer strak kredietbeleid waarbij de kredietverlening aan banken reëel werd verminderd, ten dele om een grote toestroming van roebels uit omliggende landen tegen te gaan en ten dele om het monetaire effect van de door de overheid in harde valuta's opgenomen leningen voor staatsondernemingen, die tegen binnenlandse valuta werden verkocht aan de banken van Letland en vervolgens werden gebruikt ter ondersteuning van de door de droogte getroffen landbouwsector. Het herfinancieringstarief van de Bank van Letland werd verschillende malen verhoogd van 15 % per jaar tot 120 % per jaar in oktober 1992. De reële rentetarieven voor bankdeposito's reageerden echter langzaam op deze veranderingen. Het strikte monetaire beleid van de Bank van Letland had een toestroming van convertibele valuta's tot gevolg die in de eerste helft van 1993 nog toenam. De Bank van Letland liet de nominale en reële wisselkoers van de Letse roebel (vanaf maart 1993 de lats) aanzienlijk appreciëren als gedeeltelijke afspiegeling van de hogere vraag naar binnenlandse valuta, maar ook werd een aanzienlijk bedrag aan reserves opgebouwd ter voorkoming van potentiële schade voor het buitenlandse concurrentievermogen van Letland. Ten einde een verdere toestroming van valuta's tegen te gaan door middel van neerwaartse druk op de marktrente werd het herfinancieringstarief in 1993 geleidelijk weer verlaagd. Terwijl de rente op deposito's bleef stijgen, nam de rente op kredieten geleidelijk weer af.

3.2.5. Externe ontwikkelingen

Het saldo op de lopende rekening voor de periode 1 juli 1992 — 30 juni 1993 bleek aanzienlijk te verschillen van wat oorspronkelijk was verwacht. In plaats van het geraamde tekort van bijna 300 miljoen dollar vertoonde de lopende rekening een overschot van ongeveer 70 miljoen dollar of ongeveer 4 % van het BBP. Tot op zekere hoogte kan het zijn dat invoer uit de voormalige Sowjetrepublieken, die vervolgens weer met grote winst naar westerse landen werd uitgevoerd, onvolledig geregistreerd werd. Maar deze situatie weerspiegelt ook een saldo op de dienstenrekening dat beter dan verwacht was (een overschot van ongeveer 200 miljoen dollar in plaats van ongeveer 80 miljoen dollar), en dat toegeschreven kan worden aan de goede resultaten in de vervoersector.

De heroriëntering van de Letlandse uitvoer op westerse landen bleef zich krachtig ontwikkelen. De uitvoer naar het GOS en de Baltische Staten daalde in 1992 met 19 % en in de eerste helft van 1993 met 51 % ten opzichte van de overeenkomstige periode van het voorafgaande jaar. Tegelijkertijd nam de uitvoer naar de andere landen naar volume toe met respectievelijk 107 % en 13 %. Sedert 1992 is hun aandeel in de Letse exportopbrengsten meer dan 50 %. Anderzijds ging de andere invoer uit GOS en de Baltische Staten dan energie (55 % in 1992) in de eerste helft van 1993 aanzienlijk minder achteruit met een daling met 5 %. Ook was de daling van andere invoer uit andere landen dan energie minder snel (een daling met 35 % in 1992 werd gevolgd door een vermindering met 24 % in de eerste helft van 1993).

Eind 1992 bedroeg de buitenlandse schuld van Letland 4 % van het BBP, of ongeveer 55 miljoen dollar. In de periode midden 1992 — midden 1993 bedroegen de directe buitenlandse investeringen in Letland ongeveer 50 miljoen dollar. Doorslaggevend voor deze buitenlandse investeringen was de liberale wet op de buitenlandse investeringen waarbij de repatriëring van kapitaal en de overdracht van aandelen in het geval van liquidatie wordt toegestaan. Anderzijds hebben onopgeloste problemen inzake restitutie en eigendomsrechten, evenals de onmogelijkheid voor buitenlanders land te verwerven in Letland, een meer dynamische ontwikkeling belet. Van midden 1992 tot midden 1993 namen de bruto convertibele reserves van de centrale bank toe van ongeveer 100 miljoen dollar tot bijna 300 miljoen dollar, hetgeen meer dan drie maanden invoer dekt. Deze toeneming van de reserves met ongeveer 200 miljoen dollar kan worden vergeleken met een oorspronkelijke IMF-doelstelling van een stijging met 50 miljoen dollar in deze periode.

3.3. *Aan de EG-lening verbonden ontwikkelingscriteria*

Krachtens het tussen de Commissie en Letland, na raadpleging van het Monetair Comité, overeengekomen Memorandum of Understanding moet een regelmatige evaluatie plaatsvinden van de vorderingen ten aanzien van het beleid tot stabilisatie en structurele aanpassing. De kwantitatieve macro-economische criteria in het Memorandum sluiten aan bij die van het IMF stand-by arrangement en de structurele aanpassingscriteria in het Memorandum of Understanding waren afgestemd op een evaluatie van de vorderingen op het gebied van de privatisering en de herstructurering van ondernemingen, de hervorming van het bankwezen, de regelingen inzake buitenlandse valuta's en buitenlandse handel alsmede buitenlandse directe investeringen. Een voorwaarde voor de uitkering van de tweede tranche van de lening is een bevredigende voortgang van de economische stabilisatie en hervorming, met inbegrip van de naleving van de ontwikkelingscriteria.

Uit het onderzoek van het IMF bleek dat het programma tot stabilisatie en hervorming met succes ten uitvoer was gelegd en dat aan alle ontwikkelingscriteria werd voldaan naar genoegen van het bestuur van het IMF. Een missie van de Gemeenschap naar Letland in november 1993 beoordeelde of aan de criteria voor structurele aanpassing die zijn verbonden aan de EG-lening werd voldaan. Geconcludeerd werd dat de meeste criteria werden nageleefd. De hervorming van de banksector vertoonde goede vooruitgang en het toezicht werd versterkt. Letland bleef een liberaal beleid voeren op het gebied van buitenlandse handel, buitenlandse valuta's en buitenlandse investeringen; verwacht werd dat de nog niet met de Gemeenschap afgesloten overeenkomsten tot bescherming van investeringen spoedig tot stand zouden komen. Op het gebied van de privatisering was de voortgang minder snel. De privatisering van kleine bedrijven vorderde, maar die van grote bedrijven werd gehinderd door het ontbreken van een duidelijk wettelijk raamwerk en een centrale benadering van de privatisering, alsmede door onopgeloste problemen inzake de restitutie en eigendomsrechten. Tussen de Letlandse autoriteiten en de Commissie werd een aanvullend Memorandum of Understanding afgesloten volgens hetwelk de uitkering van de tweede tranche afhankelijk zal zijn van verdere vooruitgang op een aantal van deze punten. Ten einde voorts het ingrijpen van de overheid in het allocatieproces te beperken, werd bepaald dat in beginsel het volledige bedrag van de tweede tranche van de EG-betalingsbalanslening via het bankwezen zal worden geleid en dat de toekenning van de overheidsgarantie voor deze leningen streng gecontroleerd zal worden. Verwacht wordt dat de ondertekening van het aanvullende Memorandum of Understanding en de uitkering van de tweede tranche van de EG-lening op middellange termijn zal plaatsvinden in het voorjaar van 1994.

3.4. *Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*

De daling van de productie lijkt in de tweede helft van 1993 tot staan te zijn gekomen en verwacht wordt dat het BBP in 1994 zal toenemen. De werkloosheid bleef langzaam toenemen tot bijna 6 % in december 1993, daar de aan de ondernemingen opgelegde begrotingsbeperkingen steeds strenger werden. Verwacht wordt dat de vorderingen op het gebied van de privatisering het werkloosheidspercentage in de loop van dit jaar zullen doen stijgen. De inflatie die in de eerste helft van 1993 drastisch was verminderd, nam met ongeveer 2 % per maand toe in de tweede helft van het jaar, maar dit kan worden toegeschreven aan seizoenfactoren en belastingverhogingen en wijst niet op een afwijking van een strak monetair beleid. In oktober 1993 werd een aanvullende begroting door het parlement aangenomen, waarbij uitgavenverhogingen werden toegestaan voor pensioenen en lonen in de overheidssector. Ondanks een gelijktijdige verhoging van de belastingen had de begroting in het vierde kwartaal van 1993 een tekort, na een overschot in de eerste drie kwartalen. Met het herstel van de economische groei en de

invoer in de loop van het tweede halfjaar van 1993 zal het overschot op de lopende rekening waarschijnlijk tegen het eind van het jaar zijn verdwenen.

De in de tweede helft van 1993 ontvangen en voor 1994 verwachte buitenlandse financiële bijstand omvat de leningen van de G-24-landen (de midden 1993 nog niet uitgekeerde resterende 136 miljoen dollar), de Wereldbank en het IMF. Letland heeft een tweede arrangement gesloten met het IMF voor de periode 1 oktober 1993—31 december 1994 (een combinatie van een stand-by en een „systemic transformation facility”) waardoor Letland toegang moet krijgen tot verdere kredieten uit het Fonds voor een bedrag van 68 miljoen SDR (ongeveer 95 miljoen dollar). Dit arrangement steunt het programma van de autoriteiten dat gericht is op handhaving van de macro-economische stabiliteit en versterking van de transformatie van de Letse economie. Het programma omvat de voortzetting van een sober begrotingsbeleid en een streng monetair beleid, de rationalisatie van het stelsel van buitenlandse handel en een versnelling van de structurele hervormingen, in het bijzonder op het gebied van de privatisering.

4. Litouwen

4.1. *Economische hervormingen van medio 1992 tot medio 1993*

4.1.1. Achtergrond

Na de goedkeuring van de wet op de economische zelfstandigheid eind 1989 bracht Litouwen het wettelijke raamwerk tot stand voor de verwijdering van de prijscontroles en in februari 1991 stond de Litouwse regering toe dat ondernemingen hun prijzen verhogen zonder goedkeuring van Moskou, met inachtneming van een „winstgevendheidsnorm”. De prijsliberalisatie vond plaats in verschillende fasen en begin 1992 waren de meeste prijzen vrij. Vanaf het begin van de economische hervorming heeft de regering de nadruk gelegd op het ontwikkelen van een krachtige particuliere sector ter ondersteuning van de overgang op een markteconomie. Het privatiseringsprogramma omvatte een combinatie van vouchers en contante verkopen. De vouchers werden in april 1991 onder alle verkiesbare burgers verdeeld en de verkopen begonnen in september 1991. Midden 1992 was bijna 80 % van de kleine ondernemingen via veilingen geprivatiseerd. Van de grote ondernemingen waren 600 van de 1 100 voor de eerste fase aangewezen grote ondernemingen midden 1992 geprivatiseerd, d.w.z. gemiddeld 70 % van de eigendomsrechten was in particuliere handen.

4.1.2. Doelstellingen en kenmerken van het hervormingsprogramma van de regering vanaf midden 1992

De voornaamste doelstellingen van het economische programma voor de periode midden 1992—midden 1993 waren de stabilisatie van de economie door een snelle aanpassing aan de sterke verslechtering van de ruilvoet en de tenuitvoerlegging van structurele hervormingen. Het macro-economische stabilisatieplan omvatte de invoering van een nieuwe munteenheid en het verlaten van de roebelzone, evenals de voortzetting van een gezond begrotings-, monetair en inkomensbeleid. Het structuurplan omvat de totstandsbrenging van een sociaal veiligheidsnet, de tenuitvoerlegging van een anti-monopoliebeleid, privatisering, bedrijfshervorming en de ontwikkeling van een wettelijk en institutioneel kader voor bedrijfsactiviteiten. Het programma gaat uit van een daling van het BBP met ongeveer 22 % in het programmajaar en een verlaging van de inflatie tot ongeveer 2 % aan het eind van het eerste kwartaal van 1993.

4.1.3. Prijsliberalisatie

In de zomer van 1992 waren de prijzen van de meeste goederen reeds geliberaliseerd. De voornaamste uitzonderingen waren energieprodukten, huur, gemeentelijke diensten en nutsbedrijven, communicatie, alcohol en tabak. De minimumsteunprijzen voor de landbouw waren opgeheven en de landbouwsubsidies beperkt ten einde de begroting te beheersen. De energieprijzen waren aangepast aan de stijging van de invoerprijzen die in het najaar van 1992 sterk toenam toen Rusland een einde maakte aan de levering aan Litouwen van energie tegen preferentiële prijzen. Na de in november 1992 aangenomen wetgeving inzake oneerlijke concurrentie en monopoliegedragingen werd het bureau voor prijzen en concurrentie opgericht. Dit is bevoegd voor het controleren van de door ondernemingen met een machtspositie in rekening gebrachte prijzen (ondernemingen met marktaandeelen van meer dan 40 %) en kan de prijzen bevriezen voor een periode van maximaal zes maanden, maar het heeft niet de bevoegdheid monopolies open te breken. In het voorjaar van 1993 werden de winstmarges afgeschaft en de prijscontroles op aardolie, dieselolie, vloeibaar gas en steenkool opgeheven.

4.1.4. Privatisering

Het privatiseringsproces vond voortgang in de tweede helft van 1992. Medio december 1992 waren meer dan 1 000 middelgrote en grote ondernemingen door middel van een openbare inschrijving op aandelen geprivatiseerd, waaronder bijna 350 industriële bedrijven. Na beschuldigingen van onregelmatigheden werd de inschrijving door het parlement geschrapt en vervolgens hervat terwijl het veilen van kleine ondernemingen werd stopgezet tot eind maart 1993. De veilingprocedure werd veranderd om het indienen van gesloten geregistreerde aanbiedingen

mogelijk te maken en de vouchers overdraagbaar te maken. De nieuwe regels voor het privatiseren van middelgrote en grote ondernemingen houden in dat 50 % van de aandelen van een onderneming die geprivatiseerd wordt aan werknemers verkocht moet worden (tevorens was dat 30 %). De privatisering van landbouwondernemingen maakte goede voortgang; in april 1993 werd een decreet uitgevaardigd om de privatisering van anderszins onverkoopbare ondernemingen tegen een sterk verlaagde prijs mogelijk te maken. Midden 1993 was bijna 90 % van het kapitaal van landbouwbedrijven (die in aanmerking kwamen voor privatisering) geprivatiseerd. Anderzijds werd slechts weinig voortgang gemaakt met de privatisering van grond. Het restitueren van landbouwgrond leverde problemen op wegens de geringe omvang van de percelen en wegens het feit dat de ingediende restitutievorderingen de beschikbare landbouwgrond overtroffen. De privatisering van andere dan landbouwgrond is nog niet begonnen.

4.1.5. Financiële sector en monetaire hervorming

In september 1992 werd de Bank van Litouwen verdeeld in twee wettelijk gescheiden eenheden voor centrale en handelsbankactiviteiten. De nieuwe (centrale) bank van Litouwen was voortaan verantwoordelijk voor het monetair beleid, het beheer van het betalingssysteem, het bedrijfseconomisch toezicht en de reglementering; tot oktober 1992 had zij ook een monopolie op valutatransacties, dat vervolgens werd afgeschaft. De nieuwe staatshandelsbank van Litouwen nam alle commerciële functies van de voormalige Bank van Litouwen, die in 1990 en 1991 werden overgenomen van de voormalige Gosbank, de Industrie- en bouwnijverheidsbank en de Sociale Bank over. Haar activa maken ongeveer een derde uit van de totale activa van het handelsbankstelsel. Naast de handelsbanken zijn er ook de spaarbank, die de meeste gezinsbesparingen aantrekt, en de landbouwbank die voornamelijk kredieten verleent aan collectieve en staatslandbouwbedrijven en in enkele gevallen ook overheidssubsidies aan de landbouwsector financiert. Deze twee staatsbanken hebben vorderingen op de Gosbank in Moskou, waardoor hun financiële positie kwetsbaar is.

Na de onafhankelijkheid, toen de Russische bevoorrading met bankbiljetten achterbleef bij de toenemende vraag als gevolg van de snelle inflatie, besloten de Litouwse autoriteiten speciale coupons (Litouws voorlopig geld of talonas) uit te geven als aanvulling op de voorraad roebelbiljetten, zulks met ingang van 1 mei 1992. Als reactie op de instromende roebels verklaarden de autoriteiten dat vanaf 1 oktober 1992 uitsluitend de talonas wettelijk betaalmiddel zouden zijn en verstrekten deze op 1:1-basis tegen roebels, hetgeen de eerste maatregel van de muntvorming was. Op 17 juni 1993 werd de Litouwse nationale munt, de litas, ingevoerd en deze verving de talonas in de navolgende weken. Voorafgaande aan deze tweede maatregel was de wisselkoers van de talonas gestabiliseerd ten einde het succes van de hervorming te verzekeren. De waarde van de litas wordt stabiel gehouden ten opzichte van een mand belangrijke westerse valuta's.

4.1.6. Extern beleid

Litouwen heeft gestreefd naar een liberaal klimaat voor invoer. In het najaar van 1992 waren er geen controles of vergunningen meer voor invoer uit ongeacht welk gebied. Anderzijds waren er nog wel exportquota en -vergunningen, ofschoon in de loop van 1992 maatregelen werden getroffen om een aantal daarvan af te schaffen. In juni 1993 namen de Litouwse autoriteiten een nieuw stelsel van buitenlandse handel aan dat de verwijdering inhoudt van kwantitatieve beperkingen op uitvoer, terwijl tijdelijk uitvoerheffingen werden ingevoerd voor enkele tevorens aan beperkingen onderworpen goederen. De uitvoer van de meeste voedingsmiddelen en enkele landbouwbedrijfsmiddelen bleef tot 1 oktober 1993 verboden. Het nieuwe stelsel houdt ook voor de meeste goederen douanerechten in van 5 tot 15 %, waarbij veel goederen vrij van rechten kunnen worden ingevoerd, terwijl in enkele gevallen hogere tarieven gelden (b.v. eieren, suiker, boter, olie en een aantal fabrieksprodukten: 20—30 %, en alcohol, tabak en edele metalen: tot 100 %).

Na de vervanging van de roebel door de talonas in oktober 1992 heeft Litouwen een betrekkelijk liberaal betalingssysteem in stand gehouden met een hoge mate van convertibiliteit voor internationale lopende transacties. Aan alle bona fide aanvragen voor overmakingen en betalingen voor de invoer van goederen en diensten werd voldaan. In het begin van 1993 besloot de regering voor te schrijven dat 25 % van de exportopbrengsten van staatsondernemingen in convertibele valuta's aan de Bank van Litouwen moet worden afgestaan. De handelsbanken mogen in het buitenland leningen opnemen en krediet in vreemde valuta verlenen aan niet-ingezetenen en ingezetenen. Ingezetenen ondernemingen kunnen buitenlandse valuta's lenen in het buitenland of van Litouwse handelsbanken. Gezinnen en particuliere ondernemingen kunnen hun besparingen aanhouden in bankdeposito's in vreemde valuta. Er zijn geen beperkingen op de overmaking van middelen door personen of ondernemingen op rekeningen in vreemde valuta naar of uit Litouwen.

4.2. Macro-economische ontwikkelingen

4.2.1. Productie en werkgelegenheid

Medio 1992 leidde de desintegratie van de economische betrekkingen van Litouwen met de (voormalige) Sowjetunie tot een sterke daling van de productie. Na de vermindering van het BBP met 13 % in 1991 nam de

daling van de produktie in 1992 toe, daar produktiemiddelen moeilijker te verkrijgen waren, en, na de prijsliberalisatie in Rusland, tegen aanzienlijk hogere prijzen. Daarnaast werd de landbouwproduktie ongunstig beïnvloed door een ernstige droogte in de zomer van 1992. Voor het jaar als geheel wordt geschat dat het BBP daalde met 38 %. In de eerste helft van 1993 kwam aan de daling van de industriële produktie een einde terwijl de inkrumping van de totale produktie langzamer werd en voor de periode midden 1992—midden 1993 uitkwam op ongeveer 30 %.

Tot midden 1992 kwam de produktiedaling nauwelijks tot uiting in de officiële werkloosheidscijfers, die minder dan 1 % waren. In de volgende twaalf maanden nam het werkloosheidspercentage toe met minder dan 0,5 %. De verborgen werkloosheid werd echter geschat op ongeveer 7 %, hetgeen nog betrekkelijk gering is, gezien de ernstige produktiedaling in het afgelopen jaar.

4.2.2. Inflatie en loonontwikkelingen

Als gevolg van het liquiditeitsoverschot, de liberalisatie van de prijzen, te zamen met hogere invoerprijzen, deden zich scherpe prijsstijgingen voor. Midden 1992 bedroeg de stijging van de consumptieprijzen ten opzichte van het niveau een jaar tevoren 865 %. De maandelijkse inflatiepercentages liepen tegen het eind van 1992 op, toen een eind kwam aan de preferentiële regeling met Rusland voor de olievoorziening en de hogere invoerprijzen werden doorgegeven aan de consumenten. Ook kunnen in de prijsontwikkelingen in de winter van 1992 de expansieve monetaire consequenties van de munthervorming van 1 oktober 1992 tot uiting zijn gekomen in verband met de omwisseling a pari van talonas tegen roebels op correspondentrekeningen, zoals met Rusland was overeengekomen. In de eerste helft van 1993 nam de maandelijkse inflatie aanzienlijk af als gevolg van een krachtens verkrapping van het monetair beleid in het voorjaar en de voortzetting van de begrotingsdiscipline. In juli 1993 was de maandelijkse inflatie, die in de eerste helft van het jaar gemiddeld 14 % bedroeg, afgenomen tot 3 %. Litouwen heeft een krap inkomensbeleid gevoerd. In de tweede helft van 1992 namen de reële lonen met meer dan de helft af en zij bleven stabiel in de eerste helft van 1993.

4.2.3. Overheidsfinanciën

De Litouwse autoriteiten hebben grote nadruk gelegd op begrotingsdiscipline en streven naar evenwicht op de overheidsbegroting voor de periode die valt onder het IMF-arrangement (midden 1992—midden 1993). Litouwen hield de overheidsuitgaven tijdens deze periode krachtig in bedwang, hetgeen in feite leidde tot een klein overschot op de overheidsbegroting. Aan de ministeries werden middelen ter beschikking gesteld naar gelang van de werkelijke overheidsontvangsten. Dit leidde tot scherpe verlagingen van de reële amtenarenlonen. In 1993 liepen de ontvangsten op als gevolg van hervormingen in de buitenlandse handel en een verhoging van de algemene omzetbelasting van 15 tot 18 %.

4.2.4. Interne monetaire verhoudingen

Tot het verlaten van de roebelzone was de ruimte voor Litouwen voor zelfstandig optreden op monetair gebied zeer beperkt. De monetaire grootheden liepen in 1991 en 1992 snel op. Gezien echter de snelle stijging van de prijzen in deze twee jaren en de beperkte beschikbaarheid van bankbiljetten nam de reële geldhoeveelheid snel af, voorafgaande aan de eerste invoering van talonas in het voorjaar van 1992. Na de volledige invoering van de talonas in het najaar van 1992 voerden de Litouwse autoriteiten een zelfstandig monetair beleid dat geleid heeft tot een appreciatie van de wisselkoers van de talonas ten opzichte van de roebel. In de eerste vier maanden van 1993 echter deprecieerde de talonas met 30 % ten opzichte van de dollar, hetgeen een gevolg was van de expansieve monetaire consequenties van de munthervorming in verband met de 1:1-omwisseling van roebels tegen talonas met betrekking tot op correspondentrekeningen aangehouden middelen. Het gebrek aan vertrouwen in de talonas bleek ook uit de grote open posities in buitenlandse valuta's die door de Litouwse handelsbanken werden ingenomen.

Het monetaire beleid werd in het voorjaar van 1993 aanzienlijk restrictiever. In het begin van april kondigde de Bank van Litouwen aan, dat de reservevereisten voor de volgende maand bijna verdrievoudigd waren en werd overgegaan tot veilingen voor herfinanciering door de centrale bank. Deze maatregelen, in combinatie met de voortdurende begrotings- en loondiscipline, hadden in mei en juni een appreciatie van de wisselkoers van de talonas ten opzichte van de dollar met 25 % tot gevolg. Dit nieuwe beleid was een voorbereiding op de invoering van de litas, de Litouwse nationale munt, op 25 juni 1993. Nadat de regering de renteplafonds (25 % per jaar) had vervangen door minimumrentetarieven op deposito's voor zowel staats- als handelsbanken (20—26 %), namen de rentetarieven toe, maar zij bleven reëel negatief. Dit is vooral het gevolg van het feit dat de staatsbanken, die een groot aandeel in de markt hebben, betrekkelijk lage rentetarieven hanteren ten opzichte van de handelsbanken.

4.2.5. Externe ontwikkelingen

Na het overschot in 1991 en de eerste helft van 1992 vertoonde de lopende rekening van Litouwen voor de periode midden 1992—midden 1993 een tekort van ongeveer 150 miljoen dollar (ongeveer 6 % van het BBP). Dit

is aanzienlijk minder dan het oorspronkelijk door het Fonds geraamde tekort van ongeveer 500 miljoen dollar, en was grotendeels een gevolg van de afnemings van de handel tussen de republieken en, tot op zekere hoogte, van vertragingen bij de uitbetaling van buitenlandse financiële bijstand.

Na een daling met 38 % van het exportvolume in 1992 (als gevolg van een vermindering van de handel tussen republieken met 62 %) bleef het exportvolume in de eerste helft van 1993 ten opzichte van de eerste helft van 1992 vrijwel gelijk (een daling met 22 % van de handel tussen de republieken en een stijging met 18 % van de overige buitenlandse handel). Het invoervolume, dat in 1992 met 57 % was gedaald, nam in de eerste helft van 1993 verder af, maar in veel mindere mate (16 % als gevolg van een afnemings van de invoer uit de voormalige Sowjetrepublieken met 30 %). Hieruit blijkt duidelijk dat met de invoering van wereldmarktprijzen de heroriëntering van de buitenlandse handel van Litouwen voortging.

Midden 1993 bedroeg de buitenlandse schuld van Litouwen ongeveer 8 % van het BBP of 250 miljoen dollar.

4.3. *Aan de EG-lening verbonden ontwikkelingscriteria*

In het door de Commissie en Litouwen, na raadpleging van het Monetair Comité, overeengekomen Memorandum of Understanding is bepaald dat de vorderingen naar stabilisatie en structurele aanpassing regelmatig geëvalueerd zullen worden. De in het Memorandum of Understanding opgenomen kwantitatieve ontwikkelingscriteria zijn gelijk aan de welke vervat zijn in het IMF stand-by arrangement voor elf maanden en de structurele aanpassingscriteria die in het Memorandum of Understanding zijn opgenomen zijn afgestemd op een evaluatie van de vorderingen op het gebied van de prijsliberalisatie, de bedrijfshervorming, met inbegrip van in het bijzonder de privatisering, de hervorming van het bankwezen, de wisselkoersen, de buitenlandse handel en de buitenlandse directe investeringen. Een positieve beoordeling van de vorderingen op het gebied van economische stabilisatie en hervorming, met inbegrip van de naleving van de ontwikkelingscriteria, zijn voorwaarde voor de uitkering van de tweede tranche van de lening.

Het IMF constateerde dat aan alle ontwikkelingscriteria was voldaan. Een EG-missie naar Litouwen in januari 1994 kwam tot de conclusie dat aan de aan de EG-lening verbonden structurele aanpassingscriteria was voldaan: de rol van de overheid bij de prijsbepaling was verder verminderd; het toezicht op de banken was versterkt; de privatisering en de restitutie hadden voortgang gevonden; de liberale regelingen voor buitenlandse valuta's en buitenlandse handel waren gehandhaafd. Er was echter minder vooruitgang op andere gebieden, zoals de herstructurering en de privatisering van het bankwezen, de herziening en tenuitvoerlegging van de faillissementswetgeving, de herziening van de wetten op de centrale bank en de handelsbanken en het afsluiten van overeenkomsten ter voorkoming van dubbele belastingen met de Lid-Staten. Onderhandeld werd over een aanvullend Memorandum of Understanding en verwacht wordt dat dit binnenkort zal worden ondertekend. Volgens dit aanvullend Memorandum zal de uitkering van de tweede tranche afhankelijk zijn van de verdere vooruitgang op een aantal van deze punten. Daarnaast is een aantal voorwaarden bepaald die moeten leiden tot een passende verwerking van de tweede tranche via het bankstelsel, met inbegrip van een intensievere opnemings van technische bijstand. Verwacht wordt dat het aanvullend Memorandum in het voorjaar van 1994 zal worden ondertekend en dat kort daarna de uitkering van de tweede tranche zal plaatsvinden.

4.4. *Recente ontwikkelingen en vooruitzichten*

Er zijn tekenen die erop wijzen dat de produktie in de tweede helft van 1993 was gestabiliseerd. De werkloosheid blijft relatief gering, gezien de lagere produktieniveaus. Na de achteruitgang in de eerste helft van 1993 liep de inflatie in de tweede helft van dat jaar weer op tot maandpercentages van 4,5. Dit is ten dele een gevolg van het feit dat de centrale bank de geldhoeveelheid meer dan was geraamd deed toenemen, ten einde een appreciatie van de litas als gevolg van kapitaalimport te voorkomen. De lopende rekening lijkt in de tweede helft van 1993 verder te zijn verslechterd.

In september 1993 heeft Litouwen de resterende tranche (ongeveer 18 miljoen dollar) van het eerste IMF stand-by arrangement opgenomen. Litouwen heeft een tweede arrangement gesloten met het IMF voor de periode tot eind 1994 (een combinatie van een stand-by arrangement en een systemic transformation facility). Daardoor krijgt het land toegang tot kredieten uit het Fonds ten belope van 107 miljoen dollar voor een periode van 17 maanden. Dit arrangement dient tot ondersteuning van het omvattende programma van de autoriteiten dat gericht is op het benutten van het voltooid programma voor stabilisatie en structurele aanpassing. De voornaamste doelstellingen van het programma zijn: een verhoging van de reële groei tot houdbare niveaus en vermindering van de inflatie tot enkele cijfers op jaarbasis eind 1994. Het programma beoogt dit te bereiken door handhaving van macro-economisch evenwicht en het wekken van vertrouwen in het economisch beleid, verbetering van het aanbod van de economie door verdere structurele hervormingen, aanwending van de buitenlandse financieringen voor de meest produktieve activiteiten en, via dit beleid, het aantrekken van buitenlandse investeringen.

VIII. ALGERIJE

1. Inleiding

Op 28 en 29 juni stemde de Europese Raad in beginsel in met het verlenen van macro-financiële bijstand op middellange termijn aan dit land ter ondersteuning van een ambitieus macro-economisch hervormingsprogramma in het kader van de politieke liberalisatie. Op grond van een voorstel van de Commissie en na gunstig advies van het Europees Parlement besloot de Raad in september 1991 een lening van 400 miljoen ecu te verstrekken aan Algerije, uit te keren in twee gedeelten (Besluit 91/510/EEG).

De leningsovereenkomst en het desbetreffende Memorandum of Understanding dat macro-economische voorwaarden voor de uitkering van de twee tranches behelst, werden op 5 december 1991 in Algiers ondertekend.

Voor de uitkering van de eerste tranche (250 miljoen ecu) golden twee voorwaarden:

- het bereiken van overeenstemming over een stand-by arrangement met het IMF en een structurele aanpassingslening met de Wereldbank;
- het sluiten van een overeenkomst tussen Algerije en zijn handelsbanken-crediteuren ter verbetering van het patroon van de toekomstige leningaflossingen en rentebetalingen door middel van nieuwe leningen en/of nieuwe herfinancieringsovereenkomsten.

Algerije kwam in mei 1993 tot overeenstemming met het IMF over een stand-by krediet van 300 miljoen SDR (330 miljoen dollar) en met de Wereldbank in juni 1991 over een 350 miljoen dollar Enterprise and Financial Sector Adjustment Loan (EFSAL).

In oktober 1991 bereikte de Bank van Algerije tevens overeenstemming met een consortium van handelsbanken onder leiding van Crédit Lyonnais betreffende een syndicaatlening van 1 454 miljoen dollar. Met deze lening kon de schuld aan de handelsbanken over een lagere periode daadwerkelijk geherstructureerd worden. De lastendeling met particuliere crediteuren was een essentieel onderdeel van deze leningsovereenkomst. Andere overeenkomsten, met inbegrip van een lening van 147 miljoen dollar van de Japanse EXIM-Bank (april 1991) en een door de Italiaanse regering gegarandeerde interbanklening van 7,2 miljard dollar (mei 1991) droegen eveneens bij tot de herfinanciering van de Algerijnse buitenlandse schuld.

Onder deze omstandigheden was de Commissie van oordeel dat aan de voorwaarden voor uitkering van de eerste tranche was voldaan en de middelen werden in januari 1992 vrijgegeven.

Overeenkomstig het Memorandum of Understanding golden voor de tweede tranche twee reeksen voorwaarden:

- het naleven van de kwantitatieve macro-economische criteria die waren overeengekomen in het kader van het IMF-programma;
- een positief oordeel van de Commissie over de vorderingen in het kader van de structurele hervormingsprogramma's met inbegrip van: convertibiliteit van de dinar, liberalisatie van prijzen en invoer, wetgeving over een handelswetboek, faillissementsprocedures, de oprichting van een effectenbeurs en verdere liberalisatie van buitenlandse directe investeringen. Deze voorwaarden waren in overeenstemming met de economische aanpassingsprogramma's waarover door de Algerijnse autoriteiten overeenstemming was bereikt met het IMF en de Wereldbank.

Daar niet aan de macro-economische criteria werd voldaan en de structurele hervormingen onvoldoende voortgang vertoonden, werd de tweede tranche tot dusver niet uitgekeerd.

De vorderingen met betrekking tot de economische programma's worden in het navolgende beoordeeld.

2. Economische ontwikkelingen in 1992—1993

Het Algerijnse aanpassings- en hervormingsprogramma, dat in 1991 in uitvoering werd genomen, was gericht op bevordering van de groei door het treffen van liberalisatiemaatregelen onder vermindering van de inflatie door een strak monetair en budgettair beleid en door de totstandbrenging van een levensvatbare externe positie. De doelstelling voor 1991 was een stijging van het reële BBP met 4,5 % (tegen een daling met 1,5 % in 1990). Voor de inflatie werd uitgegaan van 35 % per jaar en de begroting zou naar verwachting geleidelijk een overschot

opleveren ten belope van 4,8 % van het BBP, voornamelijk via hogere ontvangsten uit de koolwaterstoffensector die twee derde van alle overheidsinkomsten uitmaken. Met betrekking tot de betalingsbalans was de doelstelling op middellange termijn van de regering de instandhouding van een aanzienlijk overschot op de lopende rekening, zodat de zware buitenlandse schuld van Algerije zou kunnen worden verminderd. Een grotere toestrooming van buitenlandse financiële middelen en een vermindering van de rentebetalingen en aflossingen op de buitenlandse schuld waren in dit opzicht belangrijke elementen.

Aan de doelstellingen van dit door het IMF gesteunde programma werd tot eind 1991 voldaan, maar begin 1992 deed zich een ontsporing voor. De sociale en politieke spanningen hadden een versoepeling van het inkomens- en begrotings- en monetaire beleid tot gevolg, alsmede een stijging van de kredieten aan de openbare bedrijven. Deze factoren bevorderden de inflatie die in 1992 hoog bleef en naar verwachting in 1993 nog sneller zal worden.

De voortdurende appreciatie van de reële wisselkoers in 1992, te zamen met het hoge niveau van de betalingen op de buitenlandse schuld, heeft geleid tot spanningen op de valutamarkt en tot uitstel van de noodzakelijke overgang op convertibiliteit van de nationale munt. Voorts had vanaf eind 1992 een geleidelijke daling van de wereldmarktprijzen voor koolwaterstoffen een sterk negatief effect op de betalingsbalans en de overheidsfinanciën, aangezien meer dan 90 % van de inkomsten van Algerije uit het buitenland afkomstig zijn van de uitvoer van olie en gas, die ook de voornaamste bron van begrotingsontvangsten vormt.

2.1. *Binnenlandse produktie en vraag*

De reële groei van het BBP was in 1992 bescheiden (ongeveer 2,8 %) en de invoering van restrictieve procedures voor de toewijzing van deviezen eind 1992 zal waarschijnlijk het tekort aan ingevoerde onderdelen en produktiemiddelen voor de verwerkende industrie en de bouwnijverheid doen toenemen en een ernstig negatief effect hebben op de groei van het BBP in 1993, met schadelijke gevolgen voor de arbeidsmarkt.

De groei in de landbouw bedroeg in 1992 4,8 %, voornamelijk wegens goede weersomstandigheden, maar de verslechterende omstandigheden in 1993 kunnen leiden tot een minder gunstig resultaat. De toegevoegde waarde in de koolwaterstoffenindustrie nam in 1992 voortdurend toe, ondanks een geringe vermindering van de produktie van 108 miljoen vaten in 1991 tot 106,5 miljoen vaten in 1992. Voor 1993 zouden onzekerheden aangaande de wereldmarktprijzen ook de ontwikkelingen in deze sector kunnen beïnvloeden.

2.2. *De begroting*

Het begrotingsbeleid werd in 1992 aanzienlijk versoepeld. De lopende overheidsuitgaven stegen nominaal met 50 %, voornamelijk wegens een sterke stijging van de lonen (reëel 22 %) en de overdrachten (reëel 50 %). De ontvangsten stegen slechts met 25 % als gevolg van de appreciatie van de effectieve wisselkoers en de daaruit voortvloeiende verzwakking van de ontvangsten uit de koolwaterstoffensector, die ongeveer twee derde uitmaken van alle begrotingsontvangsten.

Gezien de vertraging in de uitvoering van het programma tot hervorming van de overheidsondernemingen en de appreciatie van de effectieve wisselkoers zijn de vooruitzichten voor een verbetering van de begrotingssituatie ongunstig. De appreciatie van de dinar en het daaruit voortvloeiende uitblijven van een stijging van de begrotingsontvangsten uit de uitvoer van koolwaterstoffen (twee derde van alle ontvangsten) doen het overheids-saldo aanzienlijk verslechteren van een overschot van 4,3 % in 1991 tot een tekort van 0,6 % in 1992 en een tekort van ongeveer 9 % van het BBP in 1993.

2.3. *Handelsbalans, wisselkoers en buitenlandse schuld*

De uitvoer is afgenomen van 12,6 miljard dollar in 1991 tot 11,6 miljard dollar in 1992. Voor 1993 wordt geen stijging verwacht, voornamelijk in verband met de stagnatie van de uitvoer van koolwaterstoffen. De invoer nam toe van 7,8 miljard dollar in 1991 tot 8,2 miljard dollar in 1992 en voor 1993 wordt 8,4 miljard dollar geraamd. Dientengevolge verslechterde het handelsbalansoverschot van 11 % van het BBP in 1991 tot 8 % in 1992 en naar verwachting 6 % van het BBP in 1993. Een langzame vermindering van de rentebetalingen aan het buitenland van 2,4 miljard dollar in 1991 tot naar schatting 2,2 miljard dollar in 1993 kan het negatieve effect op de lopende rekening enigszins beperken. Het saldo op de lopende rekening zal naar verwachting verslechteren van een overschot van 2,6 miljard dollar in 1991 tot een tekort van 1,1 miljard dollar in 1993.

Sedert het midden van de jaren tachtig voerden de autoriteiten een beleid van geleidelijke depreciatie van de dinar (meer dan 70 % van 1985 op 1992) ten einde de kloof tussen de officiële koers en de koers op de parallelle markt te verminderen en geleidelijk te komen tot convertibiliteit. In 1992 wijzigde de regering dit beleid en werd stabilisatie van de nominale wisselkoers tot doel gesteld. Dit leidde tot een stijging van de reële effectieve wisselkoers met 22 %. Deze appreciatie zal waarschijnlijk in 1993 voortgang vinden.

De buitenlandse schuld verminderde enigszins van 27,2 miljard dollar in 1991 tot 26,2 miljard dollar eind 1992 en zal naar verwachting in 1993 verder verminderen tot 25,7 miljard dollar. Het totaal van aflossingen en rentebetalingen zal geleidelijk verminderen van 9,6 miljard dollar in 1991 (76 % van de uitvoer) tot ongeveer 9 miljard dollar in 1993. Uitgedrukt in uitvoeropbrengsten zal de schuldendienst echter enigszins toenemen van 76 % van de uitvoer in 1991 tot naar schatting 80 % in 1993, waarna weer een daling wordt verwacht.

De koers op de parallelmarkt bedroeg ongeveer 60 dinar per dollar in juni 1993, terwijl de officiële koers 22,5 dinar per dollar was, hetgeen duidelijk geen marktkoers was. Het verschil tussen de officiële koers en de koers op de parallelmarkt is toegenomen van 1:2 eind 1991 tot bijna 1:2,7 thans.

2.4. *Geld en krediet*

Het monetair beleid bleef in de eerste helft van 1991 accommoderend en werd vanaf juli stringenter. Gezien echter de omvang van de stijging van de kredietverlening in de eerste helft van het jaar werd voor 1991 als geheel nog een stijging van de liquiditeitsmassa geconstateerd met 20,9 %, iets meer dan de doelstelling van het programma van 18,8 %. De stijging van de kredietverlening betrof volledig gezinshuishoudingen en ondernemingen (+ 21,1 %) terwijl het krediet aan de overheid verminderde (- 2,1 %).

Het monetair beleid werd in 1992 verder verruimd. Het binnenlandse krediet nam toe met 26,1 % van de liquiditeitsmassa. Opnieuw betrof de stijging voor het merendeel gezinshuishoudingen en ondernemingen (23,3 %), maar ook het krediet aan de overheid vertoonde een geringe stijging (2,8 %) in verband met de financiering van het toenemende begrotingstekort. Voor 1993 wordt verwacht dat de toeneming van de kredietverlening op dit niveau zal blijven.

De reële rentetarieven bleven in 1991 en 1992 negatief, hetgeen een ernstige rem op de besparingen vormt. De inflatie beliep in 1992 meer dan 32 %, terwijl de rente op spaardepotito's op 8 % bleef en op éénjaars schatkistpapier op 10 %.

3. *Stand van het hervormingsproces*

De economische hervormingen vonden plaats tegen een moeilijke politieke achtergrond. Na protesten in oktober 1988 werd in 1989 een nieuwe meerpartijengrondwet aangenomen. De Islamitische FIS behaalde in juni 1990 een grote overwinning in plaatselijke verkiezingen en in december 1991 in de eerste ronde van de nationale verkiezingen. De tweede ronde, die in januari 1992 moest plaatsvinden, werd afgelast en president Chadli trad af. Hij werd vervangen door een „Haut Conseil d'Etat" onder leiding van M. Boudiaf. Dit was het begin van een periode van gewelddadige confrontatie met het FIS die leidde tot de ontbinding van het FIS en de moord op Boudiaf in juni 1992. Hij werd opgevolgd door A. Kafi en door de eerste minister B. Abdesselam werd een nieuwe regering gevormd die een beleid van economische soberheid en militaire confrontatie met het FIS voerde.

Daar geen voortgang werd gemaakt met de oplossing van de politieke en sociaal-economische problemen werd Abdesselam in augustus 1993 vervangen door een nieuwe eerste minister, R. Malek.

De regering van Abdesselam stelde in september 1992 een „werkprogramma" op waarin de voornemens betreffende de economische hervorming en een meer liberale, op de markt gerichte, economie werden herhaald. Ook echter werd er de nadruk op gelegd dat gezien de sociale en politieke situatie een krachtig ingrijpen van de overheid nodig was alsmede een op soberheid gericht beleid dat niet kon worden overgelaten aan de markt. De economische hervormingen zouden worden hervat als de interne politieke problemen en de buitenlandse schulden crisis zouden zijn overwonnen, na een periode van drie tot vijf jaar.

Na een reeks aanzienlijke loonsverhogingen bij de overheid, die een negatieve invloed hadden op de begroting en de inflatie, werd in 1992 tussen de regering en de vakverenigingen een „sociaal pact" gesloten op basis van zekerheid van arbeidsplaatsen in ruil voor een bevrozing van de lonen en beperkte prijsverhogingen.

De economische hervormingen, en in het bijzonder de liberalisatie van de invoer en het wisselkoersbeleid, die onder president Chadli waren aangevangen, werden vertraagd. De nadruk werd gelegd op economische soberheid met prioriteit voor de aanwending van convertibele valuta's voor aflossingen en rentebetalingen op de buitenlandse schuld, zonder herstructurering. Verdere depreciatie van de dinar werd uitgesloten.

In oktober 1992 werden invoercontroles ingesteld die de economische groei waarschijnlijk zullen vertragen en de recessie verergeren wegens tekorten aan ingevoerde produktiemiddelen. Aan de banken worden buitenlandse valuta's toegewezen voor transacties van niet meer dan 100 000 dollar. Over transacties voor meer dan dit bedrag of „strategische" invoer wordt van geval tot geval besloten door een ad hoc interministerieel comité. In het nieuwe systeem van rantsoenering wordt de invoer in vier categorieën ingedeeld:

- a) „strategische” invoer (goederen die verband houden met de produktie van koolwaterstoffen, essentiële consumptiegoederen zoals granen, produktiemiddelen voor de landbouw, geneesmiddelen, enz.), waarvoor officiële valutareserves beschikbaar zijn en waarover besloten moet worden door een ad hoc interministerieel comité;
- b) invoer ter verbetering van de produktie en de investeringen, waarvoor buitenlandse valuta's worden toegewezen door het ad hoc interministerieel comité met betrekking tot transacties van meer dan 100 000 dollar, door handelsbanken voor lagere bedragen;
- c) „toegestane” invoer, waarvoor geen officiële valutareserves of kredieten beschikbaar worden gesteld, maar die gefinancierd kunnen worden uit particuliere rekeningen in vreemde valuta;
- d) „luxe” goederen waarvan de invoer is „geschorst” en waarvoor geen officiële noch particuliere buitenlandse valuta's gebruikt kunnen worden; ook ruilhandel is verboden.

In juni 1993 stelde de regering voor de wisselkoers geleidelijk vrij te maken door de invoering van een dubbele wisselkoers: een officiële (vaste) koers voor uitvoer van olieprodukten, aflossingen en rentebetalingen op de schuld en invoer van essentiële goederen, en een (zwevende) vrije-marktkoers voor alle andere transacties (andere uitvoer, overdrachten door immigranten, transacties op rekeningen in vreemde valuta van ingezetenen).

Met betrekking tot de hervormingen in de financiële sector en de bedrijven heeft de regering een economisch en financieel structureel aanpassingsprogramma ingediend dat gesteund werd door een lening van de Wereldbank (EFSAL). Het programma was gericht op verbetering van de efficiency van het bankstelsel (nieuwe solvabiliteitsratio's, openstelling van de binnenlandse markt voor buitenlandse banken) alsmede een hervorming van de sector overheidsondernemingen. De regering heeft financiële autonomie verleend of zal deze verlenen aan 363 openbare bedrijven, maar hun (gedeeltelijke) privatisering en financiële herstructurering is sinds begin 1992 vertraagd. Voor de 22 overige niet zelfstandige openbare bedrijven zijn audits en financiële herstructureringsplannen in voorbereiding.

Voor de essentiële woningbouwsector werd in 1993 een hervormingsprogramma ingevoerd dat gericht was op meer deelneming van de particuliere sector bij de bouw van woningen, afschaffing van huurmaxima, reorganisatie van woningbouwkredieten, vervanging van algemene rentesubsidies door een gericht programma voor ondersteuning van de woningbouw, hervorming van de openbare bouwbedrijven en de sector leveranciers van bouwmaterialen.

In het kader van het Vierde Protocol inzake de technische en financiële samenwerking tussen de Gemeenschap en Algerije heeft de Commissie in juli 1993 dit hervormingsprogramma met 70 miljoen ecu gesubsidieerd. Deze subsidie dient ter financiering van een invoerprogramma voor bouwmaterialen om de bouw van ongeveer 100 000 woningen te voltooien. De tegenwaarde-middelen van dit invoerprogramma zullen worden gebruikt voor de financiering van de bouw en de renovering van woningen. Dit programma werd opgesteld in nauwe samenwerking met de Wereldbank, die ook een lening heeft toegekend voor de woningbouwsector in verband met een programma voor de invoer van bouwmaterialen (maart 1993).

4. Macro-economische ontwikkeling en structurele hervormingscriteria

In het tussen de Gemeenschap en Algerije gesloten Memorandum of Understanding zijn twee reeksen voorwaarden opgenomen voor de uitkering van de tweede tranche (150 miljoen ecu). De eerste reeks betreft de kwantitatieve criteria van het stand-by arrangement tussen Algerije en het IMF, waardoor overeenstemming tot stand wordt gebracht tussen dit arrangement en de betalingsbalanssteun van de Gemeenschap. De tweede reeks betreft een aantal door de regering ten uitvoer te leggen specifieke economische hervormingsmaatregelen.

4.1. Met het IMF overeengekomen criteria

Op 3 juni 1991 bereikte Algerije overeenstemming met het IMF over een tien-maands stand-by krediet van SDR 300 miljoen. De eerste tranche werd onmiddellijk uitgekeerd. Dit krediet ging gepaard met een noodhulpregeling van SDR 210 miljoen in het kader van de Contingency and Compensatory Financing Facility (CCFF). De ontwikkelingscriteria en de indicatieve doelstellingen van het programma omvatten streefcijfers voor veranderingen in de netto binnenlandse activa, de vermindering van de overheidsschuld, de kredietverlening aan overheids-ondernemingen, buitenlandse leningen en internationale reserves.

De eerste evaluatie op grond van deze criteria vond plaats in november 1991 met betrekking tot de ontwikkeling tot september 1991 en leidde tot de uitkering van de tweede tranche. In feite werd tot december 1991 aan de ontwikkelingscriteria voldaan, rekening houdend met de door de regering aan het eind van het begrotingsjaar 1991 getroffen maatregelen. In totaal was eind 1991 een bedrag van 225 miljoen SDR opgenomen.

Begin 1992 ontspoorde het programma. Aan de monetaire en budgettaire criteria werd niet voldaan. Het tweede onderzoek dat in maart 1992 zou worden gehouden, werd nooit voltooid en de laatste tranche werd nooit opgenomen. Sindsdien is geen nieuw programma overeengekomen.

4.2. *Criteria betreffende de structurele hervorming*

In het Memorandum of Understanding met betrekking tot de communautaire lening zijn vijf voorwaarden met betrekking tot de economische hervormingen opgenomen: convertibiliteit voor lopende transacties van de dinar, prijsliberalisatie, invoerliberalisatie, wetgeving en bescherming van buitenlandse directe investeringen.

De vorderingen met de prijsliberalisatie waren bemoedigend, met een geleidelijke overgang van vaste prijzen op voorgeschreven marges voor de meeste consumptiegoederen en volledige liberalisatie van de prijzen voor landbouwprodukten. In juni 1993 waren uitsluitend nog de prijzen voor de drie voornaamste voedingsmiddelen gesubsidieerd. De prijzen van nutsbedrijven, vervoer en brandstof moeten nog verder verhoogd worden om de economische kosten te kunnen weergeven.

Enige voortgang werd gemaakt met betrekking tot de wettelijke maatregelen die in het Memorandum of Understanding worden genoemd. De regering heeft een investeringscode en een handelscode ingevoerd, waardoor het wettelijke kader voor particuliere en openbare ondernemingen aanzienlijk zal verbeteren en waarmee tevens buitenlandse directe investeringen zullen worden beschermd en geliberaliseerd. Beide codes zijn thans operationeel. De regelgeving met betrekking tot de vestiging van buitenlandse banken in Algerije werd eveneens geliberaliseerd.

Grote problemen doen zich echter nog voor met betrekking tot de overgang op convertibiliteit van de dinar voor lopende transacties en de liberalisatie van de invoer. In september 1992 kwam de regering terug op de eerdere liberalisatie van het wisselkoersbeleid door de invoering van een strak systeem van rantsoenering van buitenlandse valuta's, in combinatie met stringente invoercontroles. Daardoor kwam het proces van geleidelijke depreciatie van de dinar dat in 1985 was aangevangen tot staan en deed zich zelfs een appreciatie van de reële effectieve wisselkoers voor, waardoor het concurrentievermogen van de Algerijnse economie verminderde en binnenlandse prijsdistorsies teweeg werden gebracht. De aangekondigde invoering van een dubbele valutamarkt in 1993 vormt een positieve stap in de goede richting, maar verdere vorderingen lijken noodzakelijk.

5. *Beoordeling en vooruitzichten*

De regering heeft de afgelopen twee jaar enige vooruitgang gemaakt met de uitvoering van structurele hervormingen. De prijzen van de meeste goederen zijn in beginsel geliberaliseerd, ofschoon kennelijk nog enkele vormen van overheidscontrole zijn blijven bestaan. De wetgeving wordt ook geacht het klimaat voor commerciële ondernemingen en buitenlandse investeringen te hebben verbeterd.

Grote problemen doen zich nog voor met betrekking tot de invoering van volledige convertibiliteit van de dinar voor lopende transacties en de liberalisatie van de invoer. Het beleid van vaste wisselkoersen heeft geleid tot een aanzienlijke appreciatie van de dinar en een groeiend begrotingstekort, waardoor in de economie inflatoire spanningen blijven bestaan. Een flexibeler dubbele wisselmarkt kan beschouwd worden als een „second best”-oplossing voor een korte overgangsperiode naar volledige convertibiliteit. De combinatie van een vertraging van het hervormingsproces en een restrictief invoerbeleid heeft geleid tot een vrijwel tot staan komen van de reële economische groei, terwijl de inflatoire druk nog niet is gestabiliseerd.

Wegens de onderbreking van het met het IMF overeengekomen programma voor macro-economische stabilisatie en de onvoldoende vooruitgang met betrekking tot essentiële economische hervormingen is aan de voorwaarden voor de uitkering van de tweede tranche (150 miljoen ecu) van de communautaire lening niet voldaan.

Ten overstaan van bijzonder moeilijke politieke en economische omstandigheden heeft Algerije onlangs de besprekingen met het IMF over een programma dat gesteund zou moeten worden met een stand-by arrangement hervat. De voornaamste beleidsmaatregelen in verband met het nieuwe programma zouden omvatten: de liberalisatie van het wisselkoersstelsel en de buitenlandse handel; een strak budgettair en monetair beleid; hervorming van de overheidsondernemingen en de liberalisatie van de binnenlandse prijzen. Gezien in het bijzonder de recente verlaging van de energieprijzen wordt verwacht dat Algerije in 1994/1995 grote behoefte aan externe financiering zal hebben en dat zonder omvangrijke officiële steun uit het buitenland het met het IMF beoogde nieuwe programma niet kan worden uitgevoerd.

De Gemeenschap heeft in dit verband onlangs te kennen gegeven dat de met de eerste tranche van de betalingsbalanslening van 1991 aangevangen macro-financiële samenwerking met Algerije zal worden voortgezet, zo nodig met inbegrip van nieuwe initiatieven, op basis van de conclusies waartoe de discussies met het IMF zullen leiden.

IX. ISRAËL

1. Inleiding

Op 22 juni 1991 besloot de Europese Raad, gezien de schadelijke economische gevolgen van de Golfoorlog, op grond van een voorstel van de Commissie en na een gunstig advies van het Europees Parlement, aan de Staat Israël een lening van 160 miljoen ecu toe te kennen, gepaard gaande met een rentesubsidie van 27,5 miljoen ecu, terwijl aan de Palestijnse bevolking van de Bezette Gebieden een subsidie van 60 miljoen ecu werd toegekend en de Commissie werd gemachtigd over de voorwaarden te onderhandelen met de begunstigen (Besluit 91/408/EEG) ⁽¹⁾.

De leningovereenkomst tussen de Gemeenschap en Israël en het daaraan gehechte Memorandum of Understanding werden op 16 december 1991 ondertekend. De voorwaarden die in het Memorandum of Understanding werden opgenomen, zijn:

- i) de lening zal in één enkele tranche worden uitgekeerd volgens de bepalingen van de leningovereenkomst;
- ii) de rentesubsidie zal in achtereenvolgende termijnen worden uitgekeerd overeenkomstig de bepalingen in de leningovereenkomst;
- iii) de middelen zijn bestemd voor de financiering van de essentiële invoerbehoeften van de bevolking van Israël;
- iv) de regering van Israël zal niet later dan één jaar na de uitkering van de steun aan de Commissie verslag uitbrengen over het gebruik van de gelden.

De lening met een maximum looptijd van zeven jaar werd in januari 1992 beschikbaar gesteld. Tegelijkertijd werd het bedrag van de rentesubsidie gestort op een rekening bij de Bank voor Internationale Betalingen ten behoeve van de betaling aan de Bank van Israël in achtereenvolgende gedeelten op de data waarop de rentebetalingen verschuldigd zijn. Overeenkomstig artikel 2, punt iv), van het Memorandum of Understanding deelde de regering van Israël de Commissie op 26 oktober 1992 mede dat de middelen volledig waren gebruikt voor de aankoop van ingevoerde stookolie.

In het Memorandum of Understanding nam de Gemeenschap nota van het vaste voornemen van de regering van Israël een duurzame externe financiële situatie te verwezenlijken, het begrotingstekort te beperken, de liberalisatie van de economie voort te zetten en passende voorwaarden te scheppen voor een gestadige ontwikkeling van buitenlandse directe investeringen in Israël.

Het economisch beleid en de economische ontwikkelingen in Israël worden in het navolgende besproken.

2. Recente economische ontwikkelingen

Sinds 1989 heeft de Israëlische economie twee grote economische schokken ondervonden. In de eerste plaats had de Golfoorlog een sterke daling van de uitvoer en het toerisme tot gevolg, waardoor het tekort op de handelsbalans steeg. De schadelijke gevolgen van de Golfoorlog voor de betalingsbalans leidden in maart 1992 tot de goedkeuring van een communautaire lening van 160 miljoen ecu en de goedkeuring van een Compensatory and Contingency Financing Facility van het IMF van 266 miljoen SDR.

In de tweede plaats nam door een massale toestroming van nieuwe immigranten, voornamelijk uit de voormalige Sowjetunie, de bevolking toe met ongeveer 10 %. Dit vereiste grote inspanningen op het gebied van de woningbouw en de arbeidsmarkt. De strategie van de autoriteiten was de immigranten bijstandsuitkeringen toe te kennen en woningen en onderwijs beschikbaar te stellen, maar niet rechtstreeks in te grijpen op de arbeidsmarkt,

⁽¹⁾ De aanwending van de subsidie van 60 miljoen ecu voor de Palestijnse bevolking van de Bezette Gebieden wordt in een afzonderlijk rapport besproken.

wat op langere termijn een tegengesteld effect zou kunnen hebben. De nadruk werd gelegd op het verbeteren van het bedrijfsklimaat, waardoor de grondslag zou worden gelegd voor een geleidelijke opname in de arbeidsmarkt van de immigranten.

2.1. *Binnenlandse productie, prijzen en werkgelegenheid*

De groei van het reële BBP nam in de periode 1990—1992 geleidelijk toe van 5,4 % in 1990 tot 5,9 % in 1991 en 6,5 % in 1992. De toestroming van immigranten droeg in belangrijke mate tot deze op de vraag gebaseerde groei bij. De totale particuliere consumptie nam in 1991 met 12,4 % toe en de uitgaven voor woningen in hetzelfde jaar met 76 %. Vanaf 1992 nam de bouwactiviteit minder toe (+ 4,5 %) door een vermindering van het aantal nieuwe immigranten van een maandgemiddelde van meer dan 20 000 in 1990/1991 tot ongeveer 7 000 in 1992 en de daarmee verband houdende voorraad van onverkochte woningen (20 000 eind 1992). De krachtige ontwikkeling van de uitvoer (+ 12,7 %) na de daling in verband met de Golfoorlog, werd de voornaamste stuwende kracht achter de economische groei. In maart 1993 had de sluiting van de grenzen met de Bezette Gebieden een vertraging van de economische bedrijvigheid tot gevolg. Deze ontwikkeling zal waarschijnlijk weer gevolgd worden door een versnelling na de ondertekening van de vredesovereenkomst met de Palestijnen.

Ondanks de goede economische resultaten en een gemiddelde toename van de werkgelegenheid met 5 % per jaar in de afgelopen drie jaar leidde de snelle groei van de beroepsbevolking tot een stijging van de werkloosheid van 8,9 % in 1989 tot 11,2 % in 1992. Nieuwe banen werden voornamelijk gevonden in de bouwnijverheid en bijna twee derde van deze banen werd bezet door immigranten. Dientengevolge daalde de werkloosheid onder immigranten van 38 % in 1991 tot 28 % eind 1992. In de eerste helft van 1993 bleef de werkloosheid afnemen in verband met de sluiting van de grenzen met de Bezette Gebieden waardoor voor een deel Palestijnse arbeidskrachten werden vervangen door Israëlische.

De sterke stijging van de beroepsbevolking had tot gevolg dat de nominale lonen minder toenamen dan de inflatie. In 1991 daalden de reële lonen met 3,2 %, terwijl de arbeidsproductiviteit toenam met 2,5 %. In 1992 trad een zekere omslag op in deze tendens met een stijging van het reële loon met 0,9 %, waarin uitsluitend het feit tot uiting kwam dat bepaalde loonovereenkomsten werden afgesloten op basis van een verwacht hoger inflatiepercentage, en een daling van de productiviteit met 1,5 %.

De consumptieprijsinflatie varieerde in de periode 1989/1991 van 18 tot 20 % per jaar. In 1992 trad een daling tot 9,4 % op, het laagste niveau van het afgelopen decennium. Een vermindering van het begrotingstekort, een meer flexibele arbeidsmarkt met lagere reële lonen en een daling van de prijzen van woningen hebben hiertoe bijgedragen. In de eerste helft van 1993 nam de inflatie toe tot ongeveer 12 % op jaarbasis, grotendeels als gevolg van een nieuwe stijging van de prijzen voor woningen na de daling in de tweede helft van 1992. In het midden van 1993 deed zich echter weer een vertraging voor.

2.2. *Begrotingsbeleid*

Terwijl de totale overheidsontvangsten en -uitgaven in 1985 ongeveer 70 % van het BNP uitmaakten, was dit aandeel in 1992 voor ontvangsten gedaald tot 53,7 % en voor uitgaven tot 58 %. In de belastingen vond een verschuiving plaats van directe naar indirecte belastingen (verhoging van het BTW-tarief van 16 tot 18 %). In 1991 werd het hoogste marginale tarief van de inkomstenbelasting verlaagd (van 60 tot 48 %, vervolgens in augustus 1993 weer verhoogd tot 50 %) evenals het tarief van de vennootschapsbelasting (van 61 tot 41 %).

Bij de uitgaven werden de uitgaven voor defensie verlaagd van 12,75 % van het BNP in 1985 tot 8,75 % in 1992. De invoer van defensiematerieel, die voornamelijk met buitenlandse subsidies werd gefinancierd, daalde eveneens in deze periode, van 6 tot 2,75 % van het BNP. Anderzijds namen de sociale uitgaven, met inbegrip van overdrachten aan migranten, van 1985 op 1992 toe van 10 tot 15 % van het BNP.

Sinds 1980 werd het begrotingsbeleid voornamelijk bepaald door de doelstelling de immigratiegolf op te vangen door middel van bijstandsuitkeringen, woningbouw en een veelheid van werkgelegenheids- en investeringsstimulansen.

De oorspronkelijke uitkeringen voor nieuwe immigranten, met inbegrip van ziekteverzekering en werkloosheidsuitkeringen, bedroegen gemiddeld 10 000 dollar per jaar per immigrant. In juli 1991 werden loonsubsidies voor immigranten ten bedrage van een derde van het salaris voor een periode van maximaal twee jaar ingevoerd. Ongeveer 30 000 werknemers hebben tot dusver aan dit programma deelgenomen.

Sedert de versnelling van de immigratie in 1990 tot midden 1992 was de woningbouwstrategie van de autoriteiten gebaseerd op de overtuiging dat de woningmarkt te langzaam zou reageren en extra stimulansen behoefde. De

overheidsuitgaven voor de huisvesting van immigranten werden geleid via directe bouw, gegarandeerde verkoop van door particuliere bouwbedrijven gebouwde huizen en hypotheeksubsidies. Ten einde een verslechtering van het begrotingstekort te voorkomen, werden de stimulansen voor de woningbouwsector gefinancierd door een aanzienlijke verlaging van het aandeel van de defensie-uitgaven in de totale overheidsuitgaven, een tijdelijke toeslag van 5 % op de inkomstenbelasting (afgeschaft in augustus 1993) en een verhoging van het BTW-tarief. In de tweede helft van 1992, na een vertraging in de immigratie, heeft de nieuw gekozen regering de uitgaven voor huisvesting verlaagd door 12 000 geplande woningen te schrappen en de verkoopgarantie voor particuliere aannemers af te schaffen.

De overheidsuitgaven voor infrastructuur bleven laag op 2 % van het BNP in de afgelopen jaren, hetgeen bijdraagt tot de congestie van het wegverkeer, die thans een ernstige belemmering vormt voor economische groei. In de begroting voor 1993 is een verhoging van de infrastructuurinvesteringen met 30 % opgenomen.

Ondanks de hogere sociale uitgaven in verband met de immigratie nam het totale begrotingstekort af van 4,25 % van het BNP in 1991 tot 2,75 % in 1992.

De totale overheidsschuld nam van 1987 op 1992 af van 154 tot 129 % van het BNP, maar is nog zeer hoog. De rentebetalingen maakten 8 % uit van het BNP en 14 % van de overheidsuitgaven in 1992.

2.3. *Handelsbalans en buitenlandse schuld*

In verband met de Golfoorlog stagneerde de uitvoer op ongeveer 12,2 miljard dollar in 1990 en 1991. De invoer bleef daarentegen toenemen in verband met de vraag die teweeg werd gebracht door de grote immigratie. Dientengevolge verslechterde het saldo op de handelsbalans van een tekort van 2,8 miljard dollar in 1990 tot een tekort van 4,8 miljard dollar in 1991. In 1992 verslechterde de handelsbalans verder tot een tekort van 5,4 miljard dollar. Verwacht wordt dat het tekort voor 1993 op dit niveau zal blijven.

De dienstenbalans gaf na de wederopleving van het toerisme na de oorlog een aanzienlijke verbetering te zien, van een tekort van 2,5 miljard dollar in 1991 tot een tekort van 1,8 miljard dollar in 1992. Daarentegen gingen de intergouvernementele overdrachten terug tot het niveau van vóór de oorlog van ongeveer 3 miljard dollar, na een hoogtepunt van 3,8 miljard dollar in 1991.

Als gevolg van een sterke toeneming van zowel particuliere als openbare overdrachten om niet van 5,3 miljard dollar in 1990 tot 6,7 miljard dollar in 1991 en 6,9 miljard dollar in 1992 bleef de lopende rekening vrijwel in evenwicht.

Sedert de Golfoorlog gaven de directe investeringen en overige kapitaalbewegingen op lange termijn een netto-uitvoer te zien. Het totaalsaldo bleef enigszins positief als gevolg van korte kapitaalbewegingen. In 1992 deed zich voor het eerst sinds 1988 een tekort van 1,2 miljard dollar (1,8 % van het BBP) voor, voornamelijk als gevolg van de uitvoer van kort kapitaal (1,7 miljard dollar).

De van de regering van de Verenigde Staten eind 1992 verkregen leninggaranties (10 miljard dollar voor vijf jaar of 2 miljard dollar per jaar) zullen de autoriteiten in staat stellen de investeringen in de binnenlandse economie te bevorderen en tevens reserves op te bouwen.

De totale buitenlandse schuld bedroeg eind 1992 23,5 miljard dollar. De bruto rentebetalingen en aflossingen op de buitenlandse schuld verbeterden ten opzichte van de totale uitvoer aanzienlijk van 36,8 % in 1990 tot 29,2 % in 1992. De netto aflossingen en rentebetalingen daalden in deze periode eveneens, van 29,1 % tot 22,3 %.

2.4. *Wisselkoers, geld en krediet*

Tot 1991 had Israël een relatief vaste wisselkoers ten opzichte van een valutamand met een zwevende koers binnen een bandbreedte rond een middenkoers, met periodieke herschikkingen ter compensatie van het verlies aan concurrentievermogen als gevolg van de hoge binnenlandse inflatie. In december 1991 werd een meer flexibel „diagonale band”-wisselkoerssysteem ingevoerd, waarbij de middenkoers dagelijks ten opzichte van een valutamand werd gedevalueerd tegen een tevoren aangekondigde koers, terwijl de wisselkoers vrij zweefde binnen een band om deze verschuivende middenkoers. Hierdoor werden speculatieve aanvallen op de nationale valuta, de shekel, in anticipatie op devaluaties voorkomen, terwijl het concurrentievermogen werd verzekerd door het tevoren aangekondigde devaluatiepercentage in overeenstemming te brengen met de verwachte binnenlandse inflatie.

Voor 1992 was het tempo van de kruipende depreciatie vastgesteld op 9 %, in overeenstemming met een verwachte inflatie van 14 %. De inflatie bleek lager dan verwacht (9,4 %), hetgeen resulteerde in een reële depreciatie van de shekel met 6 %. Voor 1993 werd het kruptempo vastgesteld op 8 %, tegen een verwachte inflatie van niet meer dan 10 %. In juli 1993 werd de verwachte jaarlijkse inflatie neerwaarts herzien tot 8 % en het tempo van de kruipende depreciatie verminderd tot 6 %.

In het begin van 1991 werd de rente laag gehouden om investeringen te stimuleren. Na een onverwachte devaluatie met 3 % in maart 1991, die door de markt werd gezien als een verandering van wisselkoersbeleid, moesten de rentetarieven verhoogd worden om deze opvatting weg te nemen. Daar de kapitaalimport in 1992 bleef toenemen, daalde de binnenlandse rente weer, tegen een achtergrond van vertragende inflatie en economische groei. Bovendien werd door de Bank van Israël druk uitgeoefend op de handelsbanken tot verlaging van het verschil in rente op de deposito's en verstrekte leningen, en nam de concurrentie op de financiële markten toe, waardoor de rente op verstrekte leningen verder daalde. Midden 1993 deed zich een tijdelijke stijging van de rentetarieven voor in verband met een enigszins wederoplevende inflatie. De reële rente bleef in de periode 1991—1993 positief.

Tot het midden van de jaren '80 werd de kredietmarkt beheerst door de behoefte van de overheid de aanhoudend grote begrotingstekorten te financieren. De vermindering van dit tekort, te zamen met een deregulering van de financiële markten, deed het aandeel van onreglementeerd krediet aan de particuliere sector toenemen en vormde daarvoor een stimulans. Het korte bankkrediet nam zowel in 1991 als in 1992 toe met ongeveer 27 %.

3. Stand van het hervormingsproces

De autoriteiten van Israël legden de nadruk op de essentiële functie van structurele hervormingen, gericht op een verbetering van het concurrentievermogen en de efficiency, in hun strategie ter bevordering van investeringen en een versnelde economische groei.

In het begin van het hervormingsproces waren er ongeveer 85 staatsondernemingen met een geschatte nettowaarde van 17 miljard dollar, hetgeen meer dan 25 % uitmaakte van het BBP. Deze ondernemingen namen een strategische plaats in in het bankwezen, de communicatie, de bouwnijverheid, de energiesector, het vervoer en de defensie-industrie. In 1991 en 1992 zou de regering 20 ondernemingen verkopen maar daadwerkelijk werden slechts zeven ondernemingen verkocht voor slechts 250 miljoen dollar aan overheidsontvangsten. De noodzaak van structurele hervormingen voorafgaande aan de privatisering, juridische problemen en gevestigde belangen waren allen belemmeringen voor het succes van het privatiseringsprogramma. Voor 1993 zijn ontvangsten in het kader van het privatiseringsprogramma ten bedrage van 400 miljoen dollar in de begroting opgenomen, hetgeen te weinig is in vergelijking met de nettowaarde van de staatsondernemingen om beschouwd te worden als een belangrijke economische hervorming. In augustus 1993 kondigde de schatkist echter aan dat het privatiseringsprogramma versneld zou worden met de nadruk op het bankwezen.

De lonen in de overheidssector zijn in de afgelopen drie jaar reëel vrijwel constant gebleven, terwijl de lonen in de particuliere sector in deze periode reëel met 7 % daalden. In 1992 vonden loononderhandelingen in de overheidssector plaats met het doel produktiviteitsverschillen in de loonstructuur tot uiting te doen komen en de band tussen overheidsondernemingen en lonen in de overheidsdienst te verbreken. Ofschoon de arbeidsmarkt voor de particuliere sector een groot deel van de immigranten kon opnemen, zou door een grotere flexibiliteit de absorptiecapaciteit verbeterd kunnen worden. Hervormingen van de wet inzake de minimumlonen en de regeling betreffende werk in ploegdienst en het toestaan van particuliere werkgelegenheidsbureaus zijn nodig, maar ingrijpende hervormingen zijn nog niet voorgesteld.

De autoriteiten hebben vrijhandelsovereenkomsten gesloten met de Verenigde Staten, de Europese Gemeenschap (wordt thans herzien) en de EVA-landen en voeren een programma uit tot liberalisatie van de handel met „derde” landen. Alle kwantitatieve invoerbeperkingen werden vervangen door een gelijkwaardig tarief. De douanetarieven zullen in een periode van vijf tot zeven jaar worden verlaagd tot maximaal 8—12 %. De belastingen op ingevoerde toeristische diensten en op buitenlandse reizen werden afgeschaft. In juli 1993 werden een extra invoerheffing van 2 % en een exportsubsidie van 2 %, die krachtens de GATT-regels handelsbeperkingen vormden, afgeschaft. Dientengevolge heeft de economie van Israël voor het eerst in haar geschiedenis één enkele wisselkoers voor alle transacties.

De wisselkoersbeperkingen werden opgeheven met het doel te komen tot volledige convertibiliteit op de lopende rekening. Israël heeft zijn verplichtingen krachtens artikel VIII van de Artikelen van overeenstemming met het IMF op 21 september 1993 aanvaard.

4. Beoordeling

Sedert de invoering van een programma tot structurele hervorming in het midden van de jaren '80 werd de economie van Israël in belangrijke mate geliberaliseerd, met name met betrekking tot de financiële sector en de buitenlandse handel. Hoewel de resultaten van het privatiseringsprogramma tot dusver achterbleven bij de verwachtingen, is het aandeel van de Staat in de economie verminderd. De verlaging van het overheidstekort, te zamen met een monetair en wisselkoersbeleid dat gericht is op nominale stabilisatie, heeft de inflatoire spanningen aanzienlijk doen afnemen.

Naast deze structurele veranderingen hebben de autoriteiten met succes de economische gevolgen van de Golfoorlog en de massale toestroming van immigranten opgevangen. Een behoedzaam bevolkingsbeleid, gericht op het voorzien in de bestaansbehoeften van de immigranten, gecombineerd met tijdelijke belastingmaatregelen, hebben voorkomen dat het begrotingstekort verslechterde.

Het veeleer langzame privatiseringsproces, gecombineerd met de blijvend hoge openbare schuld in verhouding tot het BNP, blijven druk uitoefenen op het overheidstekort en laten weinig ruimte voor de uiterst wenselijke verhoging van de overheidsinvesteringen in fundamentele infrastructuur, hetgeen weer een stuwende kracht zou kunnen vormen voor de economische groei in de komende jaren.

De communautaire betalingsbalanslening heeft bijgedragen tot stabilisatie van de externe financiële situatie van Israël na de Golfoorlog en maakte het mogelijk een behoedzaam monetair beleid voort te zetten, hetgeen ten slotte in september 1993 resulteerde in volledige convertibiliteit voor lopende transacties en het aanvaarden van de verplichtingen krachtens artikel VIII van de Artikelen van overeenstemming van het IMF door de autoriteiten van Israël.
